

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Elle Lepik

PÄRANDIÕPE ÜLDHARIDUSKOO LIS KUNSTI TUNDIDE KAUDU

Ülevaade pärandiõppe hetkeseisust lasteaedades ja üldhariduskoolides ning soovitused juhendmaterjali koostamiseks kunstiõpetajatele põhikooli III astme ja gümnaasiumi kunstitundideks

2011/2012. õ-a. Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Tallinn 2012

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Pärandõpe Eesti üldhariduskoolis 21. sajandil	5
1.1 Näiteid kooliõpilastele suunatud pärandõppe projektidest ja võistlustest.....	5
1.1.1 Riiklike asutuste, mittetulundusorganisatsioonide ja huviringide poolt korraldatud tegevused.....	5
1.1.2 Pärandharidus läbi muuseumipedagoogika.....	13
1.2 Pärandõppe näiteid üldhariduskoolidest.....	19
2. Pärandõpe kunstitunnis	25
2.1 Pärandõppe baasi loomine koolieelsetes lasteasutustest.....	25
2.2 Riiklike õppekavade kunsti ainekava analüüs pärandõppe seisukohast.....	29
2.3 Kunstitunni „pärandõppe tunnelid” ning lõimimisvõimalused teiste õppeainetega.....	34
2.4 Pärandhariduse õppematerjalid kunstitunnis kasutamiseks.....	41
3. Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina Eestis 1920. – 1930. aastatel ning selle rakendamine joonistamistundide kaudu	49
3.1 Muinsuskaitse kasvatuse võimalused ja kitsaskohad üldhariduskoolis läbi joonistamistundide 1920. ja 1930. aastatel.....	50
3.2 1930. aastate muinsuskaitse propaganda tegevus läbi koolide.....	57
Kokkuvõte	60
Bibliograafia	64
Lisa	72

SISSEJUHATUS

Antud täiendkoolituskursuse lõputöö käsitleb pärandhariduse andmise võimalusi üldhariduskoolide õpilastele. Teema valiku põhjuseks on valmiva magistritöö käigus koostatavale juhendmaterjalile eeskujude, kokkupuutepunktide ja abimaterjalide otsimine. Magistritöö käigus valmib lisaks käesolevas lõputöös esitatud teoreetilisele situatsioonikirjeldusele ja analüüsile juhendmaterjal kunstiõpetajatele põhikooli lõpuklasside ja gümnaasiumi kunstitundides pärandhariduse õpetamiseks.

Pärandhariduse ja pärandõppe mõiste all pean antud kursusetöös silmas kultuuripärandi tutvustamist, mis hõlmab eesti ja naabermaade ning kaugemate piirkondade rahvuskultuuride uurimist; arheoloogia-, arhitektuuri- ning kunstimälestiste tundmist ning ka muinsuskaitselise mõtteviisi omaksvõtmist. Kuna 1920. – 1930. aastatel kasutati erialases kirjanduses terminit muinsuskaitsepedagoogika ja joonistamine (tänapäevaste pärandhariduse ja kunsti õppeaine asemel), siis olen maailmasõdadevahelist perioodi käsitledes kasutanud ajastule omaseid termineid.

Senised uurimused on käsitletud muinsuskaitseharidust ning pärandõpet vaid Eesti Vabariigi maailmasõdadevahelist perioodi analüüsides, tänapäeva situatsioonist ülevaade puudus. Kultuuripärandi ja muinsuskaitseliste teemade käsitlemise tähtsust koolides mõistab iga haritud kodanik. Milliseid pärandõppe sündmusi ja õppematerjale koolidele suunatakse, kes neid organiseerivad ning milliseid tegevusi viivad koolid läbi ise – seda käesolev kursusetöö kajastab. Omades kunstiõpetajana töömise kaheaastast kogemust (2005 – 2007), ei meenu ühtegi võistlust, ekskursiooni ega muud sündmust, mis oleks õpilastele suunatud väljastpoolt kooli seoses kultuuripärandi tutvustamisega. Tekkis küsimus, kas antud valdkonnas ei olnud otseselt õpilastele koostatud projekte või ei jõudnud teave nende kohta minuni. Ainuke mulle teadaolnud informatsioon pärandhariduse vallas puudutas muuseumide kogusid ja ajutisi näitusi, mida õpilastega ka

külastasime. Tundide läbiviimisel lähtusin riiklikest õppekavadest ning oma isiklikust huvist kultuuripärandi vastu, mis mõnel juhul leidis toetust ka teiste aineõpetajate poolt ühiseid projektülesandeid koostades.

Antud kursusetöö tarvis materjali kogudes kasutasin suures osas internetis leiduvat teavet - uurides huviringide, mittetulundusseltside ja riigiasutuste veebilehekülgi toimunud ja toimuvatest sündmustest-projektidest, pöördusin info saamiseks ka otse eriala spetsialistide poole. Analüüsisin Vabariigi Valitsuse kehtestatud riiklikke põhikooli ja gümnaasiumi õppekavasid ning otsisin näiteid koolisisestest pärandhariduse alastest tegevustest. Ülevaate saamiseks kunsti- ja pärandõpet integreerivate õppematerjalide kohta kasutasin publitseeritud allikaid ning internetimaterjale. Muinsuskaitsehariduse ajaloolise tausta koostamisel aastate 1920 – 1930 kohta kasutasin teemakohaseid artikleid, käsiraamatuid ning antud vallas põhjalikke uurimusi sisaldanud magistritöid.

Kursusetöö eesmärgiks oli saada ülevaade senistest pärandõppe rakendamisviisidest ning luua seoseid pärandõppe ja kunstitunni vahel, et valminud töö oleks mulle otseseks eeskujuks ja inspiratsiooniks kunstiõpetajatele juhendmaterjali koostamisel.

Otsisin infot didaktiliste meetodite ning õppematerjalide kohta, mida on kasutatud pärandhariduse edasi andmiseks. Uurisin riiklikke üldhariduskooli õppekavasid, et vaadata kas kehtestatud määrsused toetavad pärandhariduse andmist ning millised võiksid olla selle väljundid ja kuidas saaks integreerida õppeaineid läbi ühiste projektülesannete muinsuskaitse probleemide käsitlemisel. Tundsin huvi ka selle vastu, kas koolieelsetes asutustes luuakse alust pärandhariduse omandamiseks. Analüüsisin õpilastele suunatud kultuuripärandit tutvustavaid kaasaegseid väljaandeid ja veebilehti, mida saaks siduda kunstiõpetusega.

Täna Lilian Hansarit ja Krista Laidot, kes mind käesoleva uurimisvaldkonna juurde suunasid ning Riin Alatalu, kes juhendajana oli mulle toeks ja jagas häid soovitusi.

1. PÄRANDÕPE EESTI ÜLDHARIDUSKOO LIS

21. SAJANDIL

Antud peatükk annab ülevaate erinevatest pärandhariduse rakendamise võimalustest, mis on suunatud üldhariduskoolide õpilastele. Vaatluse alla tulevad riiklike institutsioonide ja mittetulundussektori algatatud projektid ning koolide endi muinsuskaitse lise kasvatus e alased näited.

1.1 NÄITEID KOOLIÕPILASTE LE SUUNATUD PÄRAND-ÕPPE PROJEKTIDEST JA VÕISTLUSTEST

Kuna antud uurimustöö eesmärk ei ole kajastada kõiki tehtud projekte üldhariduskoolides, mis on seostatavad muinsuskaitse- ja pärandiharidusega, siis toon välja eelkõige mõned eredamad ja traditsioone loovad näited. Antud ülevaade on koostatud üritusi korraldavate organisatsioonide ja projektide kaupa ning annab autorile taustinformatsiooni, mõtteainet ja võimalik, et ka viiteid koostööpartneritele, magistritöö raames valmiva juhendmaterjali jaoks. Eraldi lõiguna on kajastatud teemaga seotud näiteid muuseumipedagoogikast ning koolisisese lt toimuvatest pärandõppe väljunditest, millest saavad eeskuju võtta ka teised koolid ja aineõpetajad oma töös.

1.1.1. RIIKLIKE ASUTUSTE, MITTETULUNDUS-ORGANISATSIOONIDE JA HUVIRINGIDE KORRALDATUD TEGEVUSED

Mitmed mittetulundusühingud, Muinsuskaitseamet ning Tallinna Kultuuriväärtuste Amet ja teised omavalitsused on korraldanud konkursse, kohtumisi, õppekäike ning teisi üritusi, mille kaudu äratada noortes huvi eelkõige oma kodukoha ajaloo- ja kultuuripärandi vastu.

Siinkohal toongi välja koos täiendava kirjeldusega näiteid traditsioonidega üritustest ning ka üksikprojektidest, mis on viimastel aastatel kooliõpilastele korraldatud.

Eesti Muinsuskaitse Selts tegeleb noorte pärandharidusega läbi mitme projekti:

- 2012. aastal toimub juba üheteistkümnendat korda *Muinasjulle* võistlus, kuhu alg- ja põhikooli õpilased saavad saata oma kirjandeid, näidendeid, luuletusi, joonistusi ning kleepe- ja lõiketöid, pisisplastikat ja meisterdusi etteantud teemal.¹ Aastate kaupa on vaatluse all olnud rahupaigad, hiied, kivimüürid, tornid, mõisad jne. – eesmärgiga suunata õpilaste tähelepanu mälestistele kui kõnekatele ajaloo, kultuuri ja identiteedi kandjatele ning mõistmaks nende hoidmise vajadust. Võistlust on Eesti Muinsuskaitse Selts korraldanud koostöös Balthasar Russowi Ühinguga, ajakirjaga Hea Laps, ning Eesti Noorsootöö Keskusega.² Et anda ülevaade õpilaste osalemisaktiivsusest, toon välja andmed 2011. aasta „Mälestise sõnum” nime kandnud võistluse kohta: kokku esitati 106 võistlustööd, mille hulgas oli 43 kunstitööd, 36 kirjutist, 9 luuletust, 12 eriilmelist käsitööd, 5 lühiuurimust ja 1 kogu kooli hõlmav projekt. Individuaal- ja ühistööde loomisega oli seotud 150 õpilast 26 koolist üle Eesti³. Rekordarv osalejaid jääb aga 2007. aastasse „Torni sõnum” võistlusele, kuhu saadeti 367 tööd, mille autoriteks oli üle 400 õpilase 39 koolist.⁴ Õpilastööd leiavad tee ka laiema publiku juurde - viimase kümne aasta jooksul on Ajakiri Hea Laps meeleolukamaid lugusid konkursitöödest avaldanud ka oma veergudel.
- Uue traditsioonina on teist aastat järjest muinsuskaitsekuul *Tagasi kooli!* nädala vaimus aset leidnud pärandihariduse eriprojekt, mille üheks eestvedajate pooleks on Eesti Muinsuskaitse Selts. *Tagasi kooli!* algatuse eesmärk on tugevdada Eesti koolide ja ülejäänud ühiskonna koostööd tuues kooli tundi andma külalisesinejaid ning vahendades õpilastele praktilisi teadmisi ja kogemusi erinevatest eluvaldkondadest⁵. Tutvustamaks muinsuskaitse ja pärandiga seotud teemasid

¹ „Uudised 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=271>, kasutatud 23. IV 2012.

² „Uudised 2005”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=59&uudis=78>, kasutatud 23. IV 2012.

³ „10. Muinas-julle võistluse žürii protokoll”. (24. ja 27. mai 2011). Juhatas ja protokollis Ene Luka. Tallinn: Eesti Muinsuskaitse Selts, 2011. Koopia autori valduses. Täna Ene Lukat dokumendi edastamise eest.

⁴ Luka, Ene. Suuline vestlus autoriga, 27. IV 2012. Märkmed autori valduses.

⁵ „*Tagasi kooli*” algatus, <http://www.tagasikooli.ee/index.php?module=Page?id=45>, kasutatud 23. IV 2012; Alatalu, Riin. „Muinsusteadlikult koolivaheajale vastu” – *Nõmme Sõnumid*,

õpilastele, saavad koolid koostatud vabatahtlike esinejate nimekirjade alusel kutsuda muinsuskaitsetundi andma ametnikke Tallinna Kultuuriväärtuste Ametist, Eesti Muinsuskaitse Seltsi liikmeid, pärandkultuuri kaardistajaid, muuseumitöötajaid ja kõrgkoolide õppejõude. Lisaks väljapakutud teemadele võivad koolid teha ise ettepanekuid klassi- või õuesõppe tunni sisu kohta. Möödunud aastal esmakordselt toimunud projekti raames külastasid 40 külalisõpetajat enam kui 50 kooli ning tagasiside üritusele oli väga positiivne. Käesoleval aastal korduv sündmus annab alust arvata, et Eesti Vabariigi esimese perioodi aegse muinsuskaitsepäeva traditsioon Eesti koolides on taastatud. Üritust aitas korraldada SA Noored Kooli.⁶

- Alates 2007. aastast korraldab Eesti Muinsuskaiste Selts rahvusvahelise muinsuskaitsealase noorte fotovõistluse Eesti eelvooru, milles võivad osaleda kõik kuni 21-aastased noored. Konkursi eesmärgiks on suunata noori märkama oma kodukoha ajaloolisi objekte ja kultuurimälestisi ning pildistama huvitavaid hooneid, detaile, linna- ja loodusmaastikke. Traditsiooniliselt tänab Eesti Muinsuskaitse Selts võistlusel osalejaid muinsuskaitsekuu avamistseremoonial ning koostab Eesti voorus laekunud fotodest ka näituse. Lisaks valib kohalik žürii kaks fotot, mis saadetakse rahvusvahelisse vooru ning mis avaldatakse rahvusvahelises fotokataloogis. Euroopa Nõukogu koostab töödest väljapaneku ning selle avamisele Strasbourgis kutsutakse traditsiooniliselt kaks väljavalitud Eesti noorfotograafi.⁷ Hispaanias Kataloonias alguse saanud võistluse suurt populaarsust näitab 2010. aastal osalenute arv – 19 240 noort 59 riigist üle 112 000 fotoga⁸, 2009. aastal oli 10 kuni 21- aastaseid võistlejaid üle 25 000, 58 riigist saadeti üle 120 000 pildi⁹. Kahjuks käesoleval aastal jääb konkurss ära.¹⁰

Tallinna Kultuuriväärtuste ameti miljööalade osakonna juhataja Riin Alatalu on pööranud suurt tähelepanu muinsusteadlikkuse tugevdamisele noorte seas viies läbi

<http://nommesonumid.blogspot.com/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html#!/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html>, kasutatud 2. V 2012.

⁶ „Uudised 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=271>, kasutatud 23. IV 2012.

⁷ „Uudised 2011”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=250&uudis=255>, kasutatud 23. IV 2012.

⁸ „Uudised 2011”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=250&uudis=255>, kasutatud 23. IV 2012.

⁹ „Uudised 2010”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=218&uudis=227>, kasutatud 23. IV 2012.

¹⁰ **Luka**, Ene. Suuline vestlus autoriga, 27. IV 2012. Märkmed autori valduses.

kohtumisi ning õppekäike kooliõpilastele ning innustades ka teisi asutuse töötajaid *Tagasi kooli!* kampaania muinsuskaitse eriprojekti raames õpilastele muinsuskaitsest tundi pidama. Lisaks sellele

- korraldas 2011. aastal Tallinna Kultuuriväärtuste amet rahvusvahelise videokonkursi *Minu linn, meie maailmapärand* Eesti vooru, mis oli mõeldud noortele kahes vanuserühmas: 14-17 ja 18-21 eluaastat. Võistluse eesmärk oli suurendada noorte teadlikkust maailmapärandist, luua osalejates tugevam kuuluvustunne oma kodukohaga ning anda võimalus vabalt väljendada oma mõtteid maailmapärandist ja oma kodulinnast. Eesti voorust välja valitud võidutööd saadeti edasi Maailmapärandi Linnade Liidu rahvusvahelisse konkursivooru.¹¹
- Koostöös Muinsuskaitseametiga (tol ajal Muinsuskaitseinspeksiooniga) andis Tallinna Kultuuriväärtuste amet 2001. aastal välja vanalinna tutvustava raamatu *Tallinna vanalinn ehk Kõnelused kummitusega*. Trükkis kingiti kõigile Tallinna 7. klassi õpilastele ning lisaks oli seda võimalik soetada poest.¹²
- Läbi aastate on Tallinna Kultuuriväärtuste amet toetanud mitmeid kultuuripärandiga seotud projekte – üritusi ning näitusi, millele mittetulundusühingud on taotlusi esitanud ning mis on rohkemal või vähemal määral ka seotud olnud kooliealiste lastega.¹³

Maavalla Koda

- on juba neljal korral korraldanud pühapaikade pildistamise võistluse *Maavalla hiied*, kus õpilased saavad osaleda Muinsuskaitseameti koolinoorte kategoorias.¹⁴ Oodatud on fotod muinsuskaitse all olevatest hiitest, pühadest puudest, allikatest, kividest, ristipuudest ja teistest pühadest looduspaikadest ning inimestest, kes pühapaikades ajaloolisi tavasid järgisid, või ka jälgi sooritatud hävitustööst. Õpilastel soovitatakse abi saamiseks võtta ühendust ka kohaliku muinsuskaitse

¹¹ Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti info Tallinna linna koduleheküljel, <http://www.tallinn.ee/est/Minu-linn,-meie-maailmaparand>, kasutatud 24. IV 2012.

¹² Pihlap, Carolin. E-kirjavahetus autoriga, 24.-27. IV 2012. Koopia autori valduses. Vt. Hahn, K.-Rutt. *Tallinna vanalinn ehk Kõnelused kummitusega*. Tallinn : Tallinna Kultuuriväärtuste Amet : Muinsuskaitseinspeksioon, ([Tallinn] : Prisma Print), 2001.

¹³ Tallinna Kultuuriväärtuste amet on toetanud Keskaja Päevade korraldamist Tallinna vanalinnas, vastlanädala, lihavõtte jt. rahvakalendri tähtpäevade tegevusi Vabaõhumuuseumis jt. üritusi. Vt. *Mittetulundustegevuse jagatud toetused (Tallinna linna kodulehel)*, http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=8 ja http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=9, kasutatud 25. IV 2012

¹⁴ „Muinsuskaitseameti looduslike pühapaikade fotovõistluse võitjad selgunud”. – *Muinsuskaitseamet*, <http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/article-24>, kasutatud 23. IV 2012.

inspektoriga. Fotovõistluse võitjad kuulutatakse välja igal aastal novembris Tartus toimuva Hiie väe tunnustamissündmuse raames ning konkurssi on aidanud korraldada Muinsuskaitseamet, Tartu Ülikool, Hiite Maja SA, Kultuuriministeerium, Siseministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium.¹⁵

Muinsuskaitseamet, lisaks eelmainitud *Maavalla hiied* võistluse kaaskorraldamisele, varasemale koostööle Tallinna Kultuuriväärtuste Ametiga raamatu *Tallinna vanalinn ehk Kõnelused kummitusega* väljaandmisel ning aktiivsele osalemisele külalisesinejate näol *Tagasi kooli!* algatuses, võib kooliõpilastele suunatud tegevuse näitena välja tuua ka ühekordse ürituse:

- käesoleval aastal muinsuskaitsekuu raames Muinsuskaitseameti Raplamaa vaneminspektori Karen Klandorfi juhtimisel läbi viidud muinsuskaitseteemalise väitluse Raikküla mõisas, milles osalesid Rapla Vesiroosi Gümnaasiumi õpilased.¹⁶ Tõin selle sündmuse esile seetõttu, et väitlemine on väga tõhus maailma mõtestamise ja väärtushinnangute kujundamise vahend ning koostöös Eesti Vätlusseltsiga võiks korraldada muinsuskaitseteemalisi väitlusi palju enam. Lisaks saab väitlust kui meetodit kasutada iga ainetunni õpetaja ning sellega seoses pakun oma magistritööga valmivas juhendmaterjalis välja projektülesande kunstitunni jaoks, kus enne praktilise töö juurde asumist oleks õpilased suunatud väitlema Pirit kloostri teemal vastandades konservaatoreid vaateid restaureerijate omadega.

Eesti Kodu-uurimise Selts on muuhulgas ka üldhariduskoolide õpilastele ja õpetajatele suunanud mitmeid tegevusi, mis on leidnud väljundi *Koduloolise teadus- ja haridusprogrammi (2009-2012)* kaudu. Programmi eesmärgiks on olnud meie identiteeti kujundava kultuuripärandi väärtustamine ja kaitse läbi kodukoha tundmaõppimise.¹⁷ Selts on korraldanud järgmised üritused ning välja andnud trükised (1999. - 2009. aastatel oli korraldajaks Eesti Noorsootöö Keskus¹⁸):

- Üle-Eestilise noorgiide konkurss koos õppesõidupäevaga toimus 2011. aastal juba kahekümnendat korda. Konkursil oli kaks vooru: esimeses etapis esitasid

¹⁵ „Muinsuskaitseamet kutsub koolinoori koolivaheajal pildistama kaitse all olevaid pühapaiku”. – *Muinsuskaitseamet*, <http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/muinsuskaitseamet-kutsub-koolinoori-koolivaheajal-pildistama-kaitse-all-olevaid-puhapaiku>, kasutatud 23. IV 2012.

¹⁶ „Muinsuskaitsekuu 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*, http://www.muinsuskaitse.ee/failid/252_est_MUINSUSKAITSEKUU%202012.doc, kasutatud 23. IV 2012.

¹⁷ „Projektid”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/projektid>, kasutatud 23. IV 2012.

¹⁸ „Noorgiided”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uuriija/noorgiided/>, kasutatud 23. IV 2012.

õpilased võistlusreferaadid ning teises voorus pandi proovile õpilaste giidioskused. Konkursi eesmärk on parima noorgiidi väljaselgitamise kõrval ka süvendada noortes huvi oma kodukoha vastu ning arendada välja originaalseid marsruute Eesti huviväärsuste juurde. Osaleda võisid õpilased alates 8. klassist (erandkorras alates 7. klassist) ning 2011. aastal laekus konkursile 19 giidireferaati.¹⁹

- Muinsuskaitsekuul toimuvad ka maakondlikud kodu-uurimispäevad ja –konverentsid ning oktoobris üle-eestiline koolinoorte kodu-uurimiskonverents, mis 2011. aastal kandis järjekorranumbrit 43. Viimase kümne aasta jooksul on üle-eestilisel konverentsil igal aastal osalenud koole neljakümne ja viiekümne vahel koos osalejatearvuga 112-161²⁰.
- Eesti Kodu-uurijate Selts on korraldanud noorgiidide ja kodu-uurijate 3-4 päevaseid ühisekspeditsioone. 2011. aastal toimus reis seitsmeteistkümnendat korda ning aastate jooksul on ühisekspeditsioonidest osa saanud 125 kooli õpilased üle Eesti. Uurimisreis toimub ühte või mitmesse maakonda, mille käigus tutvutakse eri paikkondade pärandkultuuri, looduse ja huviväärsustega. Teel saavad noorgiided lihvida oma esinemisuskust ning kodu-uurijad tutvustada oma uurimustöö tulemusi.²¹
- Igal aastal toimub noorgiidide, kodu-uurijate ja nende juhendajate õppepäev *Pärandi sõnum*, mis kannab edasi huvipäevatraditsiooni ning on selle kaudu toimunud juba kahekümne seitsmel korral. Kahepäevasel koosviibimisel saavad huvilised kuulata loenguid ja pidada vestlusi oma ala väljapaistvate asjatundjatega, osaleda õppustel ja konsultatsioonides, külastada muuseume ja arhiive ning käia linnaekskursioonil noorgiidide juhtimisel.²²
- Lisaks on välja antud trükiseid, mille hulgas on õpilastele suunatud jätkväljaanne *Õpilaste kodu-uurimistöid* ning mitmeid metoodilisi kogumikke, kus antakse soovitusi noorgiididele, suguvõsa-uurijatele, kooliajaloo uurijaile jne.²³

¹⁹ „Noorgiided”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uurija/noorgiided/>, kasutatud 23. IV 2012.

²⁰ „Kodu-uurimiskonverentside statistika”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/wp-content/uploads/2009/06/Kodu-uurimiskonverentside-statistika.xls>, kasutatud 23. IV 2012.

²¹ „Ekspeditsioonid”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uurija/ekspeditsioonid/>, kasutatud 23. IV 2012.

²² „Huvipäevad”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uurija/huvipaevad/>, kasutatud 23. IV 2012.

²³ Jätkväljaanne *Õpilaste kodu-uurimistöid*. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 1972-2011, metoodiline kogumik *Soovitusi suguvõsa- ja perekonnaloole uurijale*. Koostaja Ene Luka ja toimetajad M. Remmelgas ja E. Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2011, kogumik *Soovitusi noorgiididele*. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2009, kordustrükk 2011

Vaatamata sellele, et on koole, kus koduloolist õpet läbivad õpilased inglise või saksa keeles²⁴, ning on suured eeldused antud valdkonnas välisriikide õpilastega sidemeid luua, ei ole Eesti Kodu-uurimise Seltsi juhatuse liikme ja projektijuhi Ene Luka sõnul teiste riikidega kontakte tekkinud²⁵.

Ambla Metsaühistu korraldas muinsuskaitsekuu raames 2007. ja 2008. aastal joonistamisvõistluse 1. – 6. klassi õpilastele, millele järgnes laekunud tööde väljapanek Ambla Kultuurimajas. Konkurss juhtis laste tähelepanu pärandkultuurile läbi vanaema ja vanaisa talu käsitlemise²⁶ ning oma kodukohas vana ja huvitava leidmise kaudu²⁷.

Konkursidel ja võistlustel osalemiseks on õpilastel tihti vaja asjatundlikku juhendamist. Kooliõpetajate kõrval tegelevad muinsusteadlikkuse süvendamisega koolivälised loodus- ja kultuuripärandit tutvustavad **huviringid ja seltsid**. Tallinna Huvikeskus Kullo ning mittetulundusühingud MTÜ Orissaare Noorgiidade Seltsing ning MTÜ Abja Koolituskeskus valmistavad ette noorgiide.²⁸ Need õpilased, kes uute teadmiste ja oskuste saamise kõrval ka loomingulist väljundit otsivad, saavad seda eesmärki realiseerida puiduringide, rahvusliku käsitöö ringide ning teiste praktilist laadi huvitegevuste kaudu, mis on meeldivaks kombinatsiooniks käelisest tegevusest ja pärandikasvatusest²⁹.

Pärandharidust pakuvad ka **üksikuid õpitube-etendusi** korraldavad organisatsioonid, kes külastavad lasteaedu ja koole. Tartus tegutsev *Eesti Rahvapärimuse Kool* on üks selliseid mittetulundusühinguid, kes tutvustab väga erinevas eas huvilistele mineviku ja tänapäeva vaimset ja materiaalset pärandit. Külastades lasteasutusi viivad nad läbi rahvamänge ning

ning *Soovitusi kooliajaloo uurijaile*. Koostaja Ene Luka ja toimetaja M. Remmelgas. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2010.

²⁴ Inglise keeles õpitakse Tallinna ajalugu ning arhitektuuripärandit Tallinna Inglise Kolledžis ning Tallinna Mustamäe Gümnaasiumis, saksa keeles toimub giidiõppe valikkursus Kadrioru Saksa Gümnaasiumis. Vt. *Tallinna Inglise Kolledž*, <http://www.tik.edu.ee/tunniplaan/>, kasutatud 28. IV 2012, *Tallinna Mustamäe Gümnaasium*, http://www.mg.edu.ee/#oppesuunad_keelesuund, kasutatud 28. IV 2012 ja *Kadrioru Saksa Gümnaasium*, <http://www.ksg.edu.ee/et/saksa-keel>, kasutatud 28. IV 2012.

²⁵ **Luka**, Ene. Suuline vestlus autoriga, 27. IV 2012. Märkmed autori valduses.

²⁶ „Uudised 2007”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=132&uudis=146>, kasutatud 24. IV 2012.

²⁷ „Uudised 2008”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=158&uudis=167>, kasutatud 24. IV 2012.

²⁸ „Noorgiided”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uurija/noorgiided/>, kasutatud 23. IV 2012.

²⁹ Huvikool Rewill Tallinnas pakub erinevas vanuses lastele puidutöö ringi, kus kokkuleppel on õpilastel võimalik ka restaureerida mõni kodune ese (*Rewilli huvikool*, <http://www.rewillihuvikool.ee/Puit-ja-kunst-noortele>, kasutatud 25. IV 2012.) ning Kanutiaia Noortemajas on rahvusliku käsitöö ring (*Tallinna Kanutiaia Noortemaja*, <http://www.kanuti.tln.edu.ee/ring.php?rID=92>, kasutatud 25. IV 2012.)

meisterdamistunde, kuid tulevikus on neil plaanis rajada rahvamängude-meisterdamiste muuseum-kool, kus ühise tegevusega oleks kaasatud kõik põlvkonnad.³⁰

Antud ülevaade annab selgelt märku, et õpilaste kaasamine muinsuskaistelisse mõtlemisse on aktiivsete ja missioonitundega vabatahtlike töö, kui huviringid ning üksikuid etendusi-õpitube pakkuvad organisatsioonid kõrvale jätta. Muinsuskaitsekasvatuse pärast tuntakse muret ning erinevate konkursside, õppekäikude ning erialaspetsialistide koolikülastuste kaudu viiakse koolinoorteni pärandikaitse-teadlikkust. Kuid kui suures osas teevad õpilastega tööd kodu-uurimisega ja muinsuskaitsega seotud seltsid, siis ka riiklikul ja omavalitsuste tasemel on kooliõpilastele suunatud algatused ametnike priitahtlik kutse olnud. Eelkõige Muinsuskaitseamet, Kultuuriministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium läbi kohalike haridusosakonadade peaks enam teadvustama pärandhariduse olulisust kasvava põlvkonna rahvustunde ning väärtushinnangute kujundamisel, sest nemad on meie rahvusliku kultuurimälu edasikandjad, ning sellest tulenevalt looma riiklikul ning omavalitsuste tasandil süsteemseid programme pärandõppe juurutamiseks üldhariduskoolides ning ka kooliväliselt, lisaks toetama vastava õppematerjali väljatöötamist ja publitseerimist. Esimesed väikesed sammud sellel teel on juba tehtud - Kultuuriministeerium on nimetanud 2013. aasta kultuuripärandi aastaks ning hetkel käib ideetasandil tegevuste planeerimine, millega seoses on Muinsuskaitseametil kavas välja anda koolieelsele ning esimesele kooliastmele, võimalusel ka põhikooliõpilastele, suunatud mängulisi õppematerjale ainelise kultuuripärandi tundma õppimiseks³¹. Edaspidiseks peaks aga kaugemalelatuvaid plaane tegema, et ka pärast 2013. aastat järjepidevalt pärandõppe haridusprogramme ellu viia.

Riiklikest asutustest on jäänud veel käsitlemata väga oluline pärandharidust pakkuv institutsioon – nimelt muuseumid. Siinkohal võtangi vaatluse alla muuseumipedagoogika ning selle võimalused kultuuripärandi tutvustamisel.

³⁰ *Eesti Rahvapärimuse Kool*, <http://www.parimuskool.ee/tutvustus.html>, kasutatud 24. IV 2012.

³¹ **Pihlap**, Carolin. E-kirjavahetus autoriga, 24.-27. IV 2012. Koopia autori valduses.

1.1.2. PÄRANDHARIDUS LÄBI MUUSEUMI- PEDAGOGIKA

Muuseumid on pärandi talletamise ja selle vahetu kogemise templid, ekspositsioonidega kaasnevaid võimalusi läbi aineõpetajate õpilastele vahendades saame huvilisi näilikustamise kaudu muinsuskaitsemõtte juurde suunata. Pole vist enam ühtegi muuseumi Eestis, kus ei tegeldaks muuseumipedagoogikaga – väljapanekute haridusliku rolliga. Muuseumiharidus on muutunud külastajaid kaasavaks interaktiivseks, loomingulist tegevust pakkuvaks pedagoogikaharuks ning see valdkond areneb jõudsalt edasi. Iga näituse juurde koostatakse erinevatele vanuseastmetele suunatud haridusprogramme, mis kooliõpilaste puhul on kooskõlas riiklike õppekavadega, kuid erinevalt tavalisest klassitunnist, annavad need võimaluse õpilastel rohkem näha ja teada saada, kaasa mõelda ja uurida. Emotsionaalselt pakub muuseumitund suuremat läbielamist ning vahetumat kontakti õpitava ainesega.

Kõiki väljatöötatud pärandõppega seotud muuseumide haridusprogramme ma siinkohal kajastada ei jõua. Sisuliselt on kõik näitustega kaasnevad õppematerjalid, mis on välja töötatud Eesti Ajaloomuuseumi filiaalides, Tallinna Linnamuuseumis, Kiek in de Kökis, Eesti Vabaõhumuuseumis, Eesti Kunstimuuseumi filiaalides, Eesti Rahva Muuseumis või kasvõi Imavere Piimandusmuuseumis ning veel lugematul hulgal kultuuri ja ajalooa seotud teistes muuseumides, pärandõppe näited.

Tutvustan lähemalt kahte näidet muuseumi näitustega kaasnevatest haridusprogrammidest, mis on temaatika poolest kunstitunni raames käsitlemiseks sobilikud ning samas rõhutavad väga selgelt muinsuskaitselisi aspekte. Näited on valitud pidades silmas asjaolu, et ekspositsiooniga kaasnenud väljatöötatud õppematerjalid on kättesaadavad ka edaspidiseks kasutamiseks muinsuskaitsepedagoogikas.

Esimeses järjekorras tuleb vaatluse alla Eesti Arhitektuurimuuseumis 08.04-05.06.2011 toimunud näitus „**Eesti tuletornid läbi aegade**”, mis oli osa muuseumi kolmest samaaegselt eksponeeritud väljapanekust koondnimetusega „Igal majakal oma tuli...”³². Suur ülevaatenäitus Eesti tuletornidest läbi aegade valmis koostöös Jaan Vali ning

³² Eesti Arhitektuurimuuseum, <http://www.arhitektuurimuuseum.ee/>, kasutatud 28. IV 2012.

Meremuuseumiga ning selle eesmärgiks oli juhtida avalikkuse tähelepanu sellele olulisele osale arhitektuuripärandist ning suunata kaasa mõtlema majakate tuleviku üle, mil nad võibolla enam üldse ei leia kasutust navigatsioonimärkidena ning uute funktsioonide leidmine spetsiifilises hoonetüübis on raskendatud.³³ Liikudes mööda põrandale mahamärgitud Eesti rannikukaarti sai näitusel vaadelda fotosid ja jooniseid atraktiivsematest ja väärtuslikematest merekultuuri monumentidest, mille juures oli ka seletav tekst. Ekspositsiooni näitlikustasid ka maketid ning ehtne vilkuv majaka latern, kuid kõige vahetuma kogemuse võis saada sama näitusepiletiga kahel etteantud päeval Tallinna ülemist ja alumist tuletorni külastades – need olid põnevad näitust rikastavad detailid, mis jäävad külastajale kauaks meelde.

Eesti Arhitektuurimuuseum töötas välja ka tuletornide ekspositsiooni tutvustava haridusprogrammi, kuigi seda viidi läbi ainult paar korda. Haridusprogrammi raames tutvustati õpilastele näitust ning tunni lõpus said vanemad õpilased lahendada ristsõna, väiksemad lapsed tegid ülesandeid Kristo Kooskora koostatud vihikust Eesti tuletornid: värvi ja joonista.³⁴

Lasteaia ning algklasside lastele suunatud värvimis- ja nuputamisraamat³⁵ tutvustab kahteist tuletorni läbi kontuurjoonise, juuresoleva nimetuse ning suurte kirjatähtedega esitatud 5-realise kirjelduse. Tagakaanel on esitatud fotod kõikidest vihikus kujutatud objektidest ning trükisest leiab ka Eesti kaardi, kuhu on nimetatud majakate asukohad märgitud. Õppematerjali eesmärk on tutvustada lastele mänguliselt Eesti tuletorne kui arhitektuurimälestisi ning juhtida tähelepanu nende iseärasustele – kujule, kõrgusele ja värvusele. Kasutades antud raamatukest koolitunnis, jääb õpetajapoolseks ülesandeks seletada lahti meremärkide ajalooline tähtsus ning suunata õpilasi kaasa mõtlema nende tulevikusaatusest.

Näitus oli inspireeritud ja põhines Jaan Vali raamatul Eesti tuletornide ajalugu³⁶, mis annab üksikasjaliku ülevaate kõikidest kodumaa meremärkidest. Eesti tuletornide väärtustamine

³³ „Igal majakal oma tuli... Eesti tuletornid läbi aegade”. – *Cityout Tallinn*, http://www.cityout.ee/kuhuminna/articles/igal_majakal_oma_tuli_eesti_tuletornid_labi_aegade, kasutatud 28. IV 2012.

³⁴ **Naska**, Sirli. E-kirjavahetus autoriga, 26. IV 2012. Koopia autori valduses.

³⁵ *Eesti tuletornid: värvi ja joonista*. Koostaja ja kujundaja Kristo Kooskora, fotod Kaido Haagen. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2011.

³⁶ **Vali**, Jaan. *Eesti tuletornide ajalugu*. Toimetanud ja kujundanud Jana Reidla. Tallinn: Tulepaak OÜ, 2011.

ei ole ainuüksi mereajaloo huviliste otsene huvi, vaid tegemist on arhitektuuriobjektidega, mis esindavad erinevaid ehituslikke ajajärke ja stiile ning väljendavad erineva materjalikasutuse esteetikat. Meremärkide muinsuskaitseline väärtus ajaga tõuseb – nad on ajaloolised, omanäolised ning atraktiivsed. Kuid uute navigeerimissüsteemide kasutuselevõtmisega otstarvet kaotavad meremärgid on silmnähtavalt hävinemisele suundunud ning hoidmist vajavad objektid. Muinsuskaitsehariduse rakendamisvõimalusena üldhariduskooli ainetundides saab tuleornide temaatikat siduda Eesti viimase viiesaja aasta ajalooajaloo perioodide õpetamisega, aga ka kunstiopetusega kõneldes-mõtiskledes arhitektuurist, otsides lahendusi ehituspärandi säilitamise teemal ning liites juurde veel praktilisi kunstitöö ülesandeid.

Teise näitena esitan ülevaate Kadrioru Kunstimuuseumis 22.10.2011 – 04.03.2012 toimunud näitusest „**Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge**”, mis tutvustas rahvusvahelist tehnilise kunstiajaloo ja konserveerimise alast uurimisprojekti ning mille keskmes oli üks Eesti väärtuslikemaid kunstišedöövreid - Hieronymos Boschi ja Pieter Bruegel vanema koolkonnaga seonduv maal "Kaubitsejate väljaajamine templist".³⁷ Ekspositsiooni kontseptsiooni väljatöötamisel nähti sihtrühmana ette eriala professionaale ning laia avalikkust, kuid erilist rõhku pandi noorte inimeste kõnetamisele.³⁸ Selleks suunati suured resursid väljapaneku atraktiivsuse tõstmisele ning noortele harjumuspärase infotehnoloogiliste vahendite kasutamisele – nimelt puutetundlikud ekraanid ning põhjalik (küll inglisekeelne) informatiivne kodulehekülg, mille kaudu esitati kaasakiskuv müüt kaasaegsest põnevikust „kunstidetektiivide” pärusmaal. Ma toon siinkohal üksikasjaliku kirjelduse näitusest, kuna kõik esitatud materjalid aitasid mitmekesiselt avada maalide taustalugu ning näitlikustavate vahendite variatsioonirohkus oli projekti menu garantiiks. Näituste korraldajatele ning valdkonnaga seotud õppematerjalide koostajatele on siit kindlasti palju eeskuju võtta.

Esmalt said õpilased oma silmaga uurida ning võrrelda nelja 16. sajandi Madalmaadest pärit originaalmaali, mis kujutasid sama stseeni ning olid ka kompositsioonilt väga sarnased. Kuid väga erinev maalilaad, värvikäsitus ning väikesed erinevused detailides püstitasid palju küsimusi maalide dateerimise ning autorluse kohta. Mõistmaks kunstitööde

³⁷ „Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge” – Kadrioru Kunstimuuseum, http://www.ekm.ee/kadriorg.php?r_id=934&id=875&p_id=106, kasutatud 28. IV 2012.

³⁸ „Educational”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=educational>, kasutatud 28. IV 2012.

väärtust, mis tulenes ajastule omasest keerulisest ettevalmistus- ning loomisprotsessist ja maalide ajaloolisest tähtsusest, ning tutvumaks kaasaegsete tehnoloogiliste võimalustega maalikonservaatorite töös, oli väga põhjalik osa ekspositsioonist pühendatud nimetatud tagamaade avamisele.

Puutetundlikul ekraanil tutvustati külastajatele maali alustahvlite ja pigmentide päritolupiirkondi erinevatest maailmajagudest ning nende teekonda Madalmaadesse, samas seinale projekteeritud video-esitluse kaudu sai teadmisi 16. sajandi kunstniku meistrikoja tööjaotusest ning töövõtetest. Klaasvitriinis olid eksponeeritud renessansiperioodil kasutuses olnud pigmendipulbrite kuhjakesed – kindlasti oli värvide algmaterjali saamise allikas ning valmistamistehnoloogia suureks avastuseks kooliõpilastele. Huvitav oli ka jälgida Madalmaadest pärit maalide digitaliseeritud teekonda ühest riigist teise vahetades omanikke (nii palju kui uurijatel selle kohta dokumenteeritud infot oli võimalik tuvastada) kuni käesolevate asukohtadeni välja – üks maal asub Tallinnas, teine Taanis Kopenhaagenis, kolmas Šotimaal Glasgows ning neljas anonüümses erakollektsioonis³⁹. Oluline oli maalidel kasutatud sümbolika lahtiseletamine, see suunas õpilasi täpsemalt maalidetaile uurima ning pöörama tähelepanu erinevale maalimislaadile neljal tööil, samas ka mõtestama lahti religioosseid-eetilisi teemasid ning vaatlema maalide valmimisega seotud tagamaid ajaloo seisukohalt. Interaktiivse vahepalana sai puutetundlikul ekraanil panna proovile oma tähelepanelikkust mängides äratundmismängu maalide kohta.

Viimase saali väljapanek oli pühendatud maalide uurimisele ning konserveerimisele ehk muinsuskaitse hariduse aspektist vaadatuna kultuuripärandi mõtestamisele ja säilitamisele. Kahel suurel puutetundlikul ekraanil sai vaadata videosid ning, asudes ise „kunstidetektiivi” rolli, võtta kätte digitaalne luup ning seda näpuga juhtides, avastada maalikihtide alt saladusi⁴⁰ ning juhtnööre maalidega seotud kunstiajaloo-alaste küsimuste lahendamiseks. Mittedestruktiivsete meetoditena said külastajad lisaks eelnenud

³⁹ „About”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=about>, kasutatud 28. IV 2012.

⁴⁰ Kõige markantsema näitena võib esile tuua Tallinnas asuval maalil ühe meesterahva seljas olnud pruuni koti alt alumisest maalikihist infrapuna valguses ning röntgenis nähtavale tulnud siga, mis teiste maalide peal oli selgelt näha ning üle maalimata. Ka teisi loomi on Tallinna maalil üle maalitud tumeda värviga ning juba 17. sajandil - varsti peale maalide valmimist. Miks Eesti Kunstimuuseumi valduses oleva töö peal siga üle maaliti kunagi – kas kompositsioonilistel kaalutlustel või sümbolsetel - jääb uurimiseks veel tulevastele „detektiivipölvkondadele”. Ka loomade väljapuhastamine pealmise värvikihi alt jääb soovi korral tulevaste konservaatorite-restauratorite otsustada. Vt. „Hidden creatures”. – [*Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*] *Conservation blog*, 16.08.2011, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

originaaltööde vaatlusele päevavalguses proovida virtuaalselt infrapuna reflektograafia ja röntgenanalüüsi tegemist, destruktiivsetest uurimismeetoditest tutvuti dendrokronoloogiaga ning pigmentidest mikrolihvide tegemise ehk ristlõike analüüsiga⁴¹. Viimatimainitud said huvilised ka ise ehtsa mikroskoobi abil uurida. Kõik nimetatud näitlikustavad vahendid pakkusid vaatajale aktiivõppe meetodil vahetu kogemuse ning tekitasid ise-uurijaks-olemise-tunde, lahendamata küsimused aga panid „noordetektiive” loovalt mõtlema ning lahendusi pakkuma.

Näitusega kaasnes põhjalik inglisekeelne kodulehekül⁴², kus kõik ekspositsiooni digitaalsed näitmaterjalid on kättesaadavad ja kasutatavad ka edaspidi. Kunstiõpetajatele on see suurepärane õppematerjal, mille kaudu tutvustada õpilastele 16. sajandi Madalmaade kunsti valmimise tagamaid ning tehnilise kunstiajaloo ja konserveerimise teemasid. Kaunilt kujundatud veebikeskkonnas leidub kirjalikku infot, videosid ning samuti on kõik puutetundlikul ekraanil toiminud avastusliku õppe funktsioonid olemas. Lõimides tundi inglise keele ainega, saaks õpilased abi võõrkeelsete tekstidega ning kunstitunni raames tutvutaks vaid analüüsimeetodite virtuaalsete näidistega.⁴³ Lisaks saab klassis näidata ka ligi 30-minutilist õppefilmi näitusest ning uuringutest, mis valmis Püramiidi Tipus teadussaatete sarja raames ning linastus Eesti Televisioonis 19.02.2012 ja on järelvaadatav Veebiakadeemia kodulehel⁴⁴.

„Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge” näituse juurde töötati välja muuseumipedagoogi poolt läbiviidavad haridusprogrammid neljale vanuseastmele. Lasteaia ja algklassidelapsed osalesid programmis „Leia 10 erinevust”, mille käigus lapsed uurisid, võrdlesid, tõlgendasid maalidel kujutatud stseene ja sündmusi ning avastasid peidetud saladusi maalikihtide alt. Põhikoolilastele mõeldud muuseumitund „Suurte meistrite jälgedes” tutvustas lühidalt maalidel kujutatud piiblilugu, kasutatud sümbolit ning taie este ettevalmistamise, maalimise ja uurimise tehnoloogiaid. Õpilased tegid ka praktilisi individuaal- ja gruppitöid ning soovi korral võisid nad ka ise otsida ning tõlgendada infot

⁴¹ „Research”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=research>, kasutatud 28. IV 2012.

⁴² *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/>, kasutatud 28. IV 2012.

⁴³ Isiklikult pooldan tunni mitmekesistamist andmete otsimisega interneti vahendusel ning võõrkeeles. Esiteks on see avastuslik õpe – õpilane otsib ise vastuseid, mitte ei saa teadmisi passiivselt loengut kuulates. Teiseks suunab see kriitiliselt allikaid hindama ning arendab oskust vajalikku infot kiirelt leidma. Kolmandaks on see reaalse elu lähedane meetod – just neid oskusi lähebki edaspidises elus õpilasel kõige enam vaja. Tihti on seejuures spetsiifiline info internetis kättesaadav vaid võõrkeeles.

⁴⁴ „Püramiidi Tipus: Tehniline kunstiajalugu”. – *Veebiakadeemia*, <http://veebiakadeemia.ee/puramiidi-tipus/tehniline-kunstiajalugu/>, kasutatud 28. IV 2012.

maalide kohta. Gümnaasiumi astme õpilastele suunatud „Bosch ja Bruegel: peidetud pool” programm vaatles näitust igikestvaid sotsiaal-poliitilisi küsimusi vaagides – kristlus ja islam, kosmopolitism ja ksenofoobia ning vaimsete ja materiaalsete väärtuste suhe. Tunni käigus tutvuti Boschi ja Bruegeli ning nende järgijate töödega, analüüsiti taieste sisu ning tutvuti kaasaegsete tehnilise kunstiajaloo meetoditega. Teoreetilisele osale järgnes praktiline tegevus ühistööna, kus kõne all olnud teemad lahendati kaasaegse pildikeele võtmes.⁴⁵ Neljas vanuseaste oli suunatud ülikooli doktorantidele ning seda ma siinkohal ei puuduta. Haridusprogrammides osalenud õpilaste arvud jagunesid järgmiselt: eelkooliealised ja algklasside lapsed – 745, põhikooli õpilased – 784, gümnaasistid – 760, lisaks võis iga külastaja osaleda avatud töötoas ning proovida iseseisvalt kopeerimistehnikat. Tagasiside oli nii tundide läbiviijatelt kui külastajatelt väga positiivne – muuseumipedagoogid kiitsid näituse ülesehitust, kus „tund viib end ise läbi”, osalejad märkisid ära probleemiasetuse ning hindasid kõrgelt esitluse atraktiivsust.⁴⁶

Näituse raames kuulutati välja ka filmikonkurss, mis pidi käsitlema mõnda maalil kujutatud hetke, olukorda või detaili ning mis oli suunatud gümnaasiuminoortele vanuses 16-18. Osaleda võis individuaalselt või grupina ning peaauhind oli väga motiveeriv – auhinnareis Koppenhaagenisse kahele õpilasele ja saatjale/juhendajale tutvumaks Taani Rahvusgaleriaga ja osalemaks muuseumi juures tegutseva noortegrupi korraldatud töötoas.⁴⁷ Konkursile saabunud üksteist võistlustööd on vaadatavad näituse koduleheküljel⁴⁸ ning käesoleva aasta maikuus saab nendega tutvuda ka Eesti Kunstimuuseumi filmipäeval, mil võistlusel osalejaid tunnustatakse. Abistava võimalusena pakuti konkursil osaleda soovijatele tasuta Nukufilmi Lastestudio animatsioonitöötuba Kadrioru Kunstimuuseumis,⁴⁹ kuid huvipuuduse tõttu seda ei toimunud.⁵⁰

Muuseumipedagoogika on suurepäraselt toimiv ning pidevalt edasi arenev haridusvaldkond, kus pärandõppe küsimused on kesksel kohal. Kuid Eesti Arhitektuurimuuseumi haridusprogrammis osalenud õpilasgruppide vähene arv räägib

⁴⁵ „Educational”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=educational>, kasutatud 28. IV 2012.

⁴⁶ Maask, Helemall. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV – 3. V 2012. Koopia autori valduses.

⁴⁷ „Filmikonkurss gümnaasiuminoortele”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=film-contest>, kasutatud 28. IV 2012.

⁴⁸ „Filmikonkursi võistlustööd”. – [*Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*] *Conservation blog*, 05.04.2012, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

⁴⁹ „Filmikonkurss gümnaasiuminoortele”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=film-contest>, kasutatud 28. IV 2012.

⁵⁰ Maask, Helemall. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV – 3. V 2012. Koopia autori valduses.

mitmest valupunktist. Esiteks on tegemist kasutamata võimalustega, mis tuleneb sellest, et õpetajad ei ole osanud tuleornide temaatikat oma õppeainega siduda või ei ole informatsioon näitusest nendeni jõudnud. Lisateguriks võivad olla aineõpetajate endi puudulikud teadmised muinsuskaitseküsimustes ning sellest tulenev huvipuudus, kuigi riiklik õppekava eeldaks antud teemade käsitlemist (täpsemalt käsitlen õppekavasid järgmises peatükis). Põhjused võivad olla ka pragmaatilisemad – võimalik, et koolides tehakse üldse vähe õppekäike. Muuseumikülastuse korraldamine eeldab kokkuleppeid ja asjaajamisi teiste aineõpetajatega, õppealajuhatajatega ning lapsevanematega, et klapitada aegu, ka rahalised kulutused transpordile ning muuseumikülastusele võivad raskendada ettevõtmist. Kuigi ajastatud oli tuleornide näitus just kevadisele perioodile, mil koolides võetakse ette ekskursioone kõige enam. Siinkohal jätkangi koolisiseste pärandhariduse teemadega.

1.2. PÄRANDÕPPE NÄITEID ÜLDHARIDUSKOOLIDEST

Koolisisese pärandõppe eest kannavad hoolt aineõpetajad, eelkõige lasub suur vastutus antud valdkonnas ajalooõpetajal, kes nii ainetunnis kui ka huviringi näol laste peal muinsuskasvatust juurutama peaks.

Pärandõppega seotud **huvitegevusringid** ning valikained koolides on kindlasti esiletõstmist vääriavad. Koduloo-uurimisega tegeleb hetkel järjepidevalt 25-30 kooli turismiõpetuse, huviringi, juhendaja projektitöö või entusiasmi toel. Õpetajate eestvedamisel on õpilased lisaks teoreetilisele uurimistööle käinud ka korrastamas koduümbruse mälestisi ning pärandpaiku – kalmistuid ning kiriku ümbrusi⁵¹. Ekskursioonide läbiviimiseks on õpetajad kutsunud esinema Muinsuskaisteameti inspektoreid.

Paljud ajaloo ja kunstiajaloo õpetajad lasevad oma ainetunni raames kirjutada õpilastel referaate ja uurimusi ning teha ettekandeid kodukoha või erinevate Eesti piirkondade mälestiste kohta. Uurimustööde hulga üldine kasv jätkub kuni 2013. aastal uue riikliku õppekava täieliku jõustumiseni, kuna 2010. aastal kinnitatud õppekava rõhutab senisest

⁵¹ „Muinsuskaitsekuu 2009 kava”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
http://www.muinsuskaitse.ee/failid/148_est_MUINSUSKAITSEKUU%202009%20kava.doc, kasutatud 23. IV 2012.

enam avastuslikku ja uurivat õppimismeetodit.⁵² Sellega seoses muutub õpilasuuringuste koostamine varasema entusiastide pärusmaast kõigile õpilastele kohustuslikuks. Loodetavasti innustub rohkem õpilasi ajaloo- ja kultuuripärandi teemadest. Selleks peaks suuremat teavitustööd tegema ajaloo, aga ka teiste aineõpetajate seas, sest uurimustöö kaudu saab ka õppeaineid lõimida.

Sellega seoses ongi ajalooõpetajad koostöös kohalike muuseumitöötajatega koostanud väga mahuka kultuuriloolise õppematerjali kodukoha õppimiseks, mis hetkel ootab väljaandmist. Vajadus antud teose järele tekkis seoses 2010. aastal kinnitatud uue riikliku õppekava kinnitamisega (2011. aastal täiendatud⁵³), mis rõhutab kodukoha ajaloo tundmaõppimise tähtsust põhikoolis ning käsitleb ka kultuurikeskkonna mõistet, mida õpitakse kodukoha kultuuri- ja ajaloo kaudu. Kavas on välja anda seitseteist raamatut – iga köide käsitleb ühte maakonda ning eraldi ilmuvad publikatsioonid Tallinna ja Tartu kohta – ning nendega kaasnevaid tööülesandeid.⁵⁴

Kunstiõpetajate kogukond koostöös Tiigrihüppe Sihtasutusega aga on aluse pannud ühtse Eesti kunsti- ja kultuurilugu käsitleva pildivaramu koostamisele, mida oleks võimalik kasutada Eesti kunsti õpetamisel ja tutvustamisel. 2010. aastal kuulutati välja fotokonkurss „Kultuuriloolised hooned ja kunstivarad Eestimaal“, milles võisid osaleda õpetajad ja õpilased omatehtud fotodega Eesti arhitektuurist, varemetest ja kujutavast kunstist. Vaatamata sellele, et konkursile registreerus arvukalt osalejaid, esitasid oma fotokogud vaid seitse kultuuri- ja kunstimuuseumi õpetajat ja õpilast.⁵⁵ Tööd on kasutamiseks välja pandud Kunstiõpetajate kogukonna veebilehele ning sinna oodatakse ka uute piltimaterjalide lisamist Eesti arhitektuuri- ja kunstipärandi kohta. Hetkel on antud

⁵² **Toots**, Anu. „Uurimistöö põhikoolis“. – *Sotsiaalsed [Võrguteavik]: valdkonnaraamat põhikooliõpetajale*. Koostajad ja sisutoimetajad: Mare Oja, Kristi Kõiv, Hella Mõttus [jt.]. Tallinn : Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2010, http://www.oppekava.ee/index.php/Uurimistöö_põhikoolis, kasutatud 24. IV 2012.

⁵³ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011 ja „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

⁵⁴ Tānan Riin Alatalu, kes antud projekti kohta e-kirjavahetuse teel infot vahendas. Vt. **Alatalu**, Riin. E-kirjavahetus Mare Ojaga, 1. III - 28. IV 2011. Koopia autori valduses. Vaata projektikirjeldust ka peatükis 2.4 Pärandhariduse õppematerjalid kunstitunnis kasutamiseks, lk. 46.

⁵⁵ „Fotokonkursi „Kultuuriloolised hooned ja kunstivarad Eestimaal“ tulemused on selgunud!“. – *Koolielu Tiigrihüppe haridusportaal*, <http://koolielu.ee/info/readnews/61978>, kasutatud 28. IV 2012.

pildivaramus 200 fotot.⁵⁶

Praktilisi pärandõppega seotud ülesandeid kunstitunnist on võimalik leida arvatavasti iga kunstiõpetaja töökogemusest. Illustreerimiseks võin tuua näiteid enda praktikast Eesti Rahvusvahelises Koolis töötades. Tallinna vanalinna arhitektuuripärandiga tutvumiseks olen saatnud õpilasi vanadel arhiivfotodel jäädvustatud hooneid ülesse otsima ning pildistama tänapäevases olustikus. Ka makette oleme vabalt valitud vanalinna hoone alusel meisterdanud. Väga mahuka projektina valmis kolme õppeainet hõlmav project UNESCO suulise ja vaimse maailmapärandi meistriteose *Wayang Kulit* ehk Indoneesia traditsioonilise varjuteatri põhjal: inglise keele tunnis õpilased kirjutasid müüdid, muusika aine raames komponeerisid muusika ning kunstitunnis valmistasid varjuteatri liigutatavad nukud. Kahekuuse töö tulemusena õpilased lavastasid kaks võimalikult autentset näidendit ning etendasid need kaasõpilastest, õpetajatest ja lapsevanematest koosnevale publikule.

Õpilaste enda kooliajaloo tundmine on üldhariduskooli muinsuspedagoogikas samuti tähtsal kohal - koolimuuseumide olemasolu soodustab ajalootunnetuse teket ning kokkukuuluvustunde loomist oma kooliga, ka kodukohaga. Eelkõige puudutab see ajaloolistes hoonetes asuvaid koole, mis asuvad vanalinnades⁵⁷ või mõisahoonetes. Kultuuriministeeriumi andmetel on Eestis 60 mõisakooli⁵⁸. Kakskümmend seitse endistes häärberites tegutsevat kooli on avanud ennast ka külastajatele *Unustatud mõisad* projekti kaudu, mille käigus õpilaste abiga seatakse ülesse näitusi ning viiakse läbi ekskursioone, kontserte ja töötubasid⁵⁹. Tavaliselt saabub antud ettevõtmise käigus väga suur hulk huvilisi mõisakooli külastama ning see on kõnekas argument õpilastele väärtustamaks ajaloo- ja kultuuripärandi seisukohalt oma kodukooli veelgi enam.

Kuid kindlasti on kultuuri- ja ajaloopärandiga tutvumiseks veel palju võimalusi, mida koolid või omavalitsused võiksid kasutada. Riin Alatalu on pakkunud välja idee, et vallad- maakonnad võiksid igal kevadel viia läbi abiturientidele-elluastujatele ringsõite oma

⁵⁶ „Pildigalerii”. – *Kunstiõpetajate kogukonna veebileht*, http://kunstiop.edu.ee/index.php?option=com_joomgallery&func=viewcategory&catid=22&Itemid=98, kasutatud 28. IV 2012.

⁵⁷ Eriti esinduslik on Tallinnas Gustav Adolphi Gümnaasiumi ajaloomuuseum aadressil Nunne 10, mis on avatud kõikidele soovijatele. Ekspositsioon tutvustab kooli sajanditepikkust ajalugu ning arengut tänapäeval läbi rohkete fotode, õppematerjalide ja mitmesuguste teiste esemete. Vt. *Gustav Adolphi Gümnaasium*, <http://www.gag.ee/index.php?categoryid=2>, kasutatud 28. IV 2012.

⁵⁸ „Mõisakoolide riiklik programm. Koondnimekiri”. – *Kultuuriministeerium*, <http://www.kul.ee/index.php?path=0xx635x868>, kasutatud 28. IV 2012.

⁵⁹ *Unustatud mõisad*, <http://www.unustatudmoisad.ee/#>, kasutatud 28. IV 2012.

kodukohas, mis aitaksid noortel kodukohta väärtustada ning seekaudu motiveeriks peale õpinguid sünnipaika tagasi pöörduma⁶⁰.

Koolides on praktilist väljundit pakkuvaid kultuuripärandiga seotud huviringe samuti, kuigi kaugeltki mitte igas koolis - näitena võib tuua Vanalinna Hariduskolleeegiumi metallikäsitöö ringi, kus õpitakse ajaloolisi tehnikaid ning tehakse traditsioonilisi ehteid⁶¹. Tartu Tamme Gümnaasiumis restaureeritakse aga katkiseid esemeid poiste tunnikavajärgses tööõpetuse tunnis⁶². Tallinna Kunstigümnaasiumis on gümnaasiumi astmes loodusainete ja restaureerimise õppesuund, mille käelise tegevuse väljundiks on puidu ja maali restaureerimise tunnid⁶³.

Antud peatükis toodud ülevaade toob välja mitmekesise võimaluste valiku, kuidas kultuuripärandi hoidmisega ja uurimisega seotud riigiasutused ja seltsid kaasavad kooliõpilasi muinsuskaistemõtlemisse ja -tegutsemisse. Igal aastal kuulutatakse välja kohalikul ning ka rahvusvahelisel tasandil ajaloomälestistega seotud konkursse kirjutistele, kunsti- ja käsitööloomele, fotodele ning videotele. Eesti Kodu-uurimise Seltsi üritused noorgiidele ja õpilastest kodu-uurijatele on oma järjepidevuses saavutanud auväärse ealulatudes traditsioonidega kuni neljakümne kolme aasta taha. Muinsuskaitsekuu raames pööratakse aina enam tähelepanu koolidele – kultuuripärandiga seotud erialade esindajate esinemiste kaudu tehakse teavitustööd õpilastele, viiakse noori õppekäikudele ajaloolistesse paikadesse, kaasatakse mälestiste korrastamistalgutele. Muuseumid on välja arendanud kaasakiskuvaid aktiivõppe meetodil põhinevaid pärandhariduse programme. Kooliõpetajad ise on üles näidanud huvi ning initsiatiivi koostada õppematerjale kodukoha ning üle-Eestilise kultuuripärandi kohta. Koolitundides käsitletakse ehitus- ja kunstimälestisi ajaloo ning kunstitundide raames, praktilist pärandharidust pakuvad kunstiõpetus ning käsitöö-tööõpetus. Kooliväliselt saavad huvilised liituda koduloo-uurimise, turisminduse, puidutöö ja rahvusliku käsitöö ringidega. Võimalusi on palju, kuid kas ikka piisavalt?

⁶⁰ „Muinsuskaitse” – *Koolielu portaal*, 24. IV 2003, <http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0705,6772>, kasutatud 24. IV 2012.

⁶¹ Vooglaid, Mihkel. E-kirjavahetus autoriga, 17. II – 13. III 2012. Koopia autori valduses.

⁶² Tartu Tamme Gümnaasiumi 7. klassi poisid restaureerivad neljandal veerandil oma kodunt kaasavõetud eset, tegevust on võimalik lõputööna jätkata ka 8. ja 9. klassis. Vt. Tomson, Tõnu. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV – 1. V 2012. Koopia autori valduses.

⁶³ Tallinna Kunstigümnaasium,

http://www.koplikool.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=116, kasutatud 24. IV 2012.

Ainetundides viiakse pärandiõpet läbi kaootiliselt, sest teema käsitlemine või mitte­käsitlemine sõltub õpetaja ettevalmistusest, huvist ja pealehakkamisest. Samas, kui kool annab õpilastele ettevalmistuse eluks ning sellega kujundab kasvava põlvkonna minapilti, hoiakuid ning mõttemaailma, peaks pärandiõpe olema tagatud igale kooliõpilasele läbi ainetundide. *Tagasi kooli!* muinsuskaitse eriprojekt on koolide jaoks hea võimalus muinsusteadlikkust kasvatada.

Huviringe, mis kultuuripärandiga tegelevad, on tegelikkuses nii koolides kui kooliväliselt väga üksikuid. Seltside ja riigiasutuste muinsuskaitsekasvatus jõuab väikese osani õpilastest – *Muinasjulle* võistlusel osales eelmisel aastal 150 õpilast kahekümne kuuest koolist⁶⁴, osavõtt teistest konkursidest ning muudest üritustest nii suure osaluseni ei küündinud⁶⁵, kokku aga on Eestis üldhariduskooli 540 õpilastearvuga 136 104⁶⁶.

Ene Luka, kes on korraldanud võistlusi ja üritusi noorgiidele ja kodu-uurijate järelkasvule alates nõukogude perioodist, ei ole hetkeolukorraga pärandhariduses rahul. Peamise põhjusena nimetab Ene Luka meie ühiskonna üldist meelestatust edule ja kasumlikkusele ning vaimse tegevuse alahindamist. Kui 1980. aastatel olid huviringid riiklikult hallatud ning oli innukaid initsiaatoreid, oli ka koduloo uurimisega ning turismindusega tegelevaid noori rohkem, ekspeditsioone võeti ette üle Nõukogude Liidu (kusjuures ürituste rahastamise osas probleeme ei olnud). Ka vabariigi iseseisvuse taastamise ajal ning vahetult pärast seda oli entusiasm ja huvi rahvuspärandi vastu suur. Kuid nüüdseks on noorgiide ja kodu-uurijate tublimad kasvandikud läinud suures osas välismaale ning tänapäeva koolinoorte seas on huvi pärandi uurimise vastu ka vähenenud. Konkursidele laekuvate tööde ja konverentside ettekannete seas on vähem esilekerkivaid töid. Suuri takistusi seab tegevusele ka kehv majanduslik seis nii organisaatorite kui ka konverentsidel ja ekspeditsioonidel osalevate õpilaste poolelt.⁶⁷

⁶⁴ „10. Muinas-julle võistluse žürii protokoll”. (24. ja 27. mai 2011). Juhatas ja protokollis Ene Luka. Tallinn: Eesti Muinsuskaiste Selts, 2011. Koopia autori valduses.

⁶⁵ Täpset statistilist tulemust pärandõppest osa saanud õpilaste arvust aastal 2011 ei ole ilma põhjaliku küsitluseta võimalik anda, sest liites kokku antud peatükis esitatud projektides ja haridusprogrammides osalenud koolide ning õpilaste arvud, ei oleks tulemus objektiivne, kuna erinevates ettevõtmistes osad koolid ja õpilased võisid kattuda.

⁶⁶ „Õpilaste arv üldhariduse päevases õppevormis kooli ja klassi lõikes 2011/2012”. – *Haridus- ja Teadusministeerium*, <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11670>, kasutatud 30. IV 2012.

⁶⁷ **Luka**, Ene. Suuline vestlus autoriga, 27. IV 2012. Märkmed autori valduses.

Kõik õpilased ei peagi olema süvendatud kultuurihuviga, kuid iga koolilõpetaja peab siiski teadma oma kodukoha väärtusi, tundma Eesti rahvuspärandit, hindama maailma kultuuripärandit ning maailmavaatelt olema muinsussõbralik. Et muinsuskaitseline sõnum iga õpilaseni jõuaks, on vaja arendada koolilõpetajate ja riiklike institutsioonide ning omavalitsuste tõhusat koostööd.

Muinsuskaitseametile võiks mõtlemisainet anda süsteemse üleriigilise lastele suunatud pärandihariduse programmi väljatöötamine. Sellele saab abiks olla valmimisjärgus Mai-Liis Maasari magistritöö, mis Saksamaa näitel otsib võimalusi muinsuskaitseasutuste ja koolide vahelise koostöö arendamiseks⁶⁸. Projektide elluviimiseks võiks koostööks partnereid otsida ka Kultuuriministeeriumist, Haridus- ja Teadusministeeriumist, omavalitsustest. Uusi partnereid võib leida juurde mittetulundus organisatsioonide seast – näiteks Eesti Väitlusseltsist jm.

Alustama peaks õppematerjalide väljatöötamist ning seejärel pakkuma praktiseerivatele õpetajatele täiendkoolitust ja samal ajal harima pedagoogikatudengeid.

Järgnevalt võtan uurimise alla pärandhariduse rakendamise lähtekohad ja võimalused, mida saab kasutada kunstitunnis.

⁶⁸ **Maasar**, Mai-Liis. „Muinsuskaitse koostöövõimalused koolidega”. Magistritöö projekt. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia Kunstikultuuri teaduskond Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2010. Koopia autori valduses.

2. PÄRANDÕPE KUNSTITUNNIS

Käesolevas peatükis keskendun kunstiõpetuse ja pärandhariduse ühiste kokkupuutepunktide väljatoomisele. Esiti uurin lasteaedade aasta tegevuskavasid, et selgitada välja pärandõppele baasi loovaid tendentse, seejärel käsitlen põhikooli ja gümnaasiumi kunstiaine õppekavasid kultuuripärandiga seotud teemade seisukohalt. Peatüki viimases lõigus analüüsin õppematerjale, mida kunstiõpetajad saavad kasutada muinsuskaitsekasvatuse edastamisel.

2.1 PÄRANDÕPPE BAASI LOOMINE KOOLIEELSETEST LASTEASUTUSTEST

Pärandõpe on Vabariigi Valitsuse koostatud õppekavadesse sisse kirjutatud läbi kõigi vanuseastmete ning algab juba lasteaia-eas. Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas on öeldud, et 6-7-aastane lasteaialõpetaja väärtustab eesti kultuuritraditsioone ning oskab õppe- ja kasvatustegevuse tulemusel nimetada Eesti riiklikke sümboleid ja rahvatraditsioone⁶⁹. Lasteaia eesmärk ongi õpetada lapsele mõistma oma rahvuslikku eripära, tundma riigisümboleid ning rahvakombeid ja tavasid – seega eestlaseks olemist, millele toetub edasine pärandharidus koolis. Siinkohal tootsin välja ühe lasteaia näitel teemad ja tegevused, mis ehitavad ülesse pärandõppe alustalasid.

Tallinna Kalamaja lasteaia nädalakavadest ilmneb, et igal aastal oktoobri lõpus ning veebruaris Vabariigi aastapäeva eelsel kolmel nädalal võetakse vaatluse alla rahvuskultuur ja kodukoht. Kuigi antud peatüki pealkiri ja üldine suunitlus eeldab üksnes kunstitundide vaatlemist pärandõppe seisukohalt, on koolieelses asutuses kõik teemad tegevusvaldkondi läbivad, kuna tegevuste lõimimise teel saavutatav õpitulemus on tõhusam. Ning tulenevalt sellest, et magistritööna valmiva juhendmaterjali eesmärk on samuti õppeaineid lõimida,

⁶⁹ „Vabariigi Valitsuse 29.05.2008. a. määrus nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava””. – *Riigi Teataja*, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>, kasutatud 2. V 2012.

siis käsitlengi lasteaia tegevuskavasid terviklikult.

Sügiseti käsitletava *Eesti talurahva* tsükli raames lapsed tutvuvad traditsioonilise talueluga – uurivad laudaloomi ja –linde, illustreerivad tundi ühe vanarahva mõistatusega ning hääldamisharjutustega matkivad koduloomade ja –lindude hääli; piltidelt omandavad lapsed teadmisi taluhoonete väljanägemisest ja funktsioonidest ning seal elanud peremudelist. Matkimismäng näitlikustab leivategu ning *Talumängu* käigus ehitavad lapsed maamajapidamise õueala koos hoonetega. Ka ettelooetavad kirjandusteosed, joonistamise ja voolimise tund tutvustavad koduloomi ja nendega seotud talutöid. Vaba mängu hetkeks pannakse lastele lauale taluloomadega doominosid ja puslesid ning vaadeldakse koos loomade atlast.⁷⁰

Veebruarikuus pühendatakse üks nädal rahvaloomingule, teine kodumaa ja kolmas kodulinnaga seotud teemadele. Rahvakultuuri pärandit tutvustatakse ja seletatakse lahti läbi lastele eakohaselt mõistetavate rahvaloomingu näidete, milleks on: „Neli hobust tallis, viies jookseb ümber talli” soki-kudumise mõistatus, rahvalaulud „Meie kiisul kriimud silmad” ja „Kes on laanelambuline”, rahvatants „Kaera jaan”, rahvajutud „Kes on magusam?” ja „Kuidas ööbik oma laulu sai.”, hääldamisharjutus “Kurr-karr, kus sa lähed? Nurr-narr, nurme lähen. Mirr-marr, mida otsid? Hurr-hurr, hiiri otsin.”, luuletus „Kus mu sõrm?”, rahvusliku käsitööesemete ja –tehnikate vaatlus (heegeldamine, kudumine, kanga kudumine, puutöö, lasteaia rahvariided). Õpitakse vanasõnu, rahvakultuuriga seotud mõisteid ning räägitakse talurahva elust – mis aastaajal käsitööd tehti ning mis puhul kanti rahvariideid, kuidas anti põlvest-põlve edasi rahvajutte, kuidas nimetati rahvaluules meie metsade loomi. Joonistamistunnis lapsed trükivad mustrit käpikule ning voolimises moodustavad kireva mustriga plastiliinirullidest kaltsuvaiba, kleepimistööna valmib rahvariidevöö. Lisaks loevad õpetajad lastele enne lõunauinakut Eesti looma muinasjutte ning laulavad rahvalaule. Õhtuseks vaba mängu ajaks pakutakse lastele rahvuskultuuri-piltidega lotomängu, mustrite ladumiseks mosaiike või geomeetrilisi kujundiklotse ja joonistamise-värvimise-voolimise vahendeid.⁷¹

⁷⁰ „Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 28.10.2010, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/12/>, kasutatud 4. V 2012 ja „Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11.01.2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/6/>, kasutatud 4. V 2012.

⁷¹ „Nädalateema: rahvalooming”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 08.02.2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/10/>, kasutatud 4. V 2012 ja „Nädalateema: rahvalooming”. –

Kodumaad tutvustavatel päevadel kuulatakse kirjanduspalasid ja maalitakse-voolitakse riigi sümbolileid, räägitakse nende tähendustest. Õpitakse tundma eesti tähtsamaid lastekirjanikke läbi tuntud raamatute, tehakse käpiknukkudega teatrit ning lauldakse „Karumaja”. Koos tehakse Eestimaa puslet ning vestluse käigus lapsed jagavad oma muljeid kodumaa reisidest, liikumismäng kutsub „lapsed koju”; nii juurdub lapses kodumaa armastus ja oma kultuuri väärtustamine – et ka kasvava põlve talendid koju jääksid. Vastlapäeval õpitakse tähtpäevaga seotud kombeid ja rahvamänge (vurrimäng), samuti tehakse traditsioonilist vastlasõitu pargis.⁷²

Kodulinn Tallinn õppenädalal pööratakse tähelepanu arhitektuurimälestistele ja ka presidendile kui riigisümbolile. Vabariigi aastapäeva pidustustega seoses tutvutakse pildimaterjali kaudu presidendilossiga ning kunstilise tegevusena kaunistatakse presidendi lips vatitiku-trüki tehnikas. Tallinn kui vabariigi pealinn võetakse vaatluse alla erinevate asutuste kaudu, mis igale suurasumile omased on, kuid tuuakse välja ka ajaloopärandi näited, mis laste kodulinna eriliseks ja kordumatuks teeb. Uuritakse vanalinna ja nimetatakse täpsemalt mõned objektid (Paks Margareeta, Pikk Hermann, märgitakse ära ka Kalamaja lasteaia asukoht). Kirjanduspala kaudu saavad lapsed teada, kuidas Tallinn nime sai. Matemaatikatunnis võrreldakse kolme erineva hoone kõrgusi, plastiliinist voolimise ning ajalehtedest rebimis- ja kleepimistööga kujutatakse arhitektuurimälestist Pika Hermanni torni. Tutvustatakse ka postkasti kultuuri läbi jutu „Prääksuv postkast” lugemise - see on kiiduväärt teemavalik muinsuskaitsest seisukohast, kuna postkastid on kõnekad näited ajalooajalooperioodide, ajastutele iseloomulike maitse-eelistuste ja pärandi säilitamise küsimuste käsitlemisel.⁷³ Kuigi antud juhul jäi muinsuskaitseline aspekt avamata, vaid lihtsalt tutvustati postkastide otstarvet⁷⁴, võiks edaspidi uurida pilte erinevatest stiiliperioodidest, materjalidest ja kujundustest postkastide ajaloos, lasta lastel rääkida oma muljetest ning praktilise tööna ise kujundada postkast.

Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb, 06.02.2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

⁷² „Nädalateema: Kodumaa ja kodukoht”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 26.02.2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/26/20-23-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012.

⁷³ „Nädalateema: Kodulinn Tallinn” – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 22.02.2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2011/02/22/21-25-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012 ja „Nädalateema: Kodulinn Tallinn” – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 14.02.2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

⁷⁴ **Mägi**, Mare. Suuline vestlus autoriga, 3. V 2012.

Ka peresid innustatakse kaasa lööma pärandõppe-nädalatel – terve veebruarikuu on rühmas postkast, kuhu oodatakse luuletusi, mõistatusi, vanasõnu või jutte, mis oleks seotud kodumaa, kodulinna või rahvaloominguga.⁷⁵

Lasteaia-ealiste muinsuskaitsekasvatus on ka see, kui mänguasjanädala raames kõik võtavad tutvustamiseks kaasa lemmikmänguasja ja õpetaja näitab oma lapsepõlve lelu ning räägib, kuidas mängukann saab nii vanaks elada ehk kuidas asju hoida⁷⁶. Kirjeldatud vahetu näitlikustamise kaudu saab lapsi õpetada hindama vanade esemete emotsionaalset ja ajaloolist väärtust ja tutvustada võimalust igal lapsel isiklikult kultuuripärandi säilitamises kaasa lüüa.

Eelpool esitatud näidete põhjal võib pärandõpet ja rahvuslikku kasvatust koolieelsetes lasteasutustes hinnata väga heaks – tutvutakse eripalgeliste rahvakultuuri ilmingutega, õpitakse tundma rahvakalendri tähtpäevi ning meie riigi sümboleid, vesteldakse ja tehakse kunstitöid kodulinnast ning isamaast. Lasteaialapse ülesanne ongi kujundada arusaam, mis tähendab eestlane olla ning mille kaudu meie rahvustunne avaldub. Üks teema on lõimitud viie päeva jooksul läbi erinevate tegevuste, mis kordavad ja kinnistavad õpitut, luues sellega tugevam alus teadmiste ja oskuste omandamisele. Pärandharidust toetavaid mängulisi õppematerjale võiks koolieelikutele enam olla – siinkohal on Kalamaja lasteaias leitud nutikas lahendus tundide mitmekesistamiseks. Nimelt on pered oodatud kaasa lööma teemakohaste kirjutiste või kunstitööde esitamisega, mis omakorda avardab lasteaias käsitletud ainekavade koduses õhkkonnas. Eakohaste näidete kaudu saab lastele õpetada ka kultuuripärandi hoidmist, kuigi siinkohal võiks lasteaia õpetajatele veel näpunäiteid jagada. Kokkuvõttes luuakse koolieelses asutuses väga hea alus kultuuripärandi tutvustamisel ning kool omakorda jätkab pärandõpet erinevate õppeainete kaudu. Keskendun järgnevalt kunsti ainekavade käsitlemisele üldhariduskoolis.

⁷⁵ „Postkastimäng” – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 06.02.2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/06/postkastimang/>, kasutatud 4. V 2012.

⁷⁶ „Mänguasjapäev” – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11.11.2010, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2010/11/11/manguasjapaev/>, kasutatud 4. V 2012.

2.2 RIIKLIKE ÕPPEKAVADE KUNSTI AINEKAVA ANALÜÜS PÄRANDÕPPE SEISUKOHAST

Koolide õppetegevus põhineb Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud riiklikel õppekavadel. Ennetades argumente selle kohta, kuidas meie koolidelt oodatakse kõikide ühiskonnaprobleemidega tegelemist ning et ainekavad on niigi üle koormatud väikese tundidearvu juures, toon riiklikult kinnitatud määrustest põhjendusi pärandõppe rakendamise vajaduse kohta kunstitunnis.

6. jaanuaril 2011. aastal kinnitati põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad⁷⁷, mis jõustuvad järg-järgult ning hiljemalt 2013. aastaks peab kõikide koolide põhikooli ja gümnaasiumi astme õppe- ja kasvatustegevus olema viidud vastavusse uute riiklike õppekavadega⁷⁸. Siinkohal võtan vaatluse alla õppekavade üldosas sätestatud ettekirjutused ning kunsti ainekavas esitatud põhimõtted kultuuripärandi käsitlemiseks.

Õppekavade üldosas on välja toodud aineteülesed lähtepunktid õppetöö korraldamiseks – teemad, mis peavad läbima erinevaid distsipliine ning seeläbi lõimima ainevaldkondi ja õppeaineid ülesannete lahendamisel. Nii põhikooli kui gümnaasiumi õppekavades on esitatud kaheksa läbivat teemat⁷⁹, millest *kultuuriline identiteet* on otseselt seotud pärandõppega, kuid ka teiste läbivate teemade sidumine pärandharidusega on võimalik. Toon siinkohal välja kõik teemad ning lisan juurde kommentaarid kunstitunni pärandõppe ja muinsuskaitsehariduse kohta.

- 1) *elukestev õpe ja karjääri planeerimine* – käsitledes pärandõppe teemasid kunstitunnis saab õpilastele tutvustada kultuuripärandiga tegelevaid elukutseid: käsitöölisi, arheolooge, etnograafe, kunstiteadlasi, kultuuriajaloolasi,

⁷⁷ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011 ja „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

⁷⁸ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 18 ja „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk 15.

⁷⁹ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 12.

muuseumitöötajaid, kuraatoreid, arhivaare, muinsuskaitse inspektoreid, restauraatoreid, konservaatoreid. Muinsuskaitsekuu *Tagasi kooli* eriprojekti raames võib nende erialade esindajatel paluda vahetult rääkida õpilastele oma tegevusvaldkonnast. Õpetaja peaks olema valmis jagama informatsiooni õppimisvõimaluste kohta käsitletud erialadel. Isiklike huvisid ja võimeid silmas pidades on õpilasel võimalik põhikoolis ja gümnaasiumis uurimustööna käsitleda ajaloo- ja kultuuripärandiga seotud teemasid.

- 2) *keskkond ja jätkusuutlik areng* – läbiva teema käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda⁸⁰. Esmajärjekorras on siinkohal silmas peetud keskkonna probleeme ja loodushoidu, kuid ka kultuurilise mitmekesisuse väärtustamist. Õpilast suunatakse mõistma riske, mis kaasnevad inimtegevusega ning kujundama vastutustunnet, vajadusel muutma oma tarbimisvalikuid ja eluviisi. Selle teema abil saab kujundada säästvat hoiakut tarbimise osas näiteks väärtustades vanade ehitusmaterjalide taaskasutamisega saavutatavat omanäolisust välis- ja sisearhitektuuris. Oluline on õpilasi suunata mõtlema selle üle, milliseid kultuuriväärtusi me tulevastele põlvedele edasi pärandame, kuidas hoida pärandmaastikke ning ajaloolisi keskkondi maal ja linnas.
- 3) *kodanikualgatus ja ettevõtlikkus* – rõhutab õpilase kujunemist aktiivseks ning ettevõtlikuks ühiskonnaliikmeks veelgi enam. Õpilane „mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele”⁸¹. Õpilast suunatakse kujundama oma seisukohti ning neid väljendama, omama algatusvõimet ja vabatahtlikkuse või ettevõtluse alusel osalema otsustamisprotsessides. Siia sobib näide õpilaste koostatud ettepanekutest Siseministeriumile linnaplaneerimise valdkonnas, mida tutvustab peatükk 2.4 lk. 43, kus kodanikel on võimalus kaasa rääkida elukeskkonna planeerimisel. Kodanikualgatusel on võimalus ka avaldada vastupanu ajaloolisesse piirkonda sobimatute detailplaneeringute suhtes. Koostöö ja ühiste otsuste tegemise kogemusi saavad õpilased ka läbi mälestiste korrastamis-talgutööde või pärandharidusega seotud ürituste korraldamisega koolis ja kodukohas. Noortele võiks tutvustada

⁸⁰ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 275-276.

⁸¹ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 276-277.

kodukandi kodu-uurimisseltse ning teisi kultuuripärandiga tegelevate mittetulundusorganisatsioonide ja ettevõtete, et saada innustust paikkonna hüvanguks korraldatud tegevustel osalemiseks või organiseerimiseks.

- 4) *kultuuriline identiteet* – läbiva teema eesmärk on kujundada õpilasest kultuuriteadlik inimene, kes väärtustab omakultuuri ning on teadlik kultuurilisest mitmekesisusest ja selle muutumisest ajaloos. Õpilane peab mõistma enda rolli kultuurikandjana, edasiviijana ja vahendajana. Nooremates lastes saab kasvatada rahvustunnet läbi oma kultuurikeskkonna traditsioonide ja tavade seotud ürituste, kuid samas pakkuma ka kõrvutusmomenti teiste kultuuridega. Põhikooli õpilane peab olema salliv ning suhtuma lugupidavalt kõikidesse kultuuriväljunditesse – seda annab hästi rakendada kaasaegsete konservaatorete põhimõtte tutvustamisel, et kõik ajaloolised kihistused arhitektuuris on olulised. Siinkohal saab panna õpilasi järele mõtlema Linnahalli arhitektuursest väärtusest ning teiste nõukogudeaegsete ehituse tippnäidete tähtsusest, mis esialgu võivad vähikule tunduda kehva ehituskvaliteediga väärtusetute objektidena. Tutvumaks maailma kultuuripärandiga tuleks tundides tutvustada UNESCO tegevust ning tooma esile näiteid kaitse all olevatest objektidest. Õppekava toob esile ka soovitusel leidmaks võimalusi, kus õppija saab rakendada oma teadmisi ja oskusi omakultuuri tutvustamiseks kas koolide või rahvusvaheliste projektide kaudu. Peatükis 1.1.1. on toodud välja asjakohaseid näiteid kohalikest ja rahvusvahelistest võistlustest ja konverentsidest, mille raames õpilased saavad seda edukalt teha (vt. lk 5-12). Õppijalt oodatakse ka kohalike kultuurisündmuste organiseerimisel ja läbiviimisel osalemist.⁸² Nii põhikooli kui ka gümnaasiumi õppekavades on otseselt kasutatud ka kultuuripärandi-mõistet: õpilast suunatakse „tundma õppima ja väärtustama oma ja teiste kultuuride pärandit ja eripärasid,” – seda läbi erinevates õppeainetes omandatu kui ka omaalgatuslikult loetule, nähtule ja kogetule tuginedes. Gümnaasist peab tegema üldistusi, teadvustama ja võrdlema mineviku ja kaasaja ühiskondade kultuurilist mitmekesisust, omandama teadmisi kultuuride (ka eesti rahvuspärandi) kujunemise ja vastastikku rikastavate mõjutuste kohta.⁸³ Siinkohal ongi pärandõpe esile tõstetud kui erinevaid õppevaldkondi läbiv üldteema.

⁸² „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 277-278.

⁸³ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk 308.

- 5) *teabekeskond* – läbi õppemeetodite kujundatakse õpilasest infoteadlik inimene, kes oskab tõhusalt leida sobivat teavet ning mõistab seda kriitiliselt analüüsida.⁸⁴ Iga praktilise ülesande juurde võib õpilastele tunni- või kodutööna esitada küsimusi käsitletud teema kohta, et lihvida nende oskusi vajaliku info leidmisel raamatutest ja internetist ning viidete kasutamist vastuste esitamisel. Uurimustöö kirjutamisel on aga õppijal vaja kriitilist analüüsimisoskust allikate usaldusväärsuse hindamiseks ning kallutatud seisukohtade tuvastamiseks. Allikatest ilmnevaid vastandlikke seisukohti saab rakendada muinsuskaitse-teemalistes väitlusülesannetes. Infot saab lugeda välja ka visuaalse materjali vaatluse ja võrdlemise kaudu ning õpilaste tehtud kunstitööd on samuti kommunikatsioonivahendiks.
- 6) *tehnoloogia ja innovatsioon* – taotleb õpilase info – ja kommunikatsiooni-tehnoloogiate kasutamist eluliste probleemide lahendamisel ning oma õppimise ja töö tõhustamisel.⁸⁵ Kunstitunnis arvuti abil vormistatud pärandhariduse loovtööd võivad olla seotud esitluste, fotode või videote tegemisega, makettide meisterdamise integreerimisega nii individuaal- kui rühmatööde puhul.
- 7) *tervis ja ohutus* – kunstitunnis kasutatakse praktiliste tööde tegemisel paljusid materjale ja töövahendeid, mille juures tuleb järgida ohutuse ning otstarbekuse põhimõtteid. Lisaks sobib siinkohal tutvustada traditsioonilisi ning loodust säästvaid ehitusmaterjale ning viimistlusvahendeid, mis on mürgivabad ning sobilikud ka allergiahaigete kodudesse – savikrohv, kohupiimavärvid jt. Klassis võib õpilastega koos segada kokku munatemperat ja kaseiinvärvi ning kasutada neid baroksete laemaalingute eeskujul loovtöö tegemiseks. Lõimides ainekemiatunniga võib uurida kaasaegsete sünteetiliste viimistlusvärvide koostisi ning teha järeldusi tervise ja ohutuse seisukohalt.
- 8) *väärtused ja kõlblus* – kunstitunni kaudu saab kujundada õppijates väärtushinnanguid. Muinsuskaitse kasvatusega seoses võib käsitleda vandalismi pärandobjektide kahjustamise tegurina vastandades seda lugupidamise ja hoolivuse ülesnäitamisega kultuuripärandi vastu. Õppijas juurutatakse arusaama, et vajaduse korral oleks ta valmis sekkuma taunitavasse tegevusse oma võimaluste piires.

⁸⁴ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 278.

⁸⁵ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 279.

Kunstiainete (muusika ja kunst) ainevaldkonna üldosas on kultuuriline teadlikkus omakorda rõhutatult esile toodud. Põhikoolilõpetaja kunstipädevustena nähakse Eesti kultuuri väärtustamist, hoidmist ja arendamist ning kultuuritraditsioonide säilimise eest vastutuse tundmist.⁸⁶ Kohaliku ja maailmakultuuri väärtustamine mitmekultuurilisuse seisukohalt ning kultuuriväärtuste kaitsmine jätkusuutlikkuse aspektist on välja toodud seitsme olulisema kunstiainete sisu, tegevust ja taotlusi käsitleva punkti seas.⁸⁷ Gümnaasiumiastmes süvenevad eelnimetatud pädevused isiklike seisukohtade väljendamise kaudu arendades sallivat suhtumist kaaslaste eriarvamustesse. Ainevaldkonnas soovitatakse muuseumi-, kontserdi- ja näitusekülastusi, mis toetavad kultuuripärandi (ja nüüdisaegse kultuuri) väärtustamist ning seeläbi kujundavad vastutustunnet selle hoidmise ja kaitsmise eest.⁸⁸ Kooli viimases astmes eeldatakse õppijalt kunstiteoste ja arhitektuuripärandi ajalise ja stiililise kuuluvuse tundmist ning oskust probleemilahenduslikke ülesandeid loovalt püstitada, tõlgendada ning lahendada. Probleemõppe läbiviimiseks võib gümnaasistidele püstitada aktuaalseid muinsuskaitsealaseid küsimusi, mille lahendamiseks saab pakkuda uurimuslikke ja kunstiloomingulisi võimalusi. Õppekavas on esile toodud, et gümnaasiumi lõpetaja on oma loovates lahendustes eetiline ning arvestab keskkonna- ja kultuuripärandi kaitse nõudmisi.⁸⁹ Õppekava esitab ka käsitlevate teemade loetelu, gümnaasiumi astme II kursuse *Keskkonna, disaini ja virtuaalse meedia* teemade gruppi kuulub ka „Muinsus- ja keskkonnakaitse ning autoriõiguste probleemistik”⁹⁰, mis omakorda toetab muinsuskaitsete ja kultuuripärandiga seotud teemade käsitlemise vajadust kunstitunnis.

Uute õppekavade jõustumisega hindasid ainekavasid väljatöötanud töörühmad ka kõikide ainevaldkondade õppekirjanduse uuendamise vajadust. Õppekavade koostajad nentisid, et õppekirjanduse väljavahetamine toimub järkjärguliselt ning vastavalt vajadusele õppeaineti erinevalt, kunstiõpetuses saab 1.-9. klassini esialgu õpetada olemasoleva kirjanduse põhjal, kasutades lisamaterjale. Kuid kunsti õppekirjanduse uuendamise vajadus on selgelt olemas, sest ainekavas on tähtsustunud visuaalse ja verbaalse kommunikatsiooni ning kunsti

⁸⁶ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 202.

⁸⁷ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 203.

⁸⁸ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk 252-253.

⁸⁹ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk 260-261.

⁹⁰ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk 263.

sisuküsimused: oma arvamuse ja sõnumi väljendamine, visuaalse informatsiooni otsimine ja mõtestamine, nii oma kui teiste loodud kunstiteose tõlgendamine. Teravam on aga probleem gümnaasiumiastmes, „sest muutus õppeaine kontseptsioon. Sobivaimaks vormiks oleksid töövihikud või töölehed, millest koostatakse õpimapp”.⁹¹

Muinsuskaitsehariduse ja pärandõppe rakendamise vajadus kunstitunnis on mitmete argumentide näol leidnud riiklikult kehtestatud õppekavadest tõestust. Kultuuripärandi tundmisele ning mõtestamisele pööratakse suurt tähelepanu – need on terve põhikooli hariduse üks alustalasid, kaasates ja lõimides erinevaid ainevaldkondi. Ka mõisted *kultuuripärand* ning *muinsuskaitse* on õppekavas selgelt välja toodud. Teiseks on pärandõppe kaudu võimalik käsitleda kõiki õppekavas esitatud läbivaid teemasid, mille kaudu põhikooli ja gümnaasiumiõpilased omandavad nõutud üld- ja valdkonnapädevusi ning lõimivad õppeaineid ja ainevaldkondi. Kavandatud magistritöö raames valmiva õppematerjali toetuseks võib lugeda ka õppekavasid väljatöötanud töögruppide hinnang olemasolevate õppematerjalide kohta, mis viitas vajadusele uute kunstinähtusi mõtestavate ning analüüsivate ülesannetekogumike järele. Magistritöö käigus valmivas pärandõppe juhendmaterjalis lähtungi uuest õppekavast ning töörühma poolt välja toodud nüanssidele.

Järgnevalt otsin võimalusi kultuuripärandiga seotud sisuküsimuste käsitlemiseks kunstitundides ning esitan visioonid nende lõimimiseks teiste õppeainetega.

2.3 KUNSTITUNNI „PÄRANDÕPPE TUNNELID” NING LÕIMIMISVÕIMALUSED TEISTE ÕPPEAINETEGA

Pärandõppe elluviimise vajalikkus läbi kunstitundide on riiklike määrustega sätestatud, õppekava alusel võib selle rakendusviisina näha eesti rahvuskultuuri, ajaloo- ja kunstimälestiste ning maailma kultuuripärandiga tutvumist, nende väärtustamist ja hoidmist. Kuid siinkohal toon ma täpsemalt välja erinevad võimalused, mille kaudu pärandiharidust õpilastele pakkuda, nimetades neid eri viise kunstitundi sisenevateks „pärandõppe tunneliteks” (vt. joonis 1).

⁹¹ „Põhikooli ja gümnaasiumi uute riiklike õppekavade rakendamine ning õppekirjanduse uuendamise vajadus”. – *Riiklikud õppekavad*, http://www.oppekava.ee/index.php/Riiklikud_õppekavad#Riiklike_C3.B5ppekavade_rakendamine, kasutatud 6. V 2012.

Joonis 1. Kunstitunni „pärandõppe tunnelid“.

Pärandhariduse edastamiseks kunstitundide kaudu on võimalik kasutada erinevaid teemavaldkondi ning kunstilisi tegevusi, seda demonstreerib esitatud joonis 1. Etnograafia kaudu saab käsitleda ning koostada ülesandeid rahvuspärandi kohta: uurides käsitöö esemeid ning taluarhitektuuri on võimalik kaunistada rahvuslike motiividega tarbeesemeid või ehitada looduslikest materjalidest talukompleksi makette. Võttes abiks joonestamisõpetuse saab konstrueerida sirkli ja joonlaua abil rahvuslikel eeskujudel põhinevaid geomeetrilisi ornamente. Joonestamisülesande raames võib suunata õpilasi tutvuma kohalike arhitektuurimälestistega eesmärgil kujutada nende lihtsustatud mahte perspektiivis, seejuures joonistades välja ühe iseloomuliku või erilise detaili hoone fassaadil. Kohaliku arhitektuuripärandiga tutvumiseks tuleb korraldada õppekäike ning muinsuskaitsealises kasvatuses lähtuvalt on soovitatav kaasata õpilasi ka mälestiste talgute korras läbi viidud korrastamistöödesse. Võib läbi viia ka vestlusi ja väitlusi kohaliku ajaloo- ja kultuuripärandiga seotud aktuaalsete küsimuste kohta. Käelise tegevusena saab õpilasi suunata visandama õppekäigul nähtud uksi, aknaid või teisi detaile. Ekskursioone tuleb teha ka muuseumitesse ning näitustele, et tutvuda ning analüüsida juba ajaloolise väärtuse omandanud kunstiajaseid. Ka piltide põhjal maalide, graafiliste lehtede või skulptuuride võrdlemine arendab õpilases ajaloooperoodide ja kunstistiilide eristamise oskust. Vestlused kunstiajaloo teemal on olulised nii põhikooli kui süvendatult veelgi gümnaasiumi astmes, see meetod õpetab kultuuripärandit tõlgendama ja väärtustama. Kõikide teoreetiliste teemakäsitluste põhjal on võimalik läbi viia loovaid praktilisi

ülesandeid – siinkohal rakendub kujutamisõpetus, mille teostamiseks võib kasutada nii traditsioonilisi kunstitehnikaid kui ka luua ajaloolise eeskuju põhjal paralleele kaasajaga ning kasutada sünteetilisi värve, voolimisvahendeid ja taaskasutatavaid pakendeid. Disaini „päranditunnel” vaatleb vanu tarbeesemeid ning ajaloolist mööblit: õpilased võivad kodunt kaasa tuua või pildistada kõige vanemat eset, mis nende majapidamises leidub ning teha väike uurimus objekti vanuse ja päritolu kohta. Vanade asjade vaatlemine õpetab tõlgendama ajaloolist konteksti – millised võisid olla selle eseme esialgse omaniku harjumused-vajadused ja maitseelistused ning millist informatsiooni edastab see oma ajastu kohta, milline väärtus ja otstarve on objektil tänapäevaelus.

Suures osas toetavad kunstitunni kultuuripärandiga seotud teemad ajalootunni sisu ning seega oleks koostöö sotsiaaalainetega ühiste ülesannete läbiviimisel elementaarne. Siinkohal võtangi vaatluse alla võimalused erinevate õppeainete lõimimiseks pärandõppega seotud kokkupuutepunktide kaudu (vt. joonis 2).

Joonis 2. Õppeainetevaheline lõimimine pärandõppe kaudu.

Ajalootunni teemadega sammu pidades võib kunsti aine raames arvestada, et ajaloo õppeaine algab 5. klassis ning omandades teadmisi muinasaja ja vanaaja kohta jõutakse kuuenda klassi lõpus ristiusu tekkimiseni. Kunstitunnis võiks paralleelselt põgusalt käsitleda sama perioodi kunstiteoseid ning arutada muinasaja- ja antiikultuuriga seotud muinsuskaitselisi küsimusi, kuid põhjalikumalt tegeleda antud perioodi eeskujude põhjal

teostatavate praktiliste töödega. Seitsmendast üheksanda klassini tutvub õppija romaani ja gooti stiiliga, keskaegsete tsunftide ja gildidega, renessansiga ning linnade arenguga 16. sajandil, baroki, klassitsismi, rahvusliku liikumisega Euroopas ja Eestis, uute kultuurinähtustega kahe maailmasõja vahel, elu-olu ja sündmustega Teise maailmasõja ajal ning järel. Gümnaasiumis õpitakse kõiki ajalooperioode uuesti ning põhjalikumalt. Sellest tulenevalt on ühiste projektülesannete ja õppekäikude korraldamiseks ajaloo ja kunstitunnil rohkelt võimalusi.

Käsitöö ja tööõpetus on pärandõppega tihedalt seotud – uuritakse rahvuslikke mustreid ja motiive⁹² ning eeskujudest ammutatud ideid rakendatakse läbi loova käelise aktiivsuse, kusjuures kavanditefaasi võib planeerida kunstiõpetaja juhendava käe alla. Tütarlaste käsitöö ja poiste tööõpetuse käigus omandatakse ka traditsioonilisi töövõtteid – neid tehnikaid võib kasutada kunstitunnis taie loomisel. Kunsti ja käsitöö- ning tööõpetustunni ühised õppekäigud muuseumisse rahvuslikke esemeid uurima on üks koostöövõimalusi, millele peab järgnema kas suuline arutlus, kirjalik arvustus ja/või praktilise töö kavandamine ja teostamine.

Muusika kuulub koos kunstitunniga kunstide ainevaldkonda ning nende õppeainete eesmärgid üldises osas kattuvad. Koostööks on võimalusi mitmeid, näiteks ühiskülustus keskaegsesse kirikusse, kus kunstiaine seisukohalt tutvustatakse õpilastele hoone arhitektuurset väärtust ning muusikatunni raames kuulavad õpilased samas kirikus vanamuusika kontserti; külastuse põhjal esitavad õpilased mõlemis aines lähtuvalt õppesisust arvustused. Ühiseid ülesandeid saab koostada rahvaloomingu põhjal – esimese kooliastme muusikatundides tegeldakse rahvalaulu, -tantsu ja laulumänguga, kunstitunnis võib uurida rahvuslikku käsitööd ning sellest lähtuvalt kujundada mustreid ning kaunistada esemeid. Ka kirjandusõpetaja kaasamine oleks projektülesande koostamisse ja läbiviimisesse soovitatav – õppematerjali pakuvad rahvajutud, muistendid ja vārsid, mõistatused ja vanasõnad. Põhikooli lõpuklasside kunsti, muusika ja kirjanduse kokkupuutepunktiks on omakultuuri ning naabrite ja kaugemate rahvaste kultuuridega tutvumine. Tervikliku pikaajalise projekti kaudu võivad õpilased kirjanduse tunnis välja mõelda müüte, muusikatunnis komponeerida muusika ning kunstis meisterdada kostüümid

⁹² „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 110.

või nukud, et lavastada ja ette kanda teatud ajaloo perioodist ja kultuuriruumist eeskuju ammutava etenduse (vt. *Wayang kulit* projekti kirjeldust lk 21).

Kirjandustunniga on veel mitmeid võimalusi ühistegevust korraldada – rahvuslikud tavad ja tähtpäevad, loodusest ja loomadest pajatavad rahvapärимused pakuvad koolitee alguses kunstile palju eeskuju: õppijad võivad kujundada väikesed raamatukesed rahvalike kirjanduspaladega uurides seejuures näidiseid rahvuslikust käsitööst. Illusteerimise kaudu saab lahti mõtestada vanasõnade ja rahvaluule tähendusi ning võib ka ise välja mõelda pildikeeles kujutatud tarkusi. Põhikooli astmes saavad õpilased paralleelselt kahes õppeaines uurida meie juuri ja kodupaiga väärtust, tuua sisse võrdlusi teistest kultuuridest. Kooli III astmes käsitletakse kaugete maade ja aegade kirjandust põhjalikumalt ning uuritakse ajaloomälu, uksumusi ja tavasid, rahvusidentiteeti ja omakultuuri, mis kõik pakub ammendamatu võimalusi kunstitunniks.⁹³ **Eesti keele** tunnis omandatud algteadmised väitlemisest saab kunstitunnis rakendada muinsuskaitse teemade üle arutamiseks, mida võib hiljem ka edasi käsitleda loovtöö kaudu uute lahenduste otsimisega ja oma seisukohtade väljendamisega antud teemal.

Loodusainetes saab samuti pärandharidusega ülesandeid seostada. Algklasside õpilased õpivad **loodusõpetuses** kasutama kaarti ning plaane⁹⁴, võttes eeskujuks 1539. aastast pärit Olaus Magnuse *Carta Marina* ning uurides selle põhjal inimeste toimetamisi, võiksid õppijad rühmatööna kujutada kunstitunnis oma kooli ümbrust ning tegevusi, milles lapsed saavad osaleda. Ülesanne pakub võimalust tutvuda ajalooliste kaartidega ja nende tõlgendamisega ning oma lähiümbruse linna- või maakeskonna hindamisega lapse kooliteel liikumise ja kooliümbruses vaba aja veetmise seisukohast. Põhikooli **geograafia** tunnis saaksid õpilased ajalootunniga lõimides joonistada keerukama poliitilisi suhteid tõlgendava kaardi mõne teise ajaloolise perioodi või tänapäeva kohta. Põhikooli õpetajale võib soovitada raamatut *Pärandkultuur – loodus ja inimene*⁹⁵, milles seletatakse lahti looduskeskkonnaga ja inimtegevusega seotud pärandkultuuri mõisteid ning näiteid (muinaspõllud, allikad, linaleoaugud, metsateed, puistud jne.), koos kunstiõpetajaga saaks õppijatele koostada pärandikaitsega seotud ülesandeid. Kui geograafias praktilise töö

⁹³ **Raudsepp**, Indrek. „Vabadus ! Loovus ! Lõiming!” - *Põhikooli valdkonnaraamat KUNSTID*, http://www.oppekava.ee/index.php/Vabadus_!_Loovus_!_Lõiming!, kasutatud 7. V 2012.

⁹⁴ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 110.

⁹⁵ *Pärandkultuur – loodus ja inimene*. Koostanud Jürgen Kusmin. [Tallinn]: Põllumajandusministeerium, 2011.

käigus õpilased vaatlevad ja kirjeldavad kivimeid (liivakivi, lubjakivi, graniit) ning setteid (liiv, kruus, savi)⁹⁶, siis kunstitunnis võiks õppekäigul uurida nende materjalide kasutust ajaloolises ehituskunstis.

Võõrkeele tunni kaudu saab tutvuda erinevate kultuuridega ning käsitleda kodumaa pärandit ja traditsioone. Võõrkeele abil võib luua sõprussuhteid teiste koolide ja õpilastega, kellele oma kodumaad ja rahvakunsti tutvustada. Tihti on inglise keel abiks internetist vajaliku informatsiooni otsimisel, näiteks suunates kunstitunnis õpilasi leidma teavet värvipigmentide päritolu ja mürgisuse kohta, ei ole eesti keeles piisavalt allikaid ning õpilane peab inglise keelest tõlkima. Tore, kui inglise keele õpetaja osutaks abi ning eraldaks oma tunnist aega vastuste otsimiseks ja tõlkimiseks.

Sama pigmendi-teema raames on võimalik kaasata projekti **keemia** õpetaja, kes näitlikustaks oma tunnis pigmentide koostisi ning muutusi reageerimisel lubjaga ja teiste ainetega. Kunstiajaloo tunnis freskodest rääkides saaks keemias kirja panna valemid muutustest, mis leiavad aset lubjakivist karboniseerunud lubjakrohvi saamise protsessis. Võib teha keemilise katse pliivalge pigmendi ja lubjakrohvi segunemisest, mis annab ootamatu tulemuse, kuid mille kasutamise näiteks kunstiajaloo on Cimabue maalitud freskod Püha Frantsiskuse kirikus Assisis. Veel võib kahe õppeaine lõimimisel vaadelda akvarelli, guaši, õlivärvi ja akrüüli erinevusi ning katsetada eri värvitüüpide kokkusegamist pigmendipulbrist ja munast-linaõlist.

Matemaatika teeb alglasside õpilastele selgeks kõik peamised geomeetrilised kujundid ning õpetab kasutama joonlauda ja sirklit, kunstitunnis saaks neid teadmisi ja oskusi rakendades kujundada geomeetrilisi mustreid, mis seaks eeskujuks rahvuslikud ornamendid.⁹⁷ Eriti tähtis on koostöö matemaatikaga selle tõttu, et joonestamise kursust pakutakse alles gümnaasiumis ning seda ka valikainena⁹⁸. Põhikoolis võiks matemaatikas omandatud ringi osadeks jaotamise ja hulknurkade moodustamise oskuste abil

⁹⁶ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk. 139.

⁹⁷ **Raudsepp**, Indrek. „Vabadus ! Loovus ! Lõiming!” - *Põhikooli valdkonnaraamat KUNSTID*, http://www.oppekava.ee/index.php/Vabadus!_Loovus!_Lõiming!, kasutatud 7. V 2012.

⁹⁸ „Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad". Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011, lk 187-188.

(matemaatika 8. klassi õppeteema) ornamente konstrueerida keerulisemalt. Tasapindsete ja ruumiliste geomeetriliste kujundite abil peaks õpilane suutma luua kompositsiooni ning kujutama pildisügavust (kasutades silindrit kui torni ja koonust kui tornikiivrit) ning leidma sümmeetriat ja peegeldust nii pildil, arhitektuuris kui mujal. Matemaatikas tegeletakse põhikoolis juba analüüsi, sünteesi ja üldistusega, mis tähendab, et ka kunstitunnis peab arendama oskust muuta keerulised kujundid stiliseerituteks.⁹⁹ Matemaatikas küllaltki teoreetiline pinnalaotus võiks kunstiõpetuse tunnis praktikaks saada, abiks ja eeskujuks ülesande koostamisel võiks olla Kalvi Aluve ja Heiki Kongi õppematerjal *Paberist vanalinn*¹⁰⁰. Gümnaasiumi **joonestamisetunnis** õpiks noored vormistama töid korrektselt ning projekteerima lihtsustatult arhitektuurimälestisi või nende detaile kasutades erinevaid vaateid ja võtteid, kunstitunnis saab teemat toetada ajaloolise tausta uurimisega valitud objekti kohta ning detailide visandamisega.

Gümnaasiumi valikainetest on pärandõppe ja kunstitunniga võimalik siduda ka filosoofiat – käsitleda saab muinsuskaitselise mõtlemisega seotud teemasid, näiteks *mälu-mälestus-mälestis, millest varemed räägivad?, aeg ja ruum, teos hävib - mis jääb alles?*.

Pärandõppe käsitlemiseks on kunstiõpetajal valik võimalusi, millisest aspektist ning valdkonnast lähtuvalt seda käsitleda - läbi rahvakunsti ning traditsiooniliste tehnikate ja töövõtete kasutamise või kunsti- ja arhitektuuriajaloo tutvustamise kaudu. Koostöös muude ainevaldkondade ja ainetundidega avardeb võimalustespekter veelgi enam – teistes tundides omandatu tuleb kunstitunnis käsitletud teemadele kasuks ja vastupidi. Õppeainete integratsioon aitab luua seoseid, avab probleeme erinevate tahkude pealt, õpetab vajalikke töövõtteid ja lähendab temaatikat reaalsele elule, mis kokku omab motiveerivat mõju õpilastele. Ainetevahelisi kokkupuutepunkte pärandhariduse seisukohalt on võimalik välja tuua väga suurel hulgal, nende märkamine ja seoste leidmine on õpetajale suur loominguline vabadus. Lõimimise vajadus ei tulene mitte niivõrd riikliku ainekava ettekirjutistest, kui õpetajate enda huvist ja töökusest ja teise aine õpetaja kui koostööpartneri innukusest. Üks peamisi probleeme õppeaineid integreerivate

⁹⁹ **Raudsepp**, Indrek. „Vabadus ! Loovus ! Lõiming!” - *Põhikooli valdkonnaraamat KUNSTID*, http://www.oppekava.ee/index.php/Vabadus!_Loovus!_Lõiming!, kasutatud 7. V 2012.

¹⁰⁰ **Aluve**, Kalvi ja Kongi, Heiki. *Paberist vanalinn*. Tallinn: Avita, 2000.

projektülesannete puhul ongi ettevalmistamise ja läbiviimise ajamahukus¹⁰¹. Kergendades eelkõige kunstiõpetajate töökoormust, koostan valmiva magistritöö raames antud peatükis välja toodud näidisteemade kohta erinevaid õppeaineid lõimivaid projekte.

Järgnevalt võtan vaatluse alla olemasolevad õppematerjalid, mille põhjal õpilastele pärandharidusega seotud kunstitunni ülesandeid koostada.

2.4 PÄRANDHARIDUSE ÕPPEMATERJALID KUNSTI-TUNNIS KASUTAMISEKS

Antud peatükk annab soovitusi kunstiõpetajatele, milliseid õppematerjale võib kasutada ainetunnis kultuuripärandi tutvustamiseks. Kuna läbi aastakümnete on arhitektuuri- ja kunstimälestiste ning rahvaloomingu kohta ilmunud väga suur hulk raamatuid, siis siinkohal on valikusse võetud spetsiaalselt koolilastele ja õpetajatele koostatud trükised ja veebileheküljed.

Tallinna vanalinna tutvustamiseks on õpilastele välja antud mitu teost, igale kooliastmele on sobilikku materjali.

- Esimesena tutvustan 2001. aastal ilmunud *Tallinna vanalinn ehk kõnelused kummitusega*¹⁰², mis on suunatud nooremale ja keskmisele koolieale. Raamat on kaasakiskuvalt ülesehitatud läbi koolipoisi Mattise ja 500-aastase kummituse kõneluste ja seikluste, mille käigus tutvutakse Tallinna ajalooga, vanalinna arhitektuuripärandiga ning saadakse teadmisi muinsuskaitse ja selle tähtsuse kohta. Igale peatükile järgnevad küsimused ja tööülesanded, mis suunavad lugejat kaasa mõtlema ja tegutsema: otsima näiteid oma kogemuste põhjal, tegema katseid ja külastama erinevaid kohti. Raamatu lõpus on esitatud ka mõistete seletused ning lugemissoovitustega raamatute nimekiri.
- *Lenni ja Tallinn*¹⁰³ on sobilik õppematerjal algklasside õpilastele. Varblane Lenni

¹⁰¹ **Aluoja**, Laine ja Vainola, Mall. *Projektipaun: IKT oskuste rakendamine õppeprotsessis*. [Tallinn]: Tiigrihüppe Sihtasutus, 2005.

¹⁰² **Hahn**, K.-Rutt. *Tallinna vanalinn ehk kõnelused kummitusega*. Tallinn : Tallinna Kultuuriväärtuste Amet : Muinsuskaitseinspeksioon, ([Tallinn] : Prisma Print), 2001.

¹⁰³ **Kasser**, Riina. *Lenni ja Tallinn*. [Tallinn]: Oska Kirjastus, 2011 ja **Kasser**, Riina. *Lenni ja Tallinn: värvivihik*. Joonistas Ave Teeäre. [Tallinn]: Oska Kirjastus, 2011.

tutvustab Tallinna vaatamisväärsusi alustades Toompea linnuse rajamisest ja lõpetades Vabadussõja võidusambaga – teose ülesehitus on kronoloogiline ja see jõuab tänapäeva välja. Paarisleheküljel on peale lühikese ajaloolise ülevaate ja pildi ehitise kohta veel legende ja sõnaseletusi, kõik mõnusa huumoriga põimitud. Tekst on esitatud ladusalt ning see on lastele hõlpsasti loetav; dialoogi kasutamine on nooremale koolieale eriti kaasakiskuv kirjandusvõte – sõna võtavad Lenni ja ka ehitised ise. Kunstnikutöö on samuti kiitmist väärt: fotode asemel joonistuste kasutamine jätab muinasjuturaamatu mulje ning iga loo juurest on võimalik otsida pildilt Lennit, see nüanss teeb teose lastele põnevamaks. Mõisted ja seletused on koondatud alfabeetiliselt reastatuna raamatu lõppu, kus on ka nimekiri paikadest, mida varblane külastada soovitab (põhiliselt muuseumid ja nende aadressid). Raamatuga kaasas 32-leheküljeline värvimise vihik kordab raamatus käsitletud objekte ning pakub ka mõne ülesande lahendamiseks.

- *Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas*¹⁰⁴ on lugemisvara algklasside ja põhikooli esimese astme õpilastele, kellel on omane suur huvi seiklusjuttude vastu. Põneva kotermann Osvald Idaläänemeressoni tagaotsimise taustal tutvuvad eesti poiss Juku ja soome poiss Kalle Tallinna vanalinna huvitavate ehitistega.
- *Tallinna avastamas* on põhikooli lastele suunatud linnajuht¹⁰⁵, kus on tutvustatud linna kujunemislugu ning enamikke Tallinna vaatamisväärsusi nii vanalinnas kui ka väljaspool seda (omaaegsed eeslinnad, Kadriorg, Pirita, Aegna saar jne.). Urmas Viigi omanäolised illustratsioonid annavad raamatule kunstilise kasvatusliku aspektist lisaväärtuse. Juht on eelkõige mõeldud linnas ringkäigu tegemise kaaslasena – kirjeldades tänapäevast situatsiooni suunab ta lapsi ette kujutama aastatetaguseid vaateid. Tekstidele on lisatud ka huvitavaid vahemärkusi ja nõuandeid, millele juhib tähelepanu Pikk 15 hoonelt pärineva lornjetiga vanahärra pilt. Raamatu lõpus on loetletud Tallinna muuseumid ning nende asukohad, eraldi peatükk puudutab põhjalikumalt vabaõhumuuseumi.
- *Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile*¹⁰⁶ on valikaine õpik, kus esimesed viis peatükki kajastavad Tallinna ajalugu alates jääaja taandumisest. Käsitletakse arheoloogilisi leide vanalinna ja Iru kindlustatud külaasemetelt, vanalinna tänavavõrgu ja

¹⁰⁴ **Tungal**, Leelo. *Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas*. [Tallinn]: Huma, 2002.

¹⁰⁵ **Laantee Reintamm**, Eva. *Tallinna avastamas*. Tallinn: Valgus, 2006.

¹⁰⁶ *Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile*. Koostanud Ly Kriiska ja Marko Usler. [Tallinn]: Avita, 2010 ja *Tallinna lugu: töövihik gümnaasiumile*. Autorid ja koostajad Maarja Hallik, Airi Kuusk, Triin Pukk. [Tallinn]: Avita, 2010.

linnamüüri kujunemist, võõrvägede vallutamisi ning usuelu ajalugu, gooti arhitektuuri, kunstimälestisi ja keskaegset elu-olu, lühidalt ka uusaegset ja 20. sajandi Tallinnat. Teistes peatükkides on samuti taustainfona välja toodud ajaloolised andmed linnaosade, parkide, linnajuhtimise, haridusasutuste, kultuuri- ja sotsiaalelu kohta. Turismi käsitlev lõik tutvustab kokkuvõtvalt Tallinna vaatamis- ja kogemisväärsusi ning kommentaaridega ülevaade puudutab muuseume. Õpikuga kaasneb töövihik, milles on muuhulgas lihtsamaid kunstisülesandeid – joonistada tuleb oma tsunfti ametimärk, pere vapp või vappepitaaf, peremärgiga etikukivi, oma korteri või maja plaan; kujundamisülesanded puudutavad plakatite või kultuuriürituse kavasisid, stiililt sobiva hoone projekteerimist ajaloolise puitasumi kahe maja vahele, linnaruumi sobituvat kirjaniku ausamba visandamist. Ülesannete täitmisel oodatakse õpilaselt ka taustinformatsiooniga kursis olemist ning asjakohaseid põhjendusi oma visioonidele ja valikutele. Teoreetilisi teadmisi eeldavad tööraamatus ka piltide põhjal võrdlevad ülesanded arhitektuuri analüüsimiseks. Kõiki nimetatud tegevusi saab läbi viia kunstitunnis soodustades õppeainetevahelist lõimimist (või juhul kui koolis Tallinna ajalugu käsitlevat õppeainet ei pakuta, kasutadagi osaliselt õppematerjali kunstitunnis). Toon esile ka soovitusel külastada Siseministeeriumi kodulehte ning uurida võimalusi linnaplaneerimisel kaasa rääkimiseks¹⁰⁷ – see suunab õpilasi hindama õppeainet kui reaalse eluga tihedalt seotud valdkonda. Kunstitunni ja Tallinna teemalise valikaine raames võib sellega seoses viia läbi projekti, kus õpilased tegeleksid oma linnaosa planeerimisküsimustega süvitsi (sealhulgas arvestaksid ka muinsuskaitse tingimustega) ning esitaksid oma ettepanekud ministeeriumile. Siseministeerium omakorda võiks tulevikus otseselt kooliõpilastele suunata vastavasisulisi projekte. Valikkursuse raames on autorite poolt ette nähtud ka ekskursioon vanalinnas – õpikus on väljatöötatud marsruudiga kaart ja ringkäigul peab iga õpilane tutvustama vähemalt ühte objekti. Fotod ja kirjeldused hoonetest on õpikus välja toodud, kuid eelistades avastuslik-uuriva õppemeetodi rakendamist, võib õpilasi suunata lisainformatsiooni otsima raamatukogust (või internetist).

- *Kadunud sajandite jälgedes*¹⁰⁸ on otsimismäng Tallinna vanalinnas, mis tutvustab

¹⁰⁷ „Võimalus avaldada arvamust üleriigilise planeeringu Eesti 2030+ eelnõu ja tegevuskava kohta!“. – Siseministeerium, <http://eesti2030.wordpress.com/>, kasutatud 6. V 2012.

¹⁰⁸ Jürisaar, Leini. *Kadunud sajandite jälgedes: otsimismäng Tallinna vanalinnas*. Tallinn: Grenader, 2009.

ajaloo- ja kultuuripärandina olulisi kohti läbi faktide ning illusreerivate tekke- ja kummituslugude. Lähtutakse populaarteaduslikust printsibist - kõige suurema, pikema-kõrgema, vanema ja ilusama väljatoomisest, mille abil selgitatakse ainulaadseid arhitektuuriväärtusi Eesti, Euroopa ja maailma mastaabis. Põnevust lisab ka vanalinna salapärase *Väe* otsimine, mis on linna paljude sajandite jooksul kaitsnud ning inimesi ikka ja jälle sinna tagasi toonud. Selle tabamiseni võib jõuda vaid tervet raamatut läbi lugedes ja kaasa jalutades. Kirjandusteosega on kaasas voldik vanalinna kaardiga, millele on märgitud käsitletud objektid ning 25 küsimust – need suunavad vastuste otsimisel külastama Tallinna Linnamuuseumi ning etteantud 26 kontrollpunkti. Antud mängulist linnamatka võiksid läbi teha kõik Tallinna koolide põhikooli kolmanda astme ja gümnaasiumiõpilased.

- Koduseks uurimiseks võib õpilastele soovitada veebipõhist *Tallinna vanalinna kolmemõõtmelist plaani*¹⁰⁹, mille väljatöötamise mahukas projekt viidi ellu Tallinna Linnaplaneerimise Ameti eestvedamisel koostöös linna teiste ametiasutuste ja koostööpartneritega¹¹⁰. Rakendus hõlmab 121 ha suurusel maa-alal laiuvat virtuaalset linnaruumi, milles saab ringi liikuda (ka üle lennates) ning vaadata vanalinna hooneid, hoove, skulptuure, sepistatud aedu, linnamüüri ja isegi tänavalaternaid. Tõetruult on kujutatud objektide asukohta, väljanägemist, proportsioone ja detaile; lisamaterjalina on kättesaadav info hoonete ajaloo, arhitektuuri ja tänapäevase kasutuse kohta arhiivifotode, video- ja audioklippide kaudu. Reaalsusega kõrvutamiseks on loodud kolmedimensioonilise maailma kõrvale 360-kraadi pööratavate panoraamfotode vaatamise võimalus. Ekraani paremal allosas olev väike linnakaart aitab pidevalt jälgida täpset asukohta ning liikumissuunda tehislinnas, võimalik on kasutada ka otsingusüsteemi huvipakkuva hooneni jõudmiseks. Õpilastele võibki püstitada ülesande lähtuvalt arhitektuurimälestise aadressist. Teise võimalusena saab suunata noori virtuaalses linnas suvalise uitamise asemel erinevatele teemadele keskendunud ringkäikudele – valikus on kirikud, linnamüür, eesti kunst vanalinna galeriides, vaatamisväärsused Toompeal ja vanalinna hoovid. Kuid kahjuks nõuab sellise põhjaliku ja võimalusterohke veebilehe kasutamine arvutilt suurt jõudlust ning rakenduste avamisel võib esineda tõrkeid, näiteks ringvaadet tehes audio-fail ja visuaal ei olnud sünkroonis, sest majade väljajoonistamise võttis rohkem aega. Kindlasti ei

¹⁰⁹ *Virtuaalne Tallinna vanalinn*, <http://3d.tallinn.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

¹¹⁰ „Üldinfo”. – *Virtuaalne Tallinna Vanalinn*, <http://3d.tallinn.ee/help.html>, kasutatud 6. V 2012.

asenda interneti-keskkond vahetut kogemust, seega tasuks eelistada jalutuskäiku päris vanalinnas. Lisa-aplikatsioonina võiks kolmemõõtmelisele plaanile välja töötada atraktiivse seiklusliku arvutimängu, mille tegevus leiaks aset vanalinna tänavatel, hoovides ja majades. Nii õpiks lapsed ajaloolise linnaosa struktuuri ja arhitektuuri paremini tundma ning nad saaksid omandatud elus rakendada, teiseks edastaks mäng teadmisi ka ligipääsmatute paikade kohta (näiteks lubaks see tutvuda eraomandis olevate talalagede maalingutega).

Eesti kultuuri- ja arhitektuuripärand

- Koolieelikutele ning algklasside lastele võib tunnis näidata või lasta kodutööna vaadata õpetlikke *Jänku-Jussi* multifilme¹¹¹. Pärandõppega on seotud seeriad, mis tutvustavad eesti rahvakalendri tähtpäevi ja kombeid, ka Eesti muuseume (Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Tartu Linnamuuseum, Kurgja talumuuseum, Narva muuseum, Kadrioru kunstimuuseum jt.). Põhjalik ülevaade antakse maalide restaureerimisest animafilmis *Jänku-Juss ja maalide taastamine*¹¹².
- *Kõnelevad majad*¹¹³ on Riin Alatalu kirjutatud põhikoolis õppijatele suunatud Eesti ehitiste ajalugu käsitlev teos. Teos tutvustab kõiki eri tüüpi ehitisi ja väiksemaid konstruktsioone nii linnas kui agraarpiirkonnas: linnuseid ja linnamüüre, kloostreid ja kirikuid, mõisakomplekse ja taluarhitektuuri ansambleid, tähtsamaid külaehitisi nagu meiereisid-veskeid jt, raudtee-ehitisi ja tööstushooneid, meremärke ja sõjaväeehitisi, teid ja sildu. Illustratsioonid on lastele väga olulised, kunstnik Angelika Schneideril on õnnestunud luua väga meeleolukad kollaažid joonistustest ja fotodest. Raamatu eesmärk on tutvustada lastele eri aegadel ehitatud hoonetüüpe, mis räägivad ajaloost, inimeste vajadustest ja huvidest. Tänapäeval ei vajata paljusid hooneid enam ning mitmekesise ja huvitavama keskkonna säilitamiseks on igal kodanikul, ka koolilapsel, võimalik kaasa rääkida, seetõttu on eraldi peatükk pühendatud muinsuskaitse tegevuse tutvustamisele. Kasutades antud raamatut teoreetiliste teadmiste andmiseks õpilastele, võib praktilise kunstitööna ehitada makette mõisatest ning taluhoonetest; projekteerida sildu või ühiskondlikke hooneid tänapäevases võtmes, kuid sobitades ajaloolisesse keskkonda (eeskujuks võib võtta ka Angelika Schneideri illustratsioone).

¹¹¹ Lastekas, <http://lastekas.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

¹¹² „Jänku-Juss ja maalide taastamine”. – Lastekas, <http://lastekas.ee/index.php?go=web&t=1&id=3858>, kasutatud 6. V 2012.

¹¹³ Alatalu, Riin. *Kõnelevad majad*. Tallinn: Päike ja Pilv, 2009.

- Ilmumist ootab kogumik-õppematerjal kodukohaloo õppimiseks, mis on kokku pandud ajalooõpetajate ja kohalike muuseumitöötajate poolt eesmärgiga siduda oma paikkonna minevik eesti ajaloo. Koostatud materjalide põhjal on õpetajatel võimalus õpikeskkonda laiendada õppekäikude kaudu oma koduümbruses ning samas saab abi klassiekskursiooni marsruudi koostamiseks teistesse Eestimaa piirkondadesse. Väljaanne sobib põhikooli ajaloo tunni näitlikustamiseks oma kodukoha näidetega ning gümnaasiumi eesti ajaloo kursuse toetamiseks koduümbruse ajaloo õppimisel ja kultuurikeskkonna mõtestamisel. Ka kunstiopetajad võiksid õppeainete lõimimisel antud tööst lähtuda ning projektülesannete raames teha koostööd ajaloo õpetajatega. Kokku planeeritakse välja anda maakondade kaupa (lisaks eraldi Tallinn ning Tartu) 17 köidet raamatuid, mis pakitakse ühte karpi. Ajalooperioodide kaupa struktureeritud materjal tutvustab kultuuriväärtuste registrisse kantud objekte koos olulisema teabe, fotode ja töölehtedega. Infomaterjal ilmub paberkandjal ning tööülesanded paberkandjal ja CDI.¹¹⁴
- Väga hea õppematerjal on internetis kättesaadav Harjumaa mõisate kohta¹¹⁵, kus on käsitletud erinevaid mõisatega seotud valdkondi: nende kujunemine, liigid, ehitusstiilid, elukorraldus, mõisatega seotud ajaloosündmused ning kuulsamad mõisnikud. Lisaks on olemas ka fotod hoonetest ning ülesanded õpilastele. Esiletõstmist väärib arhitektuuriga seotud mõistete seletus ning demonstratsioon skemaatilisel joonisel¹¹⁶ - liikudes hiirega terminitel, muutub see detail joonisel teist värvi. Informatiivse üldosa tõttu võib veebilehte soovitada Eesti eri piirkondade mõisatemaatika käsitlemiseks kunstitunnis.

Etnograafiateemalised õppematerjalid

- *Eesti rahvakunst käelises tegevuses koolieelses eas*¹¹⁷ on Tallinna Pedagoogilise Seminari üliõpilaste ja nende juhendaja Gled-Airiin Saarso väljatöötatud õppematerjalide kogumik veebis. Esitatud on juhendid õpetajale rahvusliku käsitöö teema käsitlemiseks ning näidisülesanded ja töölehed koolieelikutele täitmiseks, kuid pisut kohandades sobivad need ka algklasside lastele.

¹¹⁴ Alatalu, Riin. E-kirjavahetus Mare Ojaga, 1. III - 28. IV 2011. Koopia autori valduses.

¹¹⁵ Harjumaa mõisad, <http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/sisukord.html>, kasutatud 6. V 2012.

¹¹⁶ „Arhitektuuri mõisted”. – Harjumaa mõisad,

http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/ylesanne/yl_2/ylez_2.html, kasutatud 6. V 2012.

¹¹⁷ Eesti rahvakunst käelises tegevuses koolieelses eas, http://www.eope.ee/_download/euni_repository/file/2416/eesti%20rahvakunst.zip/tlehed.html, kasutatud 6. V 2012.

- *Kunstitunnid soome-ugri ainetel*¹¹⁸ tööraamat põhikoolile tutvustab kaheksa sugulasrahva elutingimusi, traditsioone ja rahvakunsti. Igalt hõimult on valitud üks kõige iseloomulikum näide rahvakunstist ning selle põhjal koostatud ülesanne, eesmärgiga luua uus teos kaasaegses kunstivõtmes ning tänapäevaste materjalidega. Eeskujuks on võetud maride vikerkaarvöösid, ungarlaste dekoratiivkeraamikad, mordvalaste särkkleite ja veimevakke, Permi loomastiilis pronksvalandeid, liivlaste rannakalurite paadipooltest kuure, saami shamaanitrumme, Obiugri ornamente ja handi nukke. Käelise tegevuse ülesannete väljatöötamisel on autor lähtunud tehnikate mitmekesisusest: papjemašee, savivoolimine, taaskasutatavatest materjalidest ruumilise objekti konstrueerimine, noalõige, ornamentide joonistamine, mustrite moodustamine erinevatest kirjašriftidest ja koomiksiliku piltjutustuse joonistamine. Tööraamat on hea näide selle kohta, kuidas rahvakunst on ammendamatu allikas vormi, värvi, kompositsiooni ja tehnoloogia tundmaõppimisel ja rakendamisel kunstiõpetuse tunnis. Lisaväärtusena õpivad lapsed tundma sugulasrahvaste kultuuri.

Rohkem kirjandussoovitusi teemade kaupa on esitatud antud kursusetöö lisas (vt. lk. 72-76).

Pärandõppe käsitlemiseks üldhariduskooli kunstitundides on abimaterjale saadaval erinevale koolieale, raamatud ja veebileheküljed on hästi kujundatud ning põnevusttekitavad, seega õpilastele atraktiivsed. Eriti põhjalikult on kaetud Tallinna vanalinna puudutav temaatika, ilustumistootava ajalooõpetajate koostatud kogumikuga on kaetud ka kõik teised Eestimaa piirkonnad. Kuid siinkohal toon välja, et otseselt koolidele mõeldud kunstiõpetuse õppematerjalina on koostatud vaid üks töövihik, mis käsitleb küll sugulasrahvaid, kuid meie kohalikku rahvakunsti mitte. Kõigi teiste raamatu- ja veebilehekülgede soovitude puhul tuleks õpetajal nende põhjal teha suur eeltöö ülesannete koostamisel. Ideid ning taustateadmisi saab peatükis välja toodud valikust küll, ka linnaekskursioone saab nende põhjal väga edukalt läbi viia, kuid teemaga seotud praktilise käelise tegevuse väljamõtlemine ja kavandamine jääb õpetaja tööks. Mõned soovitud ülesannete koostamiseks on välja toodud ka antud peatüki sees, kuid põhjalikud pärandharidust käsitlevad projektid kunstitunnis kasutamiseks esitan magistritöö praktilise töö käigus. Tulenevalt eelpoolkirjeldatud „pärandõppe tunnelitest” on väga palju teemasid,

¹¹⁸ **Vaher**, Marju. *Kunstitunnid soome-ugri ainetel: tööraamat põhikoolile*. [Tallinn], Kirjastus Argo, 2011.

mida saaks kunstiõpetuse tunnis siduda kultuuripärandiga, antud peatükis esitatud kirjanduse loetelus käsitlemata ning on vaja välja töötada mitmeid õppeaineid lõimivad ülesandeid. Lähtun põhimõttest, et õppematerjal sisaldaks kompaktselt õpetajale suunatud ülevaadet käsitletavast teemast ning juhendit teoreetiliste ning praktiliste ülesannete läbiviimise kohta, ettevalmistatud näitmaterjale ja õpilastele väljatöötatud töölehti. Tuues välja soovitusi edasiseks lugemiseks, ei eelda siiski ülesanded õpetajalt rohkem eeltööd kui oma klassi või individuaalse õpilase võimetele kohandamine. Seega valmivad pärandõppe materjalid on info poolest põhjalikud ja rakendamise osas paindlikud – kunstiõpetajatele mugavad kasutada.

Järgnevalt tuleb vaatluse alla muinsuskaitseharidus Eestis 1920. – 1930. aastatel, et leida kokkupuutepunkte kaasaja võimalustega ning otsida meetmeid, mis on pärandhariduse elluviimisel unustuse hõlma vajunud, kuid mida võiks ka kaasajal kaaluda.

3. MUINSUSKAITSE PEDAGOOGILISE TEGURINA EESTIS 1920. – 1930. AASTATEL NING SELLE RAKENDAMINE JOONISTAMISTUNDIDE KAUDU

Maailmasõdade vahelisel perioodil tegeleti Eestis muinsuskaitselise mõtlemise propageerimisega hoogsalt ning seejuures nähti üldhariduskooli kaasamises suurt potentsiaali. Kuna kultuuripärandiga tutvumise meetodid joonistamistunnis ning 1930. aastate meetmed muinsuskaitselise mõtlemise propageerimiseks kooli kaudu olid uuenduslikud ja ka kaasaja mõistes aktuaalsed - saab tõmmata palju paralleele tänapäevaga. Seetõttu tutvustan neid siinkohal lähemalt.

1920. ja 1930. aastate iseseisvunud ühiskonna tõrka huvi kultuuripärandi ja muinsuskaitselise mõtlemise vastu ning arhitektuuris ja kunstis rahvapärandi poole pöördumisega *oma stiili* otsingute taustal jõudsid nimetatud uudsed teemad ka üldhariduskoolidesse. Tuginen antud peatükis Kristina Jõekalda magistritööle, kus ta on ¹¹⁹ väga põhjalikult uurinud muinsuspedagoogikat Eesti Vabariigi esimesel perioodil ning Piret Sepa magistritööle¹²⁰, mis annab sisuka ülevaate sama perioodi kunsti ja kunstiajaloo õpetusest. Lisaks vaatlen antud perioodil kehtestatud haridusseadusi ning õppekavu, aga ka õppematerjale. Toon välja ka kasutatud meetodeid pärandõppeks läbi joonistamistundide, mis suunavad ja abistavad mind praktilise juhendmaterjali koostamisel.

¹¹⁹ **Jõekalda**, Kristina. „Eesti muinsuskaitse ja võõras pärand: muinsusteadlikkuse kujundamine 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut, 2009. Käsikiri EKA ja KTI raamatukogus.

¹²⁰ **Sepp**, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus.

3.1 MUINSUSKAITSELISE KASVATUSE VÕIMALUSED JA KITSASKOHAD ÜLDHARIDUSKOO LIS LÄBI JOONISTAMISTUNDIDE 1920. JA 1930. AASTATEL

1920. - 1930. aastatel ajal olid muinsuskaitse lise kasvatus e väljundiks üldhariduskoolis joonistamise ja ajaloo õppekavad, kusjuures mõlemad läbisid korduvalt muudatusi (näiteks joonistamise õppekava viiel korral: 1919¹²¹, 1921¹²², 1928¹²³, 1937¹²⁴, 1938¹²⁵)¹²⁶. Joonistamisõpetuse areng endisest tuimast kopeerimisest loovjoonistamise suunas tõi kaasa ka vestlusi kunsti teemadel ning muuseumide ja näituste külastusi¹²⁷, mis võimaldas õpilastele tutvustada kultuuripärandit. Kuna uued tendentsid kunstipedagoogikas olid alles välja arendamisel, siis puututi kokku ka hulga raskustega, mida toob välja Piret Sepa magistritöö. Kõige suuremaks valupunktiks oli kunstiajaloo-alase õppematerjali puudumine eesti keeles - võimalusel toetusid õpetajad saksa ja venekeelsetele raamatutele. Kuid tõlkides oskussõnu ja nimesid esines rohkesti vigu eelkõige juba seetõttu, et eestikeelne erialasõnavara oli puudulik¹²⁸. Kunstiajaloo raamatute probleemiga hakkas tegelema Eesti Õpetajate Liit, kes andis välja brošüüre renessansskunstnike kohta¹²⁹. Esimene üldkunstiajalugu tutvustav raamat oli aastatel 1925-1927 ilmunud tõlke teos Heinrich Bergnerilt *Lühike kunstiajalugu*¹³⁰. 1932. aastal ilmus Alfred Waga *Eesti kunsti ajaloo* I osa, mis käsitles Eesti keskaja kunsti, ning alates 1937. aastast anti vihikutena välja Voldemar Vaga *Üldist kunstiajalugu*¹³¹, mis tutvustas Euroopa ja maailma

¹²¹ „Algkoolide õppekavad”. – *Kasvatus*, Ametlik osa, 1919, nr. 6, lk. 73-88.

¹²² „Algkooli õppe- ja tunnikavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1921.

¹²³ „Algkooli õppekavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1928.

¹²⁴ „Algkooli õppekavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937.

¹²⁵ „Algkooli, keskkooli, gümnaasiumi õppekavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1938.

¹²⁶ Kuna antud kursusetöö uurimisobjektiks on pärandõppe võimalused justnimelt kunstitundide kaudu, siis siinkohal ajaloo ainekavad ja õppematerjalid vaatluse alla ei tule.

¹²⁷ Sepp, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010.

Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 30.

¹²⁸ Sepp, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010.

Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 32-33

¹²⁹ Eesti Õpetajate Liidu poolt välja antud noortesarja Noorusmaa elulookirjastik raames ilmusid 1926. aastal Märt Laarmani koostatud umbes 30-leheküljelised biograafiad Tiziani ja Rembrandti kohta. Vt. Ludwig, Emil. *Rembrandt*. / Emil Ludvigi järele jutustanud M. Laarman. Tallinnas : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926 ja Laarman, Märt. *Tizian: [elu- ja tegevus]*. Tallinn : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926.

¹³⁰ Bergner, Heinrich. *Lühike kunstiajalugu* [orig. *Grundriss der Kunstgeschichte*. Leipzig: E.A. Seemann, 1911], I osa ja II osa (tlk. Arma Kristen, toim. Hanno Kompus, Bernhard Linde). Tallinn: Varak, 1925 ja 1927.

¹³¹ Vaga, Voldemar. *Üldine kunstiajalugu*. Tartu: Loodus, 1937-1938.

kunstiajaloo ja arhitektuuriajaloo kõrval ka Eesti ja naaberriikide näiteid ning oli suunatud erialaste eelteadmisteta eesti lugejale, sealhulgas ka kooliõpilastele. Veel toob Piret Sepp esile 1940. aastast osade kaupa ilmumist alustanud Vaga Eesti kunsti, kuid see sari jäi poolikuks.¹³²

Sellegipoolest ei näinud päevavalgust 1920. – 1930. aastatel ühtegi otseselt koolidele suunatud kunstiajaloo õpikut. Kunstiajaloo peatükke sisaldasid mõned joonistamise käsiraamatud, milledest kõige kompaktsem oli Elli Kärgi *Joonistamise õpetamise käsiraamatu* III osa¹³³ kaks peatükki ning stiiliajalugu II osas¹³⁴. Tulenevalt 1921. aasta õppekavast sisaldas Kärgi juhendmaterjal näiteid kunstivestlustest tähtsamate Lääne-Euroopa ja Eesti kunstnike loomingu põhjal, mille kaudu õpilased õppisid kunstipärandit analüüsima ja hindama. Peatükk *Lühike juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse*¹³⁵ andis 73 leheküljel mitmekesise ülevaate Tallinna arhitektuurimälestistest. Tutvustatud objektide valik väärib esiletoomist – teosest leiab kirjeldusi kuue Tallinna keskaegse kiriku, kolme õigeusu kiriku ja Rooma-Katoliku kiriku kohta, juttu on ka uuematest Kaarli ja Jaani kirikutest, sünagoogist ja Pirita kloostrist; ühiskondlikest hoonetest vaadeldi raekoda, Suurgildi hoonet, Kanuti gildi maja ja Mustpeade maja; lisaks sai ülevaate Toompeast, linnamüüridest ja tornidest all-linnas, keskaegsetest tänavavõrgustikest ja tüüpilisest gooti elamust. Peatükid sisaldasid palju fakte ning kirjeldusi, lisatud oli üksikuid fotosid objektidest, vahele oli põimitud ka meeleolu ja olustikku kirjeldavaid lõike, et õpilastes läbi kujutluspiltide huvi äratada. Tähelepanu pöörati ka hoonete ümberehitustele ja restaureerimisele. Kirjeldatud oli nii hoonete välisvaateid, kui ka interjööri ja sisustust ning väärtuslikemaid esemeid, näiteks hõberiistu. Veel kirjeldas autor Riigikogu uut hoonet, Estonia ja Saksa teatrit, reaalkooli, krediidikassat, “Russalkat”, Peetri majakest ning lisaks soovitas Kärk külastada ka Tallinna parke ja surnuaedu. Väga põhjaliku peatüki leiab Tallinna Eesti muuseumist (nüüdsed Eesti Kunstimuuseumi kogud Kadrioru lossis), pisut lühemalt on kajastatud

¹³² Sepp, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 33.

¹³³ Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kuud ; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse ; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926. Lk.72-162.

¹³⁴ Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. II. jagu: talvine poolaasta*. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1924. Lk. 16-33, 62-76.

¹³⁵ Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kuud ; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse ; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926. Lk.72-144.

provintsiaalmuuseumit Rüütelkonnahoones, kus antakse ülevaade ajaloolis-etnograafilisest osakonnast. Elli Kärge põhjalik käsiraamat leidis õpetajate seas laialdast kasutust - Hans Gabral toob esile, et 1934. aasta küsitluse kohaselt toetusid nad sellele õppematerjalile kõige enam¹³⁶.

Tallinnale keskendunud publikseeritud materjale võis leida teisigi, nende seas võiks ära märkida 1934. aastal ilmunud väljaannet *Tallinn: ajalooline ja kunstiajalooline juht*¹³⁷. Idee kodukoha ümbruses kättesaadavaid näiteid (kunsti)ajaloo-alase õppematerjalina kasutada leidis kinnistamist ka üldhariduskooli õppekavas. 1937. aasta algkooli õppekavasse on sisse kirjutatud eeskiri, et kooli lähiümbrusest tuleks otsida näiteid ehitus- ja raidkunstiga tutvumiseks – uurida kirikuid, teatreid, koolimaju, endisi härrastemaju ja mälestusmärke.¹³⁸ Muinsuskaitse seisukohalt on selline arhitektuuripärandi tutvustamine tähelepanuväärne samm ning kunstiajaloo didaktika poolelt oli tegemist väga kaasaegse aktiivõppe meetodiga, mis oli lihtne ja kättesaadav.

Peamiselt rõhutasid joonistamise käsiraamatud kunstiajalooos stiililise analüüsimise õpetamist, sest see oli igale koolilõpetajale ja haritud kodanikule vajalik elementaarne oskus. Sellega seoses kommenteeris Alfred Kivi *Kasvatuse* artiklis omaenda sulest 1921. aastal ilmunud *Joonistamise õpetuse käsiraamatu* kohta järgmist: “Ilma stiilide kõige üldisemagi tundmiseta ei ole väiksemgi kunstiline kasvatus mõeldav. Mis kunstiliselt kasvatatud tuleviku inimene oleks tulevase rahvakooli lõpetaja, kes käiks kui pime linna uulitsal, ilma, et näeks stiililisi väärtusi, mille poolest on võrdlemisi rikas Tallinn ja mida leidub ka mõnes muuski kodumaa linnas. Tähtsamate stiilide kõige tähtsamaid tundemärke peab tundma iga inimene, kes vähegi haritud inimese nime tahab kanda.”¹³⁹ Tundes ära arhitektuuri ja kujutava kunsti detailide järgi ajastu, millal see taies võis teostatud olla, osatakse seda ka kõrgemalt väärtustada ning hoida. Selle poole joonistamise ja ajaloo õpetajad pürgisidki.

Lisaks õppekäikudele kodukoha arhitektuurimälestiste juurde, mis kunstiajaloo tunni näitlikustamiseks kasutada soovitati, oli peamise õppemeetodina kasutuses muuseumite ja

¹³⁶ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 9, lk. 44.

¹³⁷ *Tallinn : ajalooline ja kunstiajalooline juht*. Koostanud H. Peets ja R. Kenkman. (Tallinna Ajaloo Seltsi toimetised; nr. 1.) Tallinnas: Kooperatiiv, Eesti Ühistrükikoda, 1934.

¹³⁸ „Algkooli õppekavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937. Lk. 66.

¹³⁹ **Kivi**, Alfred. „Stiiliõpetusest algkoolis.” – *Kasvatus*, 1921, nr 5-6, lk 87.

näituste külastamine. 1920. ja 1930. aastatel olidki kunstinäituste põhilised külastajad lapsed. Näiteks 1928. aasta sügisnäitusel oli külastajaid kokku 5959, neist täiskasvanuid 1800, õpilasi üksikult 370 ja gruppides 3788 (Tallinna, Tartu, Rakvere, Väike-Maarja, Tapa jt koolidest)¹⁴⁰. Haridusministeerium kiitis ekskursiooni kui õppemeetodi heaks 1920. aastatel. Erilist äramärkimist väärrib 1922. aasta keskkooli seaduse § 102, mille järgi oli keskkooli õpilastel ja õpetajatel võimalus kasutada õppekäikudeks tasuta või hinnaalandusega riigi raudteed ning laevu¹⁴¹ (muuseumipilet oli siiski tasuline¹⁴²).

Eraldi väljatoomist väärrib ka asjaolu, et enamike näituste kohta saadeti info koolivalitsustele palvega neid külastada. Koolivalitsused omakorda edastasid teabe koolijuhatajaile ning koostöö erinevate asutuste vahel infovahetuse osas sujus tõhusalt.¹⁴³ Kuid ekspositsioonide külastuse juures ilmneb teine kitsaskoht kunstiajaloo-õpetuses: lastele suunatud muuseumipedagoogikat tänapäevases mõistes veel ei olnud ning muuseumitöötaja poolt esitatud kuiv faktiderägastik oli sageli lastele raskesti mõistetav ning igav.¹⁴⁴ Mõned õpetajad eelistasid seega ekskursioone ise läbi viia toetudes muuhulgas Elli Kärgi käsiraamatule, kus, nagu eelpool mainitud, Tallinna Eesti Muuseumi (Eesti Kunstimuuseumi eelkäija) kogude põhjal olid toodud põhjalikud juhised kunstivestluste läbiviimiseks¹⁴⁵.

Muuseumide ja näituste külastamise kõrval oli 1920. – 1930. aastatel teine enimkasutatud meetod kunstiajaloo õpetamiseks kunstiteoste reproduktsioonide vaatlemine. Pildi vaatlemiseks (19./20. sajandi vahetusel Ameerikas juurutatud esteetilise kasvatusmeetod *picture study*) soovitati kasutada nii kunstnike kui õpilaste töid. Kuna suuremõtmelisi pildikogusid oli raske hankida, soovitati vaadelda piltpostkaarte ning arutleda nende üle

¹⁴⁰ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 9, lk. 44.

¹⁴¹ „Avalikkude keskkoolide seadus”. [1922]. Seadused ja määrused hariduse alal: ühes Riigikohtu otsustest võetud seletustega ja haridusministeeriumi ringkirjadega ning sisujuhtidega. Kokku seadnud J. Kaiv ja A. Kurvits. Tallinnas: Riigi Trükikoda, 1928. Lk. 76.

¹⁴² **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 9, lk. 44.

¹⁴³ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 11, lk. 47.

¹⁴⁴ **Sepp**, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 40.

¹⁴⁵ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kuud ; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse ; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926. Lk. 136-144.

suunavate küsimuste abil (mitte õpetajapoolse selgituse kaudu).¹⁴⁶ Abiks olid ka pedagoogilised muuseumid ja raamatukogud, kus õpetajad said tutvuda ja laenutada näitmaterjale ja töövahendeid.¹⁴⁷ Elli Kärk soovitas lastes väärtuskasvatuse sügavama juurutamise eesmärgil lasta õpilastel osta õpetajalt või kauplusest (või veel parem kui kool kingiks vähemalt mõnelegi õpilasele) väikese ja mitte kalli reproduktsiooni kunstiteosest, mida tunnis oldi käsitletud. Selle kaudu õpiks laps hindama tõelisi väärtusi „maitsetute pildikeste” eelistamise asemel.¹⁴⁸

Uudse näitlikustamise vahendina soovitati kasutada valguspilte ehk diaposiitive, millel oli mitmeid eeliseid raamatute ja postkaartide ees: pilti sai näidata suurelt, diaposiitiivid olid trükitud reproduktsioonidest odavamad ning neid sai vahetada teiste koolidega. Ent vaatamata tõsiasjale, et peaaegu kõikides keskkoolides oli valguspiltide näitamise võimalus olemas ning alates 1924. aastast hakati koolidele välja andma kujutava kunsti alaseid valguspiltide komplekte nii üldkunstiajaloo kui ka eesti kunstiloo kohta, ei leidnud see vahend siiski laialdast kasutust. Põhjus seisnes selles, et tihti oli igas maakonnas olemas vaid üks komplekt diaposiitive, mistõttu pidid õpetajad end valguspiltide laenutamiseks järjekorda registreerima ja õppevahendite vahetus toimus suure viivitusega (vahel võis see aega võtta lausa kaks aastat).¹⁴⁹

Veel sai kunstivaatluseks kasutada koolide endi kunstikogusid, need olid olemas paljudes Tallinna ja Tartu koolides, aga ka Paide, Pärnu, Viljandi, Rakvere jt. koolides. Näiteks deponeeriti Eesti Rahva Muuseumist Tallinna Tütarlaste Kommertsgümnaasiumile A. Janseni „Pulmasõit”, P. Burmani „Kalmuneid” ja Jakob Westholmi kool ostis Paul Raua „Äravalitu”, Ado Vabbe töö „Idüll” ja Kristjan Raua „Palvetajad”. Mõnedes koolides kujunes välja oma galerii, nagu näiteks Treffneri gümnaasiumis, kus eksponeeriti A.

¹⁴⁶ **Sepp**, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 37-38.

¹⁴⁷ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 11, lk. 47.

¹⁴⁸ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kuud ; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse ; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926. Lk. 43.

¹⁴⁹ **Sepp**, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 38-39

Johani, M. Laarmani, R. Nymeni, A. Jegorovi, A. Akbergi, M. Pukitsa ja J. Koorti jt. taieseid. Kuid selline olukord iseloomustas vaid üksikuid koole.¹⁵⁰

1930. aastatel soovitati kunstiajaloo teemasid käsitleda ajaloo tunni raames ning dekaadi lõpupoole ilmusid kunstiajaloo peatükid üldajaloo õpikutes. Piret Sepa arvamusel ei ilmunud eraldi kunstiajaloo õpikut seetõttu, et kunstiajalugu ei olnud omaette õppeainena õppekavas. Teiseks aitas kunstiteoste käsitlemine ajalookursusel väljendada ajastuvaimu ning näidata sotsiaalseid arenguid, sest reproduktsioone kasutati ka kunstist mitterääkivate peatükkide illustreerimiseks. Kuid samas seab Piret Sepp küsimärgi alla kas ja mil määral ajalooõpetajad oma tundides kunstiajaloost siiski rääkisid.¹⁵¹

Kunstiajaloo ainesega tegelemise kõrval teostati pärandõpet joonistamise tunnis ka rahvakunsti õpetamise kaudu. See tendents on seotud noore vabariigi üldise *oma stiili* otsingute probleemiga arhitektuuris ja kujutavas kunstis ning koolis rakendati seda suunda *eesti kooli* idee elluviimisel ning samuti kujunes sellest 1930. aastatel poliitilise ideoloogia – rahvustunde kasvatamise – teostamise tööriist. Läbi kõikide kooliastmete uuriti ning kasutati rahvuslikku geomeetrilist ja taimornamenti tekstiilide, karpide/kastide ja teiste tarbeesemete kaunistamisel ning joonistati rahvuslikke käsitöö esemeid. Samas lõimiti antud teemat tihedasti tööõpetusega, eriti tütarlaste käsitöö osas.¹⁵² Elli Kärk soovitas külastada rahvusmuuseumi ning lasta õpilastel teha albumisse või vihikusse visandeid ornamentidest mööbliesemetelt, majapidamis- ja põllutööriistadelt. Kui aga ei olnud võimalik külastada muuseumi, siis võisid õpilased kodudest tuua rahvusmuustritega kaunistatud vanu ning ka kaasaegseid esemeid, mis hiljem tagastati.¹⁵³ Aluseks võis võtta kinda- ja vöökirju, linikutikanded ja tanusid, mille põhjal õpilased koostasid lihtsate

¹⁵⁰ **Gabral**, Hans. „60 aastat Eesti kunstnikkonna üleskutsest – kunst koolidesse!“. – *Haridus*, 1990, nr. 8, lk. 46-47.

¹⁵¹ **Sepp**, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel“. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 36-37.

¹⁵² „Algkooli õppekavad“. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937. Lk. 66.

¹⁵³ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kuud ; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse ; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926. Lk. 11-13, 21-22.

motiividega oma mustreid¹⁵⁴. Huvitava kaasaja mõistes öko-ülesandena pakkus Elli Kärk välja ka õuesõppe-tunni mere ääres või jõe kaldal, kus õpilased ehtasid maketid talumajast ning kõrvalhoonetest kasutades savi ja/või liiva¹⁵⁵. Rahvakunsti käsitlevad peatükid olid Elli Kärgi õpikute kõrval esindatud ka mitmetes teistes perioodi joonistamise käsiraamatutes ning tegusamaks eesti laadi propageerijaks oli A. Kivi.¹⁵⁶

Tavatundidele lisaks pakkusid koolid ka pärandõppega seotud valitavate ainete rühmi ning ringe, mis olid organiseeritud põhikirjade ja tegevusprotokollidega. Gümnaasiumi osas võis leida 1930. aastatel kunstiringi kõrval ka kunstiteaduse ringi, algkoolides tegutsesid hõimu-, kultuuri- ja kunstiringid. Õpilased koostasid referaate, osalesid huviõhtutel ja koosolekutel, kuulasid külalislektoreid, veel viidi läbi ühisüritusi teiste koolide õpilastega. Peamiseks väljundiks ringitöös oli siiski praktiliste kunstitööde tegemine.¹⁵⁷

Eelpool toodu põhjal võib järeldada, et 1920. ja 1930. aastatel mõisteti pärandihariduse kui riigi kodanikuks kasvatamise tähtsust ning selle juurutamist kõikides kooliastmetes. Joonistamistundide jaoks arendati välja uusi meetodeid ja õppematerjale kunstiajaloo, arhitektuurimälestistega ning rahvakunstiga tutvumiseks, mis on kooskõlas tänapäeva hariduspõhimõtetega ja kasutatavad ka kaasaja kunstitundides. Eeskuju võiks võtta muuseumide ja näituste külastamise suurt osakaalu koolitöös ning eriti seadusega sätestatud transpordisoodustust õppekäikudele – see on tähtis aspekt koolielu praktilise poole pealt. Kultuuriloo seisukohalt oluliste kunstitööde eksponeerimine koolisiseselt näiteks kunstimuuseumitelt taieste laenutamise näol oleks ideena tervitatav tänapäeval,

¹⁵⁴ „Algkooli õppekavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937. Lk. 66.

¹⁵⁵ **Kärk**, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kuud ; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse ; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta*. Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926. Lk. 41.

¹⁵⁶ **Sepp**, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus. Lk. 42-43.

¹⁵⁷ **Gabral**, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 11, lk. 46-47.

kuid üllas kavatsus takerduks tõenäoliselt turvalisuse, kindlustuse ja transpordi kuludega seotud küsimuste taha. Kuid kultuuripärandi tutvustamisega seotud ringilisi tegevusi võiks meie koolides rohkem olla küll.

3.2 1930. AASTATE MUINSUSKAITSE PROPAGANDA TEGEVUS LÄBI KOOLIDE

Rahvustunde kasvatamine oli Eesti Vabariigi esimesel perioodil väga aktuaalne ning selle kandjatena nähti kultuuri- ja ajaloopärandi mälestusmärke. Vaatluse all oleval perioodil ilmus mitmeid muinsuskaitsepropaganda vaimus ajaleheartikleid ning iseäranis suurt potentsiaali nähti kasvava põlvkonna muinsuskaitseharimises - antud peatükk toobki välja ideed ja meetmed, mis olid suunatud üldhariduskoolidele.

1925. aastal jõustus *Muinaswarade kaitse seadus*¹⁵⁸, kuid üldsus vajab ka seaduse tagamaade lahtiseletamist, sest nii muinasaja kui ka hilisemate mälestistega ning looduslike huviobjektidega (nt. mõisapargid) käisid kodanikud ja omavalitsusest hoolimatult ümber. Ehitusmaterjal veeti laiali, hoonete juures viidi läbi ümberehitusi, lammutamisi ning harrastusarheoloogid omistasid väärtuslikke varasid. Sarnaselt tänapäeva muinsuskaitse muredele, ajendasid neid rikkumisi teadmatus ning omakasu.¹⁵⁹

Avalikkuse kasvatamist muinsuskaitsest aspektist tõsteti esile mitmetes selleaegsetes artiklites ning õpilaste kaasamist kui efektiivset meetodit tõsteti esile koheselt. Muinaswara Päästetoimkond kirjutas 1920. aastal, et uue kultuuri loomise kõrval tuleks intelligentsi ja õpetaja juhendamisel kooliõpilaste abiga „kiiruga vanavara päästma asuda”¹⁶⁰. 1929. aastal saadeti kõikidesse koolidesse trükitis *Hoidke kodumaa muistseid mälestusmärke!*¹⁶¹, mis puudutas arheoloogiamälestisi. Maa- ning linnakoolivalitsustele ja koolijuhatajaile saadeti korduvalt ringkirju, mis rõhutasid, et kuigi muististe kaitsmine on riigi kohustus,

¹⁵⁸ „Muinaswarade kaitse seadus” (vastu võetud 19. Juuni 1925 Riigikogu poolt, alla kirjutanud Riigik. esimees A.Rei). – *Riigi Teataja*, 1925, nr. 111/112 (I.VII), lk. 603-605.

¹⁵⁹ **Jõekalda**, Kristina. „Eesti muinsuskaitse ja võõras pärand: muinsusteadlikkuse kujundamine 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut, 2009. Käsikiri EKA ja KTI raamatukogus. Lk. 64-66.

¹⁶⁰ *Juhatuskiri korjajaile*. Tartu: Muinaswara Päästetoimkond, 1920. Lk. [3], 5-6.

¹⁶¹ *Hoidke kodumaa muistseid mälestusmärke!* Tartu: Haridus- ja sotsiaalministeerium, 1929, lk. 2-6, 15.

saab see tõhusalt toimida vaid kodanike kaasabil, selleks aga väärtustamist eeldav huvi tuleks tekitada juba koolis.¹⁶²

Teavitustööd õpetajate ja koolinoorte seas viisid läbi Tartu Ülikooli arheoloogid, professorid, kunstiteadlased ja muinsusinspektor läbi ettekannete, ekskursioonide ning õpetajate suviste täiendkoolituste. Lisaks ilmus palju tutvustavaid artikleid Eesti linnadest, huvitavatest piirkondadest ja ka maailma pärandist ajakirjas *Odamees*.¹⁶³

Kõige aktiivsemalt tegi muinsuskaitse kihutustööd Eerik Laid ning *Eesti Kooli* väljaandele kirjutatud artiklis „Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina.” toob ta välja mitmeid ettepanekuid seoses kooliõpetajate ja õpilastega. Kuna Laid oli Eestis ainuke muinsusinspektor ning seega ei olnud talle jõukohane kõikide mälestiste seisundit jälgida, kutsus ta õpetajaid ülesse astuma muinsuskaitse usaldusmeesteks, kelle kaudu info pärandiobjektide kohta jõuaks inspektorini.¹⁶⁴ Samuti pidas ta vajalikuks õppekavadesse muinsuskaitseküsimuste sissekirjutamise ning koolide kaasamist muinsuskaitse seaduse ellurakendamisel (kuni see muutub ühiskonnale iseenesestmõistetavaks). Laid märkis ära, et läbi muinsuskaitse saab väga efektiivselt koolis rakendada riiklikku isamaalist kasvatust ja rahvuslikku iseteadvust, sest tegemist on elulähedase ja praktilise valdkonnaga, mis pakub lastele võimalust ajalugu läbi elada vahetult ümbruskonna kultuuri- ja ajaloolisi paiku külastades.¹⁶⁵ Selle idee rakendamiseks ilmus ajakirjanduses näitlikustavaid publikatsioone kodukoha kultuuripärandi uurimise ja ajalootunni sidumise kohta.¹⁶⁶

Suunamaks koole veelgi enam aktuaalsete muinsuskaitseküsimustega tegelema, kutsus 1936. aastal haridusminister Muinsusnõukogu ettepanekul ellu koolides

¹⁶² „Haridusministeeriumi 1936. a. 15. mai ringkiri nr. 2103 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrühvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides muinsuskaitse päeva pidamise asjas.” – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1936, nr. 8, lk. [89]. Ja „Haridusministeeriumi 1937. a. 12. mai ringkiri nr. 3256 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrühvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides „Muinsus- ja looduskaitse päeva” pidamise asjas.” – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1937, nr. 12, lk. 131-132.

¹⁶³ **Jõekalda**, Kristina. „Eesti muinsuskaitse ja võõras pärand: muinsusteadlikkuse kujundamine 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut, 2009. Käsikiri EKA ja KTI raamatukogus. Lk. 67.

¹⁶⁴ **Laid**, Eerik. „Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina.” – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 1, lk. 20-21.

¹⁶⁵ **Laid**, Eerik. „Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina.” – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 1, lk. 16-17, 20.

¹⁶⁶ **Laid**, Eerik. „Kodukoha ajalugu ajalooõpetuse täiendusena.” – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 707-710. Ja **Karolin**, Ernst. „Mida pakuvad Tõrva ümbruskonna muinsuskaitse all olevad kohad ekskursioonidele.” – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 711-715.

muinsuskaitsepäeva tähistamise¹⁶⁷, mis aasta hiljem nimetati muinsus- ja looduskaitsepäevaks. 1937. aasta ringkirjast võib välja lugeda, et soovitavalt maikuus pühendatakse antud teemadele 1-2 koolitundi või korraldatakse väljasõit, mille käigus tutvustatakse lühidalt muinsuskaitse seadust ning selle teaduslikku ja riiklik-rahvuslikku tähtsust. Lisaks oli soovitatav edastada uusi teateid muististe kohta Teaduse ja Kunsti Osakonnale ning korraldada hooldustegevusi mälestiste juures.¹⁶⁸

Võttes kokku antud peatükki, võib välja tuua, et paralleelid maailmasõdade vahelise ja taasiseseisvunud Eesti Vabariigi muinsuskaitsepedagoogika vahel on tuntavad mitte ainult värske iseseisvuse staatuse ning sellega seoses uute väärtuste, eesmärkide ja põhimõtete seadmise tõttu muinsuskaitse valdkonnas, vaid palju sarnast on ka praktilise poole peal. Siia alla kuulub avalikkuse harimine muinsuskaitseküsimustes läbi üldhariduskooli – viies läbi pärandõpet ajaloo, käsitöö ja joonistustundide kaudu käsitledes rahvakunsti ning tutvustades muinas- ja arhitektuurimälestisi. Vaadates kitsamalt joonistustundide sisulist poolt, on 20. sajandi alguses kasutatud meetodid hinnatud ka kaasajal – õuesõpe, õppekäik, muuseumipedagoogika, arutlused kunstiajaloo teemadel. 1930. lõpuaastatel juurutatud muinsuskaitsepäeva-idee leiab tänapäeval rakendust muinsuskaitsekuul kooliõpilastele suunatud tegevuste kaudu (*Tagasi kooli muinsuskaitse eriprojekti raames külalisesinejate ja õppekäikude näol ning läbi koduümbruse mälestiste korrastamise jms*¹⁶⁹).

Mida aga tasuks eraldi rõhutada ja eeskujuks võtta tänapäeval varasema kogemuse põhjal on õppekäikude ja muuseumide-näituste külastamise suur osakaal üldisest tundide arvust, mis pakub õpilastele vahetuma kogemuse pärandiobjektidest. Ka kaasajal võiks seda soodustada pakkudes riikliku meetmena õppekäikudel õpilastele tasuta või madalahinnalist sõiduvõimalust, eriti kaugematest maapiirkondadest pärit lastele.

¹⁶⁷ „Haridusministeeriumi 1936. a. 15. mai ringkiri nr. 2103 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrühvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides muinsuskaitse päeva pidamise asjas.” – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1936, nr. 8 (19. V), lk. [89]-90.

¹⁶⁸ „Haridusministeeriumi 1937. a. 12. mai ringkiri nr. 3256 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrühvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides „Muinsus- ja looduskaitse päeva” pidamise asjas.” (Alla kirjutanud Haridusminister A. Jaakson; Koolivalitsuse direktor O. J. Kiisel; Teaduse ja Kunsti Osakonna direktor J. Vasar) – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1937, nr. 12 (14. V), lk. 131-132.

¹⁶⁹ Alatalu, Riin. „Muinsuskaitse ootab kutset kooli”. – *Õpetajate Leht*, 08.04.2012, nr. 14, http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=5311, kasutatud 28. IV 2012.

KOKKUVÕTE

Käesolev täiendkoolituskursuse lõputöö uurib kooliõpilastele suunatud pärandhariduse rakendamise võimalusi andes ülevaate noortega seotud projektidest ning otsides seoseid kunstitunniga integreerimisel. Toetudes isiklikule lühiajalisele kunstiõpetajatöö kogemusele tekitas küsimusi asjaolu, et ma ei puutunud kokku väljastpoolt kooli õpilastele korraldatud muinsuskaitset ja kultuuripärandit käsitlenud projektidega. Antud uurimustöö tulemusena aga leidsin väga palju pärandikasvatuse elluviimise võimalusi - näiteid õpilastele suunatud üle-eestilistest ja rahvusvahelistest konkurssidest ja üritustest on tuua mitmeid, kaasa arvatud perioodi kohta, mil ma ise koolis töötasin.

Õpilaste suunamisega muinsuskaitse ja kultuuripärandi küsimustega tegelema paistavad silma eelkõige mittetulundusorganisatsioonid, kes korraldavad loometööde võistlusi, õppekäike ning kohtumisi juba pikaajalise traditsioonina. Ka Muinsuskaitseameti ja Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti esindajad käivad meeleldi *Tagasi kooli* eriprojekti raames kooliõpilastele esinemas ning õppekäike juhtimas, nad korraldavad ka üksikuid konkursse, kuid õpilaste kaasamine muinsuskaitsealisesse mõtlemisse on selgelt vabatahtlik entusiastide algatus. Näitena väga edukast pärandõppe rakendamisest riigi tasandil saab esile tuua muuseumipedagoogika valdkonna – see on pidevalt arenev ning õpilastele kaasakiskuv õppekeskkond.

Siinkohal toon teesidena välja ettepanekud riigiasutustele koolinoorte pärandõppe tõhustamiseks:

- Muinsuskaitseamet, Kultuuriministeerium ja Haridus- ja Teadusministeerium koos kohalike haridusosakondadega peavad välja töötama süsteemsed programmid kooliõpilastele;
- Üle-eestiliste ja rahvusvaheliste õpilaskonverentside ja konkursside korraldamine vastaks riiklikus õppekavas esitatud nõudele, et õpilastel peab olema võimalus tutvustada oma kultuuri avalikkusele nii kohalikul kui ka välisriikide tasandil.

- Eelnimetatud ametiasutused peavad välja töötama ja publitseerima erinevatele koolieelsete lasteasutuste ja üldhariduskoolide vanuseastmetele pärandhariduse õppematerjale. Sealjuures tuleb arvestada laste mängu- ja seiklushimu;
- Ka praktiseerivate kooliõpetajate ja tudeerivate pedagoogikaüliõpilaste muinsuskaitseline koolitamine peab olema korraldatud riiklike institutsioonide poolt.
- Eesti Vabariigi maailmasõdadevahelise perioodi eeskujul võiks kehtestada tasuta või märkimisväärse soodustustega transpordivõimalused õppekäikude läbiviimiseks, eelkõige maapiirkondadest pärit õpilastele.
- Omavalitsused peavad samuti genereerima ning rakendama ideid kodukoha väärtustamise tõstmiseks koolinoorte seas, et kujundada kasvavas põlvkonnas kodukandi patriotismi ning seeläbi mõjutada neid mitte lahkuma sünnipaigast peale kooli lõpetamist.

Koolisisene pärandõpe peaks küll toimima, kuna riiklik õppekava on kultuuriteadliku kodaniku kasvatamise seadnud kõiki põhikooli ja gümnaasiumi õppeaineid läbivaks ja kaasavaks eesmärgiks. Eriti puudutavad pärandhariduse vahendamist ajaloo, kunstiainete ja kirjanduse ainekavad, mille kaudu õppijad peavad mõistma ennast kultuurikandjate ja edasiarendajatena ning aduma vastutust pärandihoidjatena. Kuid õpetajate teadmised ja huvi kultuuripärandi vastu on erinev, seega ka muinsuskaitseliste teemade käsitlemine koolis on kaootiline.

Esitan ettepanekud kooliõpetajatele pärandõppe tõhustamiseks üldhariduskoolis:

- Arvestades muuseumipedagoogika edumeelseid arenguid pärandhariduse rakendamisel, tuleks muuseumide ja näituste külastamisele suuremat rõhku panna, sest muuseumikeskkonnas saab õpilane vahetu kogemuse pärandobjektidest. Eeskujuks võib võtta 1920. – 1930. aastate kooli õppekavasid ja joonistamise käsiraamatuid, kus õppekäik on üks kunstipärandiga tutvumise põhimeetoditest.
- Linnaekskursioonid ning ringkäigud koduümbruses pakuvad ammendamatuid võimalusi arhitektuuripärandiga ja raidkunstiga tutvumiseks, ka see meetod oli esimese Eesti Vabariigi perioodil laialdaselt kasutuses. Abistava materjalina on eelkõige Tallinna vanalinna kohta välja antud mitmeid erinevale kooliastmele suunatud raamatuid, kuid ilmutumist ootab ajalooõpetajate koostatud 17-köiteline teos ajaloo- ja kultuurimälestiste kohta, mis käsitleb kõiki kodumaa maakondi. Ka

Riin Alatalu koostatud raamat *Kõnelevad majad* on suureks abiks eritüüpi ehitismälestiste tundmaõppimisel.

- Õpilaste kaasamine kodukandi mälestiste korrastamistalgutele kannab samuti pedagoogilist eesmärki ning õpetab pärandit väärtustama ja hoidma.
- Uurimustööde koostamiseks tuleb õpilastele tutvustada kultuuripärandiga seotud teemasid.
- Koolide juurde tuleb luua pärandharidusel põhinevaid huviringe nii teoreetiliseks kui käeliseks tegevuseks.
- *Tagasi kooli* muinsuskaitse eriprojekti raames on koolidel võimalus kutsuda esinema või õppekäiku läbi viima muinsuskaitse ja kultuuripärandiga seotud spetsialiste. 2011. aastal kasutas seda võimalust enam kui 50 kooli, kuid üldhariduskoolide koguarv Eestis on 540, seega võiks vabatahtlike algatusest koolid aktiivsemalt osa võtta.
- Tähelepanu tuleb pöörata oma kooli ajaloo tundmaõppimisele – seda soodustavad koolimuuseumide olemasolu ning projektid, mille raames õpilased tutvustavad oma kooli külalistele.
- Õpetajad peaksid tegema rohkem koostööd ning viima läbi aineüleseid pärandõppe projekte. Riiklik õppekava tähtsustab lõimimist, kuid eelkõige peaksid õpetajad ise nägema ainevaldkondade integratsioonis suurt kasu õppematerjali edastamise tõhustamisel ning õpilaste motiveerimisel. Kuna projektülesannete koostamine on väga ajamahukas tegevus, põhjendab see autori magistritöö käigus valmiva juhendmaterjali vajalikkust.

Pärandhariduse ja kunsti ainevaldkonna kokkupuutepunkte hinnates võib välja tuua mitmekesiseid võimalusi kultuuripärandi tutvustamiseks. Juba koolieelsetes lasteasutustes luuakse soodne teadmistebaas pärandõppele ning käelise tegevuse kaudu kinnistatakse teadmisi rahvaloomingu ning kodukoha kohta. Põhikoolis ja gümnaasiumis õpitakse kultuuripärandit tundma ning mõtestama, tutvutakse eesti rahvaloominguga ning teiste kultuuridega üle maailma, uuritakse arheoloogia-, arhitektuuri- ning kunstimälestistisi ning omandatakse traditsioonilisi kunstitehnikaid. Kunstiõpetajad kasutavad erinevaid viise kultuuripärandi tutvustamiseks aktiivselt, kuid vaja oleks juhtnööre muinsuskaitseteemade käsitlemiseks ainetunnis.

Sellest tulenevalt on autor endale eesmärgiks seadnud kompaktsete

kunsti(projekt)ülesannete koostamise, mis sisaldaks artikleid õpetajale teemast ülevaate saamiseks, juhiseid teoreetiliste ja praktiliste ülesannete läbiviimiseks, näidismaterjale ning töölehti õpilastele. Ülesannete koostamisel tuleb õppematerjali kunstiõpetajatele atraktiivsemaks muutmisel silmas pidada järgmiseid nõudmisi:

1. Teemadevalik peab olema mitmekesine ning esitus põhjalik, et õpetajal endal ei oleks tarvis teemaga kurssi viimiseks eeltööd teha.
2. Tulenevalt riiklikust õppekavast peab õppematerjal suunama õppijaid kunstinähtuste mõtestamisele ja analüüsimisele.
3. Õppematerjal peab olema atraktiivne kujunduselt ja mitmesuguste õppemeetodite kasutamise poolest.
4. Õppemeetoditena tuleb kasutada aktiivseid ja uurivaid õppimisviise, muuhulgas peab kasutama õpilastele harjumuspärast arvutikeskkonda ning leidma võimalusi õuesõppe läbiviimiseks.
5. Iga ülesande puhul tuleb leida võimalusi teiste õppeainetega lõimimiseks.
6. Õpilastele tuleb koostada töölehed, mis on kergesti kohandatavad vastavalt planeeritud tundidearvule ning klassi ja/või individuaalse õpilase võimetele.
7. Juhendmaterjal peab olema kergesti kättesaadav võimalikult suurele hulgale kunstiõpetajatest (siinkohal tuleb läbi mõelda publitseerimisega seotud küsimused).
8. Juhendmaterjali valmimisel tuleb leida efektiivseid teavitusi viise kunstiõpetajatele ülesannete kogumiku esitlemiseks.

Kooli eesmärk on kasvatada kultuuriteadlikke kodanikke, kes tunnevad Eesti rahvuspärandit, teavad kodukoha huviväärsusi, hindavad maailmapärandit ja mõistavad oma vastutuse osakaalu kultuuripärandi säilitamisel. Kaasaja edule orienteeritud ja majandustulemusi arvestavas maailmas tuleb pärandhariduse rakendamisele suunata erilist tähelepanu, kuna kooliajal juurdunud hoiakud ja väärtushinnangud jäävad inimesele omaseks läbi elu. Kandvat rolli pärandiõppe läbiviimisel kannavad aineõpetajad, kuid tunnitegevuse toetamiseks on vaja riiklikul tasemel kehtestatud süsteemset programmi, mille kaudu publitseeritaks õppematerjale ja korraldataks täiendkoolitusi õpetajate muinsuskaitseteadlikkuse tõstmiseks.

BIBLIOGRAAFIA

KÄSIKIRJAD

„10. Muinas-julle võistluse žürii protokoll”. (24. ja 27. mai 2011). Juhatas ja protokollis Ene Luka. Tallinn: Eesti Muinsuskaiste Selts, 2011. Koopia autori valduses.

Jõekalda, Kristina. „Eesti muinsuskaitse ja võõras pärand: muinsusteadlikkuse kujundamine 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut, 2009. Käsikiri EKA ja KTI raamatukogus.

Maasar, Mai-Liis. „Muinsuskaitse koostöövõimalused koolidega”. Magistritöö projekt. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia Kunstikultuuri teaduskond Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond, 2010. Koopia autori valduses.

Sepp, Piret. „Joonistamisõpetus ja kunstiline kasvatus Eesti üldhariduskoolis 1920. – 1930. aastatel”. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia kunstikultuuri teaduskond kunstipedagoogika osakond, 2010. Käsikiri EKA raamatukogus.

SEADUSED JA MÄÄRUSED

„Algkoolide õppekavad”. – *Kasvatus*, Ametlik osa, 1919, nr. 6, lk. 73-88.

„Algkooli õppe- ja tunnikavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1921.

„Algkooli õppekavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1928.

„Algkooli õppekavad”. (Kinnitab Haridusminister A. Jaakson). Tallinn: Riigi Trükikoda, 1937.

„Algkooli, keskkooli, gümnaasiumi õppekavad”. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1938.

„Avalikkude keskkoolide seadus”. [1922]. *Seadused ja määrused hariduse alal: ühes Riigikohtu otsustest võetud seletustega ja haridusministeeriumi ringkirjadega ning sisujuhtidega*. Kokku seadnud J. Kaiv ja A. Kurvits. Tallinnas: Riigi Trükikoda, 1928. Lk. 63-76.

„Haridusministeeriumi 1936. a. 15. mai ringkiri nr. 2103 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides muinsuskaitse päeva pidamise asjas.” (Alla kirjutanud Haridusministri abi V. Päts; Koolivalitsuse direktor P. Mägraken; Teaduse ja Kunsti Osakonna direktor K. Koljo). – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1936, nr. 8 (19. V), lk. [89]-90.

„Haridusministeeriumi 1937. a. 12. mai ringkiri nr. 3256 maa- ning linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ja koolijuhatajaile koolides „Muinsus- ja looduskaitse päeva” pidamise asjas.” (Alla kirjutanud Haridusminister A. Jaakson; Koolivalitsuse direktor O. J. Kiisel; Teaduse ja Kunsti Osakonna direktor J. Vasar) – *Haridusministeeriumi Teataja*, 1937, nr. 12 (14. V), lk. 131-132.

„Muinaswarade kaitse seadus” (vastu võetud 19. Juuni 1925 Riigikogu poolt, alla kirjutanud Riigik. esimees A.Rei). – *Riigi Teataja*, 1925, nr. 111/112 (I.VII), lk. 603-605.

„Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 1 "Põhikooli riiklik õppekava" ja määruse lisad”. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

„Vabariigi Valitsuse 06.01.2011. a. määrus nr. 2 "Gümnaasiumi riiklik õppekava" ja määruse lisad”. Toimetajad Mati Talvik, Tarmo Salumaa. [Võru]: Merlecons ja Ko, 2011.

„Vabariigi Valitsuse 29.05.2008. a. määrus nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava””. – *Riigi Teataja*, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>, kasutatud 2. V 2012.

PUBLITSEERITUD ALLIKAD

Alatalu, Riin. *Kõnelevad majad*. Tallinn: Päike ja Pilv, 2009.

Aluoja, Laine ja Vainola, Mall. *Projektipaun: IKT oskuste rakendamine õppeprotsessis*. [Tallinn]: Tiigrihüppe Sihtasutus, 2005.

Aluve, Kalvi ja Kongi, Heiki. *Paberist vanalinn*. Tallinn: Avita, 2000.

Bergner, Heinrich. *Lühike kunstiajalugu* [orig. *Grundriss der Kunstgeschichte*. Leipzig: E.A.Seemann, 1911], I osa ja II osa (tlk. Arma Kristen, toim. Hanno Kompus, Bernhard Linde). Tallinn: Varak, 1925 ja 1927.

Eesti tuleornid: värvi ja joonista. Koostaja ja kujundaja Kristo Kooskora, fotod Kaido Haagen. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2011.

Gabral, Hans. „60 aastat Eesti kunstnikkonna üleskutsest – kunst koolidesse!”. – *Haridus*, 1990, nr. 8, lk. 46-47.

Gabral, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1920. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 9, lk. 43-45.

Gabral, Hans. „Kunstiõpetusest Eestis 1930. aastatel”. – *Haridus*, 1990, nr. 11, lk. 45-48. Hoidke kodumaa muistseid mälestusmärke! Tartu: Haridus- ja sotsiaalministeerium, 1929. Juhatuskiri korjajaile. Tartu: Muinaswara Päästetoimkond, 1920.

Hahn, K.-Rutt. *Tallinna vanalinn ehk kõnelused kummitusega*. Tallinn : Tallinna Kultuuriväärtuste Amet : Muinsuskaitseinspeksioon, ([Tallinn] : Prisma Print), 2001.

Jürisaar, Leini. *Kadunud sajandite jälgedes: otsimismäng Tallinna vanalinnas*. Tallinn: Grenader, 2009.

Karolin, Ernst. „Mida pakuvad Tõrva ümbruskonna muinsuskaitse all olevad kohad ekskursioonidele.” – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 711-715.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn*. [Tallinn]: Oskä Kirjastus, 2011.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn: värvivihik.* Joonistas Ave Teeäär. [Tallinn]: Oskari Kirjastus, 2011.

Kivi, Alfred. „Stiiliõpetusest algkoolis.” – *Kasvatus*, 1921, nr 5-6, lk 87-88.

Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. II. jagu: talvine poolaasta.* Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1924.

Kärk, Elli. *Joonistamise õpetamise käsiraamat : algkooli õpetajaile, kasvatajaile ja emadele. III jagu, Kevade kuud ; Juhataja Tallinna huvitavamatesse ja kunstiväärtuslikumatesse kohtadesse ; Selgitavad read uuemate kunstivoolude kohta.* Rakvere: Ühistrükikoda Rakveres, 1926.

Laantee Reintamm, Eva. *Tallinna avastamas.* Tallinn: Valgus, 2006.

Laarman, Märt. *Tizian: [elu- ja tegevus].* (Noorusmaa elulookirjastik. Väljaandja Eesti Õpetajate Liit). Tallinn : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926.

Laid, Eerik. „Kodukoha ajalugu ajalooõpetuse täiendusena.” – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 10, lk. 707-711.

Laid, Eerik. „Muinsuskaitse pedagoogilise tegurina.” – *Eesti Kool*, 1938 (IV a.), nr. 1, lk. 15-22.

Ludwig, Emil. *Rembrandt.* Emil Ludvigi järele jutustanud M. Laarman. (Noorusmaa elulookirjastik. Väljaandja Eesti Õpetajate Liit). Tallinnas : Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1926.

Pärandkultuur – loodus ja inimene. Koostanud Jürgen Kusmin. [Tallinn]: Põllumajandusministeerium, 2011.

Soovitusi kooliajaloo uurijaile. Koostaja Ene Luka ja toimetaja M. Remmelgas. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2010.

Soovitusi noorgiidele. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2009, kordustrükk 2011.

Soovitusi suguvõsa- ja perekonnaloole uurijale. Koostaja Ene Luka ja toimetajad M. Remmelgas ja E. Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, 2011.

Tallinn: ajalooline ja kunstiajalooline juht. Koostanud H. Peets ja R. Kenkman. (Tallinna Ajaloo Seltsi toimetised; nr. 1.) Tallinnas: Kooperatiiv, Eesti Ühistrükikoda, 1934.

Tallinna lugu: töövihik gümnaasiumile. Autorid ja koostajad Maarja Hallik, Airi Kuusk, Triin Pukk. [Tallinn]: Avita, 2010.

Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile. Koostanud Ly Kriiska ja Marko Usler. [Tallinn]: Avita, 2010.

Tungal, Leelo. *Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas.* [Tallinn]: Huma, 2002.

Vaga, Voldemar. *Üldine kunstiajalugu*. Tartu: Loodus, 1937-1938.

Vaher, Marju. *Kunstitunnid soome-ugri ainetel: tööraamat põhikoolile*. [Tallinn], Kirjastus Argo, 2011.

Vali, Jaan. *Eesti tuletornide ajalugu*. Toimetanud ja kujundanud Jana Reidla. Tallinn: Tulepaak OÜ, 2011.

Õpilaste kodu-uurimistöid. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, (jätkväljaanne) 1972-2011.

INTERVJUUD, KIRJAVAHETUSED JA VESTLUSED

Alatalu, Riin. E-kirjavahetus Mare Ojaga, 1. III - 28. IV 2011. Koopia autori valduses.

Luka, Ene. Suuline vestlus autoriga, 27. IV 2012. Märkmed autori valduses.

Maask, Helemall. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV - 3. V 2012. Koopia autori valduses.

Mägi, Mare. Suuline vestlus autoriga, 3. V 2012.

Naska, Sirli. E-kirjavahetus autoriga, 26. IV 2012. Koopia autori valduses.

Pihlap, Carolin. E-kirjavahetus autoriga, 24.-27. IV 2012. Koopia autori valduses.

Tomson, Tõnu. E-kirjavahetus autoriga, 29. IV - 1. V 2012. Koopia autori valduses.

Vooglaid, Mihkel. E-kirjavahetus autoriga, 17. II - 13. III 2012. Koopia autori valduses.

INTERNETI ALLIKAD

„About”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=about>, kasutatud 28. IV 2012.

Alatalu, Riin. „Muinsuskaitse ootab kutset kooli”. – *Õpetajate Leht*, 08.04.2012, nr. 14, http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=5311, kasutatud 28. IV 2012.

Alatalu, Riin. „Muinsusteadlikult koolivaheajale vastu” – *Nõmme Sõnumid*, <http://nommesonumid.blogspot.com/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html#!/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html>, kasutatud 2. V 2012.

„Arhitektuuri mõisted”. – *Harjumaa mõisad*, http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/ylesanne/yl_2/ylez_2.html, kasutatud 6. V 2012.

Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified, <http://www.bosch-bruegel.com/>, kasutatud 28. IV 2012.

„Bosch & Bruegel. Ühe maali neli jälge”. – *Kadrioru Kunstimuuseum*, http://www.ekm.ee/kadrioru.php?r_id=934&id=875&p_id=106, kasutatud 28. IV 2012.

„Educational”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=educational>, kasutatud 28. IV 2012.
Eesti Arhitektuurimuuseum, <http://www.arhitektuurimuuseum.ee/>, kasutatud 28. IV 2012.

Eesti rahvakunst käelises tegevuses koolieelses eas, http://www.eope.ee/_download/euni_repository/file/2416/eesti%20rahvakunst.zip/tlehed.html, kasutatud 6. V 2012.

Eesti Rahvapärimuse Kool, <http://www.parimuskool.ee/tutvustus.html>, kasutatud 24. IV 2012.

„Ekspeditsioonid”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uuriija/ekspeditsioonid/>, kasutatud 23. IV 2012.

„Filmikonkursi võistlustööd”. – *[Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified] Conservation blog*, 05.04.2012, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

„Filmikonkurss gümnaasiuminoortele”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=film-contest>, kasutatud 28. IV 2012.

„Fotokonkursi „Kultuuriloolised hooned ja kunstivarad Eestimaal” tulemused on selgunud!”. – *Koolielu Tiigrihüppe haridusportaal*, <http://koolielu.ee/info/readnews/61978>, kasutatud 28. IV 2012.

Gustav Adolfi Gümnaasium, <http://www.gag.ee/index.php?categoryid=2>, kasutatud 28. IV 2012.

Harjumaa mõisad, <http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/sisukord.html>, kasutatud 6. V 2012.

„Hidden creatures”. – *[Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified] Conservation blog*, 16.08.2011, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=blog>, kasutatud 28. IV 2012.

„Huvipäevad”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uuriija/huvipaevad/>, kasutatud 23. IV 2012.

„Igal majakal oma tuli... Eesti tuletornid läbi aegade”. – *Cityout Tallinn*, http://www.cityout.ee/kuhuminna/articles/igal_majakal_oma_tuli_eesti_tuletornid_labi_aegade, kasutatud 28. IV 2012.

„Jänku-Juss ja maalide taastamine”. – *Lastekas*, <http://lastekas.ee/index.php?go=web&t=1&id=3858>, kasutatud 6. V 2012.

Kadrjoru Saksa Gümnaasium, <http://www.ksg.edu.ee/et/saksa-keel>, kasutatud 28. IV 2012.

„Kodu-uurimiskonverentside statistika”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/wp-content/uploads/2009/06/Kodu-uurimiskonverentside-statistika.xls>, kasutatud 23. IV 2012.

Lastekas, <http://lastekas.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

„Mittetulundustegevuse jagatud toetused”. – *Tallinna linna koduleht*,
http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=8
ja
http://mittetulundustoetused.tallinn.ee/?institution_id=15&__action=search&_idpg_no=9,
kasutatud 25. IV 2012

„Muinsuskaitse”. – *Koolielu portaal*, 24. IV 2003,
<http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0705,6772>, kasutatud 24. IV 2012.

„Muinsuskaitseamet kutsub koolinoori koolivaheajal pildistama kaitse all olevaid
pühapaiku”. – *Muinsuskaitseamet*,
[http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/muinsuskaitseamet-kutsub-koolinoori-](http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/muinsuskaitseamet-kutsub-koolinoori-koolivaheajal-pildistama-kaitse-all-olevaid-puhapaiku)
[koolivaheajal-pildistama-kaitse-all-olevaid-puhapaiku](http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/muinsuskaitseamet-kutsub-koolinoori-koolivaheajal-pildistama-kaitse-all-olevaid-puhapaiku), kasutatud 23. IV 2012.

„Muinsuskaitseameti looduslike pühapaikade fotovõistluse võitjad selgunud”. –
Muinsuskaitseamet, <http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/article-24>, kasutatud 23. IV
2012.

„Muinsuskaitsekuu 2009 kava”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
[http://www.muinsuskaitse.ee/failid/148_est_MUINSUSKAITSEKUU%202009%20kava.d](http://www.muinsuskaitse.ee/failid/148_est_MUINSUSKAITSEKUU%202009%20kava.doc)
[oc](http://www.muinsuskaitse.ee/failid/148_est_MUINSUSKAITSEKUU%202009%20kava.doc), kasutatud 23. IV 2012.

„Muinsuskaitsekuu 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
http://www.muinsuskaitse.ee/failid/252_est_MUINSUSKAITSEKUU%202012.doc,
kasutatud 23. IV 2012.

„Mõisakoolide riiklik programm. Koondnimekiri”. – *Kultuuriministeerium*,
<http://www.kul.ee/index.php?path=0xx635x868>, kasutatud 28. IV 2012.

„Mänguasjapäev”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11.11.2010,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/2010/11/11/manguasjapaev/>, kasutatud 4. V 2012.

„Noorgiided”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/kodu-uuriija/noorgiided/>,
kasutatud 23. IV 2012.

„Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 28.10.2010,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/12/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Eesti talurahvas”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 11.01.2011,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/6/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Kodulinn Tallinn” – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 22.02.2011,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/2011/02/22/21-25-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Kodulinn Tallinn” – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 14.02.2012,
<http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: Kodumaa ja kodukoht”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 26.02.2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/26/20-23-veebruari/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: rahvalooming”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 08.02.2011, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/10/>, kasutatud 4. V 2012.

„Nädalateema: rahvalooming”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 06.02.2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/page/3/>, kasutatud 4. V 2012.

„Pildigalerii”. – *Kunstiõpetajate kogukonna veebileht*, http://kunstiop.edu.ee/index.php?option=com_joomgallery&func=viewcategory&catid=22&Itemid=98, kasutatud 28. IV 2012.

„Postkastimäng”. – *Kalamaja lasteaia teise rühma ajaveeb*, 06.02.2012, <http://kalamajalapsed.wordpress.com/2012/02/06/postkastimang/>, kasutatud 4. V 2012.

„Projektid”. – *Eesti Kodu-uurimise Selts*, <http://www.ekus.ee/projektid>, kasutatud 23. IV 2012.

„Põhikooli ja gümnaasiumi uute riiklike õppekavade rakendamine ning õppekirjanduse uuendamise vajadus”. – *Riiklikud õppekavad*, http://www.oppekava.ee/index.php/Riiklikud_õppekavad#Riiklike_.C3.B5ppekavade_rakendamine, kasutatud 6. V 2012.

„Püramiidi Tipus: Tehniline kunstiajalugu”. – *Veebiakadeemia*, <http://veebiakadeemia.ee/puramiidi-tipus/tehniline-kunstiajalugu/>, kasutatud 28. IV 2012.

Raudsepp, Indrek. „Vabadus ! Loovus ! Lõiming!” - *Põhikooli valdkonnaraamat KUNSTID*, http://www.oppekava.ee/index.php/Vabadus!_Loovus!_Lõiming!, kasutatud 7. V 2012.

„Research”. – *Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified*, <http://www.bosch-bruegel.com/index.php?page=research>, kasutatud 28. IV 2012.

Rewilli huvikool, <http://www.rewillihuvikool.ee/Puit-ja-kunst-noortele>, kasutatud 25. IV 2012.

„Tagasi kooli” algatus, <http://www.tagasikooli.ee/index.php?module=Page?id=45>, kasutatud 23. IV 2012.

Tallinna Inglise Kolledž, <http://www.tik.edu.ee/tunniplaan/>, kasutatud 28. IV 2012.

Tallinna Kanutiaia Noortemaja, <http://www.kanuti.tln.edu.ee/ring.php?rID=92>, kasutatud 25. IV 2012.

Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti info Tallinna linna koduleheküljel, <http://www.tallinn.ee/est/Minu-linn,-meie-maailmaparand>, kasutatud 24. IV 2012.

Tallinna Kunstigümnaasium,
http://www.koplikool.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=116, kasutatud 24. IV 2012.

Tallinna Mustamäe Gümnaasium, http://www.mg.edu.ee/#oppesuunad_keelesuund,
kasutatud 28. IV 2012.

Toots, Anu. „Uurimistöö põhikoolis”. – *Sotsiaalsed [Võrguteavik]: valdkonnaraamat põhikooliõpetajale*. Koostajad ja sisutoimetajad: Mare Oja, Kristi Kõiv, Hella Mõttus [jt.]. Tallinn : Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2010,
http://www.oppekava.ee/index.php/Uurimistöö_põhikoolis, kasutatud 24. IV 2012.

Unustatud mõisad, <http://www.unustatudmoisad.ee/#>, kasutatud 28. IV 2012.

„Uudised 2005”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=59&uudis=78>, kasutatud 23. IV 2012.

„Uudised 2007”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=132&uudis=146>, kasutatud 24. IV 2012.

„Uudised 2008”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=158&uudis=167>, kasutatud 24. IV 2012.

„Uudised 2010”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=218&uudis=227>, kasutatud 23. IV 2012.

„Uudised 2011”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=250&uudis=255>, kasutatud 23. IV 2012.

„Uudised 2012”. – *Eesti Muinsuskaitse Selts*,
<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=5&id=271>, kasutatud 23. IV 2012.

Virtuaalne Tallinna vanalinn, <http://3d.tallinn.ee/>, kasutatud 6. V 2012.

„Võimalus avaldada arvamust üleriigilise planeeringu Eesti 2030+ eelnõu ja tegevuskava kohta!”. – *Siseministeerium*, <http://eesti2030.wordpress.com/>, kasutatud 6. V 2012.

„Õpilaste arv üldhariduse päevases õppevormis kooli ja klassi lõikes 2011/2012”. – *Haridus- ja Teadusministeerium*,
<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11670>, kasutatud 30. IV 2012.

„Üldinfo”. – *Virtuaalne Tallinna Vanalinn*, <http://3d.tallinn.ee/help.html>, kasutatud 6. V 2012.

LISA

Soovitusi kultuuripärandiga seotud lisalugemiste ja õpilasuurimistööde allikate kohta

Muinsuskaitsest:

Alatalu, Riin. „Muinsuskaitse ootab kutset kooli”. – *Õpetajate Leht*, 08.04.2012, nr. 14, http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=5311.

Alatalu, Riin. „Muinsusteadlikult koolivaheajale vastu” – *Nõmme Sõnumid*, <http://nommesonumid.blogspot.com/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html#!/2011/06/muinsusteadlikult-koolivaheajale-vastu.html>.

Kunst.ee 1/2004. Muinsuskaitse eri.

„Muinsuskaitse”. – *Koolielu portaal*, 24. IV 2003, <http://arhiiv.koolielu.ee/pages.php/0705,6772>

Muinsuskaitse aastaraamat. Muinsuskaitseamet, Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja restaureerimise osakond. 2005-...

Muinsuskaitseamet, <http://www.muinas.ee/>

Preem, Martti. „Miljööalad – mis ja milleks”. – *Maja*, 02.10.2008, <http://www.solness.ee/maja/?mid=111&id=395>

„Püramiidi Tipus: Tehniline kunstiajalugu”. – *Veebiakadeemia*, <http://veebiakadeemia.ee/puramiidi-tipus/tehniline-kunstiajalugu/>

Üldteosed:

Eesti arhitektuur 1-4. Valgus, 1993-1999.

Eesti kunsti ajalugu 2: 1520-1770. Toimetajad Elo Lutsepp, Ivar-Anton Karros, Mari Aas, Maris Jõks. Eesti Kunstiakadeemia, 2005.

Eesti kunsti ajalugu 5: 1900-1940. Toimetaja Elo Lutsepp. Eesti Kunstiakadeemia, 2010.

Eesti sõjaajaloo teejuht. Toimetajad: Mart Lätte, Siim Õismaa, Toomas Hiio ja Kristjan Luts. Eesti Sõjamuuseum – Kindral Laidoneri Muuseum, 2010.

Helme, Sirje ja Kangilaski, Jaak. *Lühike eesti kunsti ajalugu*. Kunst, 1999.

Johannes Mikkeli kunstikogu. Koostajad Ivar-Kristjan Hein, Kadi Polli. Kataloog. Eesti Kunstimuuseum, Kadrioru Kunstimuuseum, 2008.

Kalm, Mart. *Eesti 20. sajandi arhitektuur*. Prisma Prindi kirjastus, 2001.

Loodus, Rein ja Keevallik, Juta ja Ehasalu, Pia. *Eesti kunsti ajaraamat 1523-1944*. Teaduste Akadeemia kirjastus, 2002.

Maiste, Juhan. *Eesti kunsti lugu*. Varrak, 2007.

Raam, Villem jt. *Eesti arhitektuur 1*. Valgus, 1993.

Õigeusu ikoon Eestis. Toimetuskolleegium S. Minin, S. Männik, J. Selivertsova, L. Sokolov, J. Poljakov. Revelex, 2009.

Kooliõpilastele suunatud teosed:

Alatalu, Riin. *Kõnelevad majad. Päike ja Pilv*, 2009.

Aluve, Kalvi ja Kongi, Heiki. *Paberist vanalinn*. Avita, 2000.

Bosch and Bruegel: Four Paintings Magnified, <http://www.bosch-bruegel.com/>

Eesti tuletornid: värvi ja joonista. Koostaja ja kujundaja Kristo Kooskora, fotod Kaido Haagen. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2011.

Gustavson, Heino. *Igal kohal oma lugu.* Eesti Raamat, 1981.

Habicht, Tamara. *Rahvapärane arhitektuur.* Kunst, 1977.

Hahn, K.-Rutt. *Tallinna vanalinn ehk kõnelused kummitusega.* Tallinna Kultuuriväärtuste Amet : Muinsuskaitseinspeksioon, 2001.

„Jänku-Juss ja maalide taastamine”. – *Lastekas*,
<http://lastekas.ee/index.php?go=web&t=1&id=3858>

Jürisaar, Leini. *Kadunud sajandite jälgedes: otsimismäng Tallinna vanalinnas.* Grenader, 2009.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn.* Oskari Kirjastus, 2011.

Kasser, Riina. *Lenni ja Tallinn: värvivihik.* Joonistas Ave Teeäär. Oskari Kirjastus, 2011.

Kreem Tiina-Mall ja Kreem, Juhan. *Kadrioru lood: lapsed, kunstnikud ja keisrid.* Eesti Ekspressi Kirjastus, 2008.

Kross, Jaan. *Mardileib.* Eesti Keele Sihtasutus, 2004.

Laantee Reintamm, Eva. *Tallinna avastamas.* Valgus, 2006.

Palamets, Hillar. *Keskaja kultuurist ja olustikust.* Valgus, 1982.

Soovitusi kooliajaloo uurijaile. Koostaja Ene Luka ja toimetaja M. Remmelgas. Eesti Kodu-uurimise Selts, 2010.

Soovitusi noorgiidele. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Eesti Kodu-uurimise Selts, 2009, kordustrükk 2011.

Soovitusi suguvõsa- ja perekonnaloole uurijale. Koostaja Ene Luka ja toimetajad M. Remmelgas ja E. Luka. Eesti Kodu-uurimise Selts, 2011.

Tallinna lugu: töövihik gümnaasiumile. Autorid ja koostajad Maarja Hallik, Airi Kuusk, Triin Pukk. Avita, 2010.

Tallinna lugu: õpik gümnaasiumile. Koostanud Ly Kriiska ja Marko Usler. Avita, 2010.

Toomet, Tiia. *Vana aja koolilood.* Varrak, 2001.

Toomet, Tiia. *Vana aja lood.* Eesti Raamat, 1983.

Tungal, Leelo. *Juku, Kalle ja kotermann Tallinnas.* Huma, 2002.

Vaher, Marju. *Kunstitunnid soome-ugri ainetel: tööraamat põhikoolile.* Kirjastus Argo, 2011.

Õpilaste kodu-uurimistöid. Koostaja ja toimetaja Ene Luka. Tallinn: Eesti Kodu-uurimise Selts, (jätkväljaanne) 1972-2011.

Muinasaeg, arheoloogia ja pärandmaastikud:

Arheoloogilised välitööd Eestis. Muinsuskaitseamet, Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi arheoloogia osakond. Ilmub alates 1997.

Eesti aastal 1200. Koostanud ja toimetanud Marika Mägi. Argo, 2003.

Ilusad asjad. Tähelepanuväärseid leide Eesti arheoloogiakogudest. Muinasaja teadus 21. Koostanud ja toimetanud Ülle Tamla. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, 2010.

Kriiska, Aivar ja Tvauri, Andres. *Eesti muinasaeg.* Avita, 2002.

Muinasaja teadus. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi ja Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi arheoloogia õppetooli ühisväljaanne, ilmub aastast 1991.

Pärandkultuur – loodus ja inimene. Koostanud Jürgen Kusmin. Põllumajandus-ministeerium, 2011.

Remmel, Maie. *Mõistatuslik Muinas-Eesti.* Argo, 2007.

Tõnisson, Evald. *Eesti muinaslinnad.* Muinasaja teadus 20. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, 2008.

Tallinna arhitektuuripärand ja keskaeg:

- Aluve**, Kalvi. *Eesti keskaegsed linnused*. Valgus, 1993.
- Böckler**, Teddy. *Tallinna raekoda. Uurimine ja restaureerimine 1952-2004*. T. Böckler, 2004.
- Böckler**, Teddy ja Maiste, Juhan. *Vanalinn Tallinn. IX kvartal*. Tallinna Linnateater, 1995.
- Eesti pargid I*. Üldkoostajad ja eessõna: Olev Abner jt. Toimetaja Elo Lutsepp. Varrak, 2007.
- Gurevitš**, Aron. *Keskaja inimese maailmapilt*. Kunst, 1992.
- Helbemäe**, Gert. *Sellest mustast mungast. Üks kroonika elust, surmast ja ajast ning inimestest selle sees*. Eesti Päevaleht : Akadeemia, c2008.
- Kala**, Tiina. *Tallinna dominiiklased. Kloostrimõtisklusi*. Olearius, 1993.
- Kala**, Tiina ja Kivimäe, Jüri. *Tallinn ja Hansa*. Näituse kataloog. Muinsuskaitseamet, 1995.
- Kala**, Tiina. *Lübecki õigus ja Tallinn*. Tallinna Linnaarhiiv, 1998.
- Kangropool**, Rasmus. *Raekoda ja raekoja plats*. Kunst, 1995.
- Kaplinski**, Küllike. *Tallinn – meistrite linn*. Koolibri, 1995.
- Karling**, Sten. *Tallinn. Kunstiajalooline ülevaade*. Tõlge rootsi keelest Vladimir Beekman. Kunst, 2006.
- Kivi**, Aleksander. *Tallinna tänavad*. Valgus, 1972.
- Kivimäe**, Jüri ja Kõiv, Lea. *Tallinn tules. Dokumente ja materjale Tallinna pommitamisest 9./10. märtsil 1944*. Tallinna Linnaarhiiv, 1997.
- Kivimäe**, Jüri. *Hansa. Lühülevaade ajaloost*. Olion, 1994.
- Koger**, Tõnu. *Jalutuskäigud vanas Tallinnas*. Tallinna Raamatutrükikoda, 2002.
- Kreem**, Juhan ja Oolup, Urmas. *Tallinna mustpead. Mustpeade vennaskonna ajaloost ja varadest*. Ilo, 1999.
- Kross**, Jaan. *Kolme katku vahel. Balthasar Russowi romaan*. I-IV osa. Eesti Päevaleht : Akadeemia, c2008.
- Kross**, Jaan. „Neli monoloogi Püha Jüri asjus“. - *Klio silma all*. Eesti Raamat, 1972.
- Kulo**, Ants ja Kuik, Viktor. *Pirita elu ja ilu*. Kirjastus „Jürgens&Jürgens“, 2010.
- Kuuskemaa**, Jüri. *Peeter I ja Katariina I Tallinnas*. Valgus, 2004.
- Kuuskemaa**, Jüri. *Hea töö headele inimestele. Tallinna käsitöölised*. Grenader, 2006.
- Kõiv**, Mait ja Raudkivi, Priit. *Keskaeg: [7. klassile]*. Avita, 2002.
- Laane**, Karl. *Tallinna kalmistud*. Maalehe Raamat, 2002.
- Leimus**, Ivar. ja Loodus, Rein ja Mänd, Anu ja Männisalu, Marta ja Raisma, Mariann. *Tallinna suurgild ja gildimaja*. Eesti Ajaloomuuseum, 2011.
- Lenderi maja: hoonetüübi areng ja säästev uuendamine*. Koostajad Anni Martin (ajalooline osa) ja Tallinna Kultuuriväärtuste Amet. Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, 2009.
- Lumiste**, Mai ja Kangropool, Rasmus. *Niguliste kirik*. Kunst, 1990.
- Lumiste**, Mai. *Tallinna surmatants*. Kunst, 1976.
- Lõhmus**, Leho. *Hiiu-rahu kalmistu*. Nõmme Linnaosa Valitsus, 2003.
- Lõhmus**, Leho. *Jalutaja teejuht: Nõmme*. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2007.
- Lõhmus**, Leho. *Nõmme kindlusraudtee*. Koolibri, 2011.
- Lõhmus**, Leho. *Nõmme ajalugu*. Kirjastis Koolibri, 2006.
- Maiste**, Juhan. *Mustpeade maja*. Akadeemia Trükk, 1995.
- Merivälja*. Koostasid Kaja Laanmäe ja Henno Ustav, materjali aitas koguda Merivälja põhikooli 5. klass. Merivälja Põhikool, 2001.
- Miller**, Hanna. *Top of Estonia Tallinn (turismiteatmik)*. Oomen, 2004.
- Nerman**, Robert. *Jalutaja teejuht: Pirita*. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2008.

Nerman, Robert ja Jagodin, Karen. *Jalutaja teejuht: Kadriorg*. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2011.

Nerman, Robert. *Jalutaja teejuht: Põhja-Tallinn*. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2006.

Nerman, Robert. *Kalamaja ajalugu*. R. Nerman, 1996.

Nerman, Robert. *Kopli. Miljö, olustik, kultuurilugu 1918-1940*. R. Nerman, 2002.

Nerman, Robert. *Lasnamäe ajalugu*. Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998.

Nerman, Robert. *Lilleküla ajalugu 1940. aastani*. R. Nerman, 2011.

Nerman, Robert. *Pelgulinn. Kultuurikeskkonna kujunemine ja areng*. R. Nerman, 2000.

Nerman, Robert. *Süda-Tatari puitasum: haritlaste linnaosa Tallinnas*. R. Nerman, 2004.

Nõmme majalood. Nõmme Linnaosa Valitsus ja Nõmme muuseum, 2006.

Nõmme tänavalood. Nõmme Linnaosa Valitsus, 2007.

Olander, Aare. *Kadunud vaated. Tallinna muutumine enam kui 400 fotol*. Tänapäev, 2011.

Pullat, Raimo. *Tallinna ajalugu 1860-ndate aastateni*. Eesti Raamat, 1976.

Põltsam, Inna. *Söömine-joomine keskaegses Tallinnas*. Argo, 2002.

Russow, Balthasar. *Liivimaa kroonika (1584)*. Hotger, 1993.

Tallinn: entsüklopeedia. 1,2. Peatoimetaja Jaan Tamm. Märksõnastiku koostaja Robert Nerman. Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2004.

Tallinn legendides. Koostaja-toimetaja Jana Reidla. Grenader, c2005, 2006.

Tallinna 20. sajandi arhitektuur. Arhitektuurijuht. Toimetaja Karin Hallas-Murula, tekstide autorid Karin Hallas-Murula, Mart Kalm, Krista Kodres. Eesti Arhitektuurimuuseum, 2002.

Tallinna maja: hoonetüübi areng ja säästev uuendamine. Koostaja Mark Sepp ja Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, 2008.

Tallinna mustpeade vennaskonna maarja altar. Eesti Kunstimuuseum, 1995.

Tallinna Raekoda, <http://veeb.tallinn.ee/raekoda/uus/index.php?id=2>

Tallinna Raekoda. Koostajad Mariann Raisma ja Elvira Liiver Holmström. Tallinna Raekoda, 2004.

Tool-Marran, Elfriede. *Tallinna dominiiklaste klooster*. Eesti Raamat, 1971.

Uue Maailma lood. Lood kirjutasid Karin Lippus, Peeter Vihma ja Merit Kask, tekste toimetasisid Madle Lippus jt. Uue Maailma Selts, 2011.

Vana Tallinn. Koostanud Jaak Viires, toimetanud Priit Põhjala. Fotod Aivo Aia kogust. Tänapäev, 2008.

Vana Tallinn. Artiklite kogumik. Ilmub alates 1991 a. kord aastas.

Vana Tallinn: ehitised ja inimesed. Postkaarte Sven Karjahärmi kogust. Kirjastus Argo, 2007.

Virtuaalne Tallinna vanalinn, <http://3d.tallinn.ee/>

Üprus, Helmi. *Tallinna etikukivid*. Valgus, 1971.

Üprus, Helmi. *Tallinn aastal 1825*. Kunst, 1965.

Üprus, Helmi. *Raidkivikunst Eestis XIII-XVII sajandini*. Kunst, 1987.

Zobel, Rein. *Tallinn (Reval). Keskaegsed kindlustused*. Eesti Kunstiakadeemia, 2011.

Zobel, Rein. *Tallinn (Reval) keskajal. Linnaehitus 13. – 14. sajandil*. Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.

Zobel, Rein ja Maiste, Juhan ja Kalm, Mart. *Toompea loss*. Riigikogu Kantselei, 2008, 2009.

Teised linnad ja maakonnad:

Kirss, Odette. *Jalutaja teejuht: Rakvere*. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2007.

„Pildigalerii”. – *Kunstiõpetajate kogukonna veebileht*,
http://kunstiop.edu.ee/index.php?option=com_joomgallery&func=viewcategory&catid=22&Itemid=98

Siilivask, Mart. *Jalutaja teejuht: Tartu*. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2009.

Vali, Jaan. *Eesti tuletornide ajalugu*. Toimetanud ja kujundanud Jana Reidla. Tulepaak OÜ, 2011.

Vana Tartu: ehitised ja inimesed. Postkaarte ja fotosid Sven Karjahärmi kogust. Koostanud Toomas Karjahärm. Argo, 2007.

Välja, Leele. *Jalutaja teejuht: Pärnu*. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2008.

Mõisad:

„Arhitektuuri mõisted”. – *Harjumaa mõisad*,
http://www.muuseum.harju.ee/Moisad/ylesanne/yl_2/ylez_2.html

Hein, Ants. *Eesti mõisaarhitektuur: historitsismist juugendini*. Hattorpe, 2003.

Hein, Ants. *Eesti mõisad. 250 fotot aastaist 1860-1939*. Tänapäev, 2002.

Maiste, Juhan. *Eestimaa mõisad*. Kunst, 1996.

Särg, Alo. *Tallinna mõisad ja mõisnikud*. Argo, 2010.

Etnograafia, rahvuslik käsitöö ja taluarhitektuur:

Eesti rahva rõiva ilu. Kuda rahvas, nõnda rõõvas. Pildistanud Sven Arbet. Varrak, 2004.

Eesti rahvakunst käelises tegevuses koolieelses eas, http://www.eope.ee/_download/euni_repository/file/2416/eesti%20rahvakunst.zip/tlehed.html

Hobuse tuhat tööd = A thousand jobs of the horse. Koostaja Meelis Reinart, tekstid Vaike Luht ja Meelis Reinart. Oomen, 2008.

Kabur, Anu ja Pink, Anu ja Meriste, Mai. *Meite muhu mustrid*. Saara kirjastus, 2010.

Kirst, Leila. *Muhu tikand: 153 lille- ja maasikamustrit*. Fookus Meedia OÜ, 2010.

Lihula lilltikand ja meistrid. Koostanud Larissa Mandel, Helen Vaab. Lihula Rahvaülikool, 2009.

Manninen, Ilmari. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Eesti Rahva Muuseum, 2009.

Rajando, Kristina ja Viik, Mari. *Lihtne pärimus*. Tallinna Raamatutrükikoda, 2007.

Saare maakonna rahvarõivad. Koostaja Maret Soorsk, toimetaja Olavi Pesti. Saaremaa Rahvakultuuriselts koostöös Saaremaa Muuseumiga, 2008.

Tammis, Irina ja Lutsepp Elo. *Eesti tikand 2: geomeetriline ornament. 420 rahvuslikku mustrit*. Varrak, 2011.

Tarbekunst:

Peil, Mirjam. *Meie kodude kraam*. Ajakirjade Kirjastus, 2011.